

TAMPEREEN YLIOPISTO

Maisa Penttala

RAAJARIKKO, RAMPA, SOTAINVALIDI, SANKARI

Talvi- ja jatkosodan vaikutus invalidilainsäädäntöön sekä invalideihin kohdistuviin asenteisiin

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2012

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PENTTALA MAISA: Raajarikko, rampa, sotainvalidi, sankari. Talvi- ja jatkosodan vaikutus invalidilainsäädäntöön sekä invalideihin kohdistuviin asenteisiin.

Pro gradu -tutkielma, 79 s., 4 liites.

Historia

Joulukuu 2012

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani invalidihuollon kehitystä talvi- ja jatkosodan aikana. Pääpaino tutkielmassani on invalideihin kohdistuneissa asenteissa sekä siinä, miten invalidit kokivat oman asemansa yhteiskunnassa.

Lähestyn tutkielmani aihetta kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä selvitän viranomaislähteiden ja hallintohistoriallisten dokumenttien avulla, miten viralliset tahot näkivät invalidihuollon kehitystarpeet sekä miten sota niihin vaikutti. Toisaalta etsin invalidien omaa ääntä heidän omista kirjoituksistaan, sotainvalidien kohdalla erityisesti heidän haavoittumiskertomuksistaan. Vertailen tutkielmassani sitä, miten viranomaisten näkökulma ja toimenpiteet kohtasivat invalidien tarpeet sekä sitä, miten asenteet ja toimenpiteet erosivat sota- ja siviili-invalidien kohdalla toisistaan. Selvitän tutkielmassani myös, miten invalidit näkivät oman tilanteensa yhteiskunnassa sekä sotainvalidien kohdalla sitä, miten he sopeutuivat elämäänsä vammauduttuaan. Tutkimusajanjaksoni rajoittuu sotavuosista vuoteen 1947, jolloin astui voimaan ensimmäinen invalidihuoltolaki, joka kokosi vaikutuspiiriinsä sekä sota- että siviili-invalidit.

Pääasiallisina lähteinäni käytän tutkimusajanjaksoni sanoma- ja aikakauslehtiä sekä invalidien omia kertomuksia. Aikakauslehdistä käytän kolmea erityylistä lääketieteellistä julkaisua saadakseni invalidikysymykseen lääkintähuollon ammattilaisten näkökulman. Aineistossani viranomaislähteitä edustavat invalideja koskevia lakiuudistuksia edeltäneet komiteamietinnöt sekä lehdet, erityisesti sanomalehdet, jotka toimivat hallituksen tiedotuskanavina. Invalidien omia kertomuksia kokosin Suomalaisen kirjallisuuden seuran Kansanrunousarkistosta. Sotainvalidien kertomuksia on huomattavasti siviili-invalideja enemmän, sekä sota-aikaan että myöhemmin kirjoitettuja.

Ennen talvi- ja jatkosotaa invalideihin suhtauduttiin Suomessa hyvin varauksellisesti. Erityisesti maaseudulla työ oli usein fyysistä, joten invalidien oli ruumiillisen vajavuutensa vuoksi vaikea hankkia elantonsa. Invalidihuolto perustui vielä 1930 -luvulla sukulaisten tai vapaaehtoisten järjestöjen apuun. Invaliditeetti olikin ennen sotia pääasiassa maaseudun köyhän väestönosan ongelma. Vuonna 1889 perustettu Raajarikkoisten auttamisyhdistys tarjosi invalideille sekä lääketieteellistä hoitoa että ammattikoulutusta, mutta hoitoonpääsy ei ollut itsestäänselvyys. Lääketieteen ammattilaisten mielenkiinto kohdistui ennen sotia lähinnä lapsi-invalideihin. Ammattilaiset uskoivat, että oikeanlaisilla hoitotoimenpiteillä vammoja voitaisiin korjata niin hyvin, että niistä olisi aikuisiällä mahdollisimman vähän haittaa.

Vuosina 1939–1945 käydyt sodat toivat mukanaan 90 000 pysyvästi vammautunutta henkilöä. Koska invalidihuolto oli hyvin hajanaista, hallituksen oli ryhdyttävä pikaisesti toimenpiteisiin järjestääkseen tarvittavan huollon kaikille sodassa vammautuneille. Talvi- ja jatkosodan aikana säädetyt lait ja asetukset koskivatkin ensin vain sotainvalideja ja ulottuivat vasta vuoden 1947 invalidihuoltolain myötä myös siviili-invalidien piiriin. Sodan aikaan moderni kuntoutusperiaate vakiintui tärkeäksi osaksi invalidihuoltoa.

Suurin osa sodassa vammautuneista oli nuoria miehiä, joilla oli koko työura vielä edessään. Tämän vuoksi invalideja ei haluttu auttaa vain rahallisesti, vaan heidät haluttiin integroida takaisin yhteiskuntaan ja tehdä heistä sen tuottavia kansalaisia. Erityisesti invalidien työhuoltoa kehitettiin sotien aikana. Sotainvalideille järjestettiin ammattikursseja sekä tarjottiin erityistä työnvälitystä. Vaikka osa työntajista tarjoutui viranomaisten kehotuksesta ottamaan palvelukseensa sotainvalideja, työnsaanti ei suinkaan ollut taattua ja monet pitivät invalideja edelleen toissijaisena työvoimana.

Koska suhtautuminen invalideihin oli sotien alkaessa hyvin varauksellista, viranomaisten piti keskittyä invalidihuollon kehittämisen lisäksi muokkaamaan myös invalideihin kohdistuvia asenteita. Tämä johti siihen, että sotainvalideista tehtiin isänmaan sankareita, joita tuli tukea kaikin keinoin. Pysyvän ruumiinvamman hyväksyminen ei ollut useimmille sotainvalideille helppoa, mutta ahkeran mielipidemuokkauksen liennyttämät asenteet varmasti helpottivat sitä osaltaan. Sotainvalidit toivat suuren muutoksen asenteisiin, sillä esimerkiksi työtapaturmissa vammautuneita siviili-invalideja syytettiin usein huolimattomuudesta sekä epäsäännöllisistä elämäntavoista. Asenteiden muuttuminen toi muutoksen myös invalidien sosiaaliseen elämään. Ennen sotia esimerkiksi invalidin kanssa avioituvaa naista oli katsottu kummeksuen. Sotainvalidin kanssa avioituminen sen sijaan oli ihailtava ja isänmaallinen teko. Sotainvalideihin kohdistunut huomio tuntuu helpottaneen lopulta myös siviili-invalidien asemaa. Invalidihuoltolaki takasi periaatteessa samat kuntoutusmahdollisuudet sekä sota- että siviili-invalideille, vaikka sotainvalidien erikoisasema korostui edelleen paikoitellen.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Raajarikkoinen, raajainvalidi, invalidi	2
1.2. Tutkimuksen ja aineiston esittely	3
1.3. Kirjallisuus	8
1.4. Tutkimuksen metodi sekä sijoittuminen historian kenttään.....	9
2. Kohti invalidihuoltolakia	13
2.1. Tilastollinen tutkimus raajarikkoisista	16
2.2. Invalidien taloudellinen toimeentulo	18
2.3. Sotien vaikutus invalidilainsäädännön kehitykseen.....	21
2.4. Invalidihuoltokomitean mietintö 1946.....	23
3. Lehdistökatsaus	26
3.1. Sota-ajan propaganda ja lehdistöensuuri	26
3.1.1. Propagandapaimintoja lehdistä	28
3.2. Invalidit sanomalehdissä	31
3.2.1. Innokkaita toipilaita	33
3.2.2. Invalidilainsäädännön kehitys sanomalehdissä.....	34
3.3. Invalidit terveydenhoitoalan lehdissä.....	36
3.3.1. Lapsi-invalidit huollon kohteena	37
3.3.2. Sotainvalidien erikoisasema invalidihuollossa	39
3.3.3. ”Ennaltaehkäisevä terveydenhoito - ajan tunnus!”	40
4. Invalidit työtä tekevinä kansalaisina	42
4.1. Maalari ja kiertävä kaupustelija	45
4.2. Invalidien työhuolto	46
4.2.1. Ammatinvalinnanohjaus	50
4.2.2. Ammatti- ja yleiskoulutus	52
4.2.3. Työnvälitys.....	54
4.2.4. Työvälineapu sekä muut avustukset	56
4.3. Työhuollon organisaatio	57
5. Lopun elämänsä rampa	61
5.1. Nainen, invalidi	62
5.2. Kohti uudenlaista arkea.....	66
5.2.1. Sotainvalidien suuri joukko	67
5.2.2. Monta tapaa selviytyä	71
5.3. Invalidit ja perhe	73
6. Loppupäätelmät	76
Liite 1 – Tietoja tutkimuksessa käytetyistä sanoma- ja aikakauslehdistä.....	80
Liite 2 – Invalidit lainsäädännössä ennen vuotta 1947	82
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	84

1. Johdanto

Suomalainen invalidihuolto perustui vuonna 1947 annettuun invalidihuoltolakiin asti pitkälti vapaaehtoiseen järjestötoimintaan. Malli invalidityön järjestämiseen saatiin pääasiassa Keski-Euroopasta sekä muista pohjoismaista, joskin kehitys oli esimerkkivaltioita huomattavasti hitaampaa. Tämä johtui pääasiassa siitä, että Suomen valtiolla ei ollut mahdollisuutta irrottaa riittäviä resursseja tarvittavien hoitolaitosten rakentamiseen tai muun huoltotyön organisointiin.¹

Vuosina 1939–1945 käydyt sodat toivat mukanaan noin 90 000 uutta pysyvästi vammautunutta henkilöä.² Huoltotoimenpiteitä tarvitsevien invalidien määrä aiheutti näin ollen valtavan muutospaineen invalidihuollolle. Uudelleenjärjestäminen aloitettiin keskittymällä sotainvalidien hoitoon ja laajennettiin vuonna 1947 säädetyn invalidihuoltolain myötä koskettamaan myös siviiliinvalidieja. Sodan myötä valtion rooli invalidihuollon alueella kehittyi merkittävästi, joskin palveluiden tuottamisesta vastasivat edelleen erilaiset vammaisjärjestöt.³ Invalidihuollon rahoitus lankesi käytännössä kokonaan valtiolle. Ylin johto ja valvonta siirtyivät sosiaaliministeriölle, jonka alaisuuteen siirrettiin puolustusministeriön valvonnan piiristä myös sotainvalidien huoltoa koskevat asiat.⁴

Ennen sotia päähuomio invalidihuollon alalla kohdistui lapsi-invalidieihin ja heidän kuntouttamiseensa varhaisessa vaiheessa, jotta vammasta olisi mahdollisimman vähän haittaa aikuisiällä. Invalidihuollon tavoitteena ei niinkään ollut huollettavien taloudellinen tukeminen vaan kannustaminen toimeentulon hankkimiseen itsenäisesti. Vammaisuus oli ennen kaikkea köyhän väestöosan ongelma ja vammaisopetuksen tarkoitus olikin integroida vammaiset lapset yhteiskuntaan.⁵

Invalidihuollon keskeisin tavoite oli edistää invalidin omaa toimintakykyä, jotta tällä olisi paremmat edellytykset elättää itsensä vamman vaikeudesta riippuen joko osittain tai kokonaan. Lääketiede kiinnostui erityisesti raajainvalideista, ja 1900 -luvulle tultaessa useita parantumattomina pidettyjä vammoja kyettiin jo korjaamaan niin hyvin, että invalidi kykeni vammasta huolimatta työntekoon.⁶

---

¹ *Epione* 3/1943.

² Lillberg 1995, Puolustusvoimien tilasto, 8.

³ Kanaoja 1992, 155–156.

⁴ KM 1946:5, 60–63; Kanaoja 1992, 156.

⁵ Vuolle 1992, 85–86.

⁶ Harjula 1996, 112–114.

Tämän vuoksi pidettiin tärkeänä, että invalideille voitaisiin tarjota mahdollisuus kouluttautua ammattiin, jonka harjoittamiseen vamma ei vaikuttaisi tai vaikuttaisi mahdollisimman vähän. Näin ollen invalideista voitaisiin saada yhteiskunnan taakan sijasta sen tuottavia toimijoita.⁷

1.1. Raajarikkoinen, raajainvalidi, invalidi

”Invaliditeetti on jonkin elimen puuttumisen tai toimintavajavuuden aiheuttama pysyvä olennainen työ- tai toimintakyvyn alentuminen”⁸

Liikuntavammaisista käytettiin aina sotavuosiin asti nimitystä raajarikkoinen, joskin sanaa pidettiin jo tuolloin vanhahtavana. Nimityksen avulla pyrittiin erottamaan omaksi ryhmäkseen sellaiset henkilöt, joiden ”tuki- ja liikuntaelimet ovat pysyvästi vaurioituneet, epämuodostuneet tai puuttuvat. Nämä tuki- ja liikuntaelinten toimintahäiriöt voivat olla joko synnynnäiset tai tapaturman tai taudin aiheuttamat.”⁹ Eron tekeminen raajarikkoisten ja muiden invaliditeetista kärsivien välille oli tärkeää, sillä invaliditeetin määritelmän mukaan invalidien ryhmään on usein katsottu liikuntavammaisten lisäksi kuuluvaksi myös näkö- ja kuulovammaiset. Raajarikkoisten huoltotyö haluttiin erottaa esimerkiksi aistiviallisuudesta, sillä raajarikkoisten koulutus- ja työllistymismahdollisuudet katsottiin näkö- ja kuulovammaisia huomattavasti paremmiksi. Aistiviallisten lisäksi raajarikkoiset haluttiin erottaa myös henkisesti jälkeenjääneistä, mahdollisesti myös jostakin ruumiillisesta vajavuudesta kärsivistä henkilöistä, joiden työkyvyn aleneminen perustui pääasiassa psyykkisiin ongelmiin.

Tässä tutkimuksessa käytän sanaa ”invalidi” tarkoittaen sillä juuri raajarikkoisia henkilöitä, sillä nimitys on etenkin sotien aikana ja niiden jälkeen kirjoitetussa tutkimuskirjallisuudessa yleinen ja näin ollen luontevampi käyttää. Invalidi -termin liittäminen ensisijaisesti raajarikkoiisiin johtunee siitä, että suurin osa sotien aikana vammautuneista täytti juuri raajarikkaisuuden määritelmän. Esimerkiksi sodassa sokeutuneita oli huomattavan vähän suhteessa koko sotainvalidien joukkoon ja niinpä heidän huoltonsa järjestäminenkin oli helpompaa, etenkin kun näkövammaisten huolto oli suhteessa muuhun invalidihuoltoon huomattavasti kehittyneempää.¹⁰ Kaikista sodan aikana vammautuneista käytettiin yleisesti nimitystä sotainvalidi, joskin suurimmalle osalle nimitys lienee tarkoittanut yksinomaan

---

⁷Koskinen 1944, 55–57.

⁸KM 1946:5, 2.

⁹Koskinen 1944, 10.

¹⁰Koskinen 1944, 141.

rintamainvalideja. Sotainvalidien ryhmää piti kuitenkin korvausten ja huollon vuoksi laajentaa, koskettivathan sotatoimet rintamamiesten lisäksi myös lukuisia muita ihmisryhmiä. Laajennettuun sotainvalidien ryhmään lukeutuivat paitsi rintamalla, varsinaisissa sotatoimissa palvelleet myös muun muassa YH:n aikana tapaturmaisesti vammautuneet henkilöt. Sotainvalidihuollon piiriin luokiteltiin vuoden 1940 sotainvalidikomitean mietinnön mukaan:

1. Puolustusvoimien palveluksessa olevat tai palvelukseen määrättyt (myös ulkomaalaiset vapaaehtoiset, lotat ja suojeluskuntalaiset)
2. Työvelvolliset
3. Väestönsuojelupalveluksessa olevat
4. Puolustusvoimien kantajoukkoihin kuuluvat (upseerit, rajavartiosto jne.)
5. Ilma- ja muissa pommituksissa haavoittuneet siviilihenkilöt¹¹

Sotainvalidien ryhmä oli siis hyvin laaja ja heterogeeninen, ja joidenkin ryhmien sisällyttäminen sotainvalidihuollon piiriin herätti närää rintamainvalidien järjestöissä. Näin ollen sotainvalideiksi luokiteltujen henkilöiden keskuudessa vallitsi tietynlaista eriarvoisuutta sekä pyrkimystä hierarkiaan. Termi ”siviili-invalidi” yleistyi niin ikään sotien seurauksena, vaikka jaottelu sota- ja siviiliinvalideihin oli toki jo olemassa ennen talvi- ja jatkosotia.

1.2. Tutkimuksen ja aineiston esittely

Pro gradu -työni perustuu kahdenlaisiin aineistoihin. Yhtäältä pyrin saamaan yksilön äänen kuuluville haavoittumiskertomuksien sekä invaliditeettia kuvaavien omakohtaisten kertomusten kautta. Toisaalta etsin viranomaisaineistoista sekä hallintohistoriallisista dokumenteista virallisten tahojen käsityksiä invalidihuollosta ja sen kehitystarpeista ennen sotia, niiden aikana sekä jälkeen. Tutkimuksessani keskityn vertailemaan sitä, miten julkiset ja yksityiset intressit invalidihuollon alueella kohtasivat. Pyrin aineistojeni perusteella selvittämään, millaisena invalidien asema sekä heihin kohdistuvat asenteet nähtiin valtionjohdon tasolla, miten niitä pyrittiin muuttamaan, ja miten invalidit itse kokivat asemansa sekä sen mahdollisen kehityksen.

Luvussa kaksi esittelen invalidilainsäädännön kehityspyrkimyksiä sekä varsinaista kehitystä pääasiassa viranomaisaineistojen pohjalta. Selvitän, miten invalidihuoltoa haluttiin kehittää ennen sotia sekä

---

¹¹KM 1940:4, 1.

millaisen muutoksen sota toi lainsäädännön kehitykseen sekä invalidihuollon tarpeeseen. Käsittelen lyhyesti myös invalidien taloudellista toimeentuloa sekä ennen sotia että niiden jälkeen. Tutkimukseni aineistona käyttämieni sanoma- ja aikakauslehtien sisältöä ja kirjoitustyyliä käsittelen tarkemmin luvussa kolme.¹² Samassa pohdin myös sota-ajan propagandan ja lehdistösensuurin vaikutusta valitsemieni lehtien kirjoitteluun. Selvitän niin ikään esimerkkien avulla, miten invalideja käsiteltiin tutkimusajanjaksoni aikaan valitsemissani sanoma- ja aikakauslehdissä. Käsittelyluvussa neljä keskityn siihen, miten invalideihin suhtauduttiin työvoimana ennen sotia ja niiden jälkeen sekä siihen, poikkesivatko asenteet sota- ja siviili-invalideja kohtaan toisistaan.

Viidennessä luvussa tarkoitukseni oli selvittää invalidien suhtautumista omaan asemaansa yhteiskunnassa. Hankaluudeksi muodostui aineisto siviili-invalidien osalta. Sotainvalidien kirjoituksia oli hyvin saatavilla, sekä sota-aikaan että myöhemmin kirjoitettuja. Suomalaisen kirjallisuuden seuran vuoden 1988 Invalidiperinteen keruutalkoiden kirjoitukset keskittyvät pääasiassa sodan jälkeisiin vuosikymmeniin, mutta joistakin kirjoituksista sain materiaalia myös sotaa edeltävään aikaan. Nämä tekstit eivät tosin useimmissa tapauksissa ole invalidien itsensä kirjoittamia, vaan muiden näkemyksiä invalidien asemasta. Käytän niitä tästäkin huolimatta saadakseni vertailukohtaa sotainvalidien kertomuksille. Luvussa viisi käsitellään siis invalidien omaa suhtautumista asemaansa pääasiassa sotainvalidien osalta. Yritän selvittää, miten invalidit selvisivät henkisesti uudesta tilanteestaan sekä sotainvalidien osalta sitä, miten he vammautumisen jälkeen suhtautuivat sotaan ja elämäänsä yleensä.

Aikarajaukseni alkaa vuodesta 1938, jota seuraavana vuonna toteutettiin tilastollinen tutkimus raajarikkoisista. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää raajarikkoisten lukumäärä Suomessa sekä muun muassa vammautumisen syy ja vammautumisikä. Raajarikkoiskartoituksen oli määrä toimia pohjana mahdollisille uusille valtionavustuksille sekä invalidilainsäädännölle. Tutkimus julkaistiin Sosiaalisessa aikakauskirjassa vuonna 1941. Sota luonnollisesti teki tutkimuksesta hyödyttömän invalidien määrän moninkertaistuessa.

Aikarajaukseni loppuu vuoteen 1947, jolloin invalidihuoltolaki astui voimaan. Lakia edelsi invalidihuoltokomitean mietintö vuonna 1946, jonka pohjalta laki säädettiin.

”Invalidihuoltokomitean mietintö oli ensimmäinen kokonaissuunnitelma vammaisten kansalaisten kuntoutuksesta ja huollosta, mutta se otti huomioon myös vammaisten kansalaisten toimeentuloon liittyvät kysymykset samoin kuin heidän asemansa parantamisen laajemminkin.”¹³

---

¹² Tietoja tutkimuksessa käytetyistä sanoma- ja aikakauslehdistä, Liite 1.

¹³ Kanaoja 1992, 155.

Invalidihuoltolaki on mielestäni hyvä rajapyykki, sillä se yhdisti siviili- ja sotainvalidien huollon luoden invalideille ja invalidihuollolle laillisen aseman.

Pro gradu -tutkielmani pääasiallisena aineistona käytän sota-ajan aikakaus- ja sanomalehtiä sekä invalidien omia kertomuksia haavoittumisestaan. Näiden lisäksi käytän erilaisia viranomaisaineistoja selvittäessäni hallinnon puolen suhtautumista invalideihin ja heidän yhteiskunnallisen huolenpidon tarpeeseensa. Lakien valmistelussa käytetyt komiteamietinnöt tarjoavat paljon tietoa virallisten tahojen näkemyksistä invalidihuollon kehitystarpeisiin. Niin ikään ennen sotia tilatun raajarikkoiskartoituksen piti toimia uutta invalidilainsäädäntöä valmistelevana dokumenttina. Tutkimuksessa käyttämäni sanomalehdet toimivat osaltaan hallinnon äänitorvena, koska ne tiedottivat invalidilainsäädäntöön tehdyistä muutoksista tunnontarkasti. Liitän viranomaislähteisiin ainakin osittain kuuluvaksi myös *Sotainvaliidi* -lehden, vaikka sen kirjoitustyyli on toki komiteamietintöjä epämuodollisempi ja rennompi. Tutkimusajanjaksoni aikaan lehdessä käsiteltiin sotainvalidihuoltoon sekä invalidien oikeuksiin liittyviä kysymyksiä sekä julkaistiin kuvareportaaseja Sotainvalidien Veljesliiton kokouksista, tapahtumista sekä jäsenten arkipäiväisestä selviytymisestä. Lehden viire on luonnollisesti todella invalidimyönteinen ja sen tarkoitus olikin nähdäkseni kannustaa tuoreita invalideja selviytymiseen ja mahdollisimman normaaliin elämään. *Sotainvaliidi* -lehdestä ilmenee hyvin selvästi, että se on virallisen, tietyn ideologian omaavan järjestön äänenkannattaja, joka seisoo hallituksen päätösten takana. Lehti soveltuu mielestäni hyvin pro gradu -työni aineistoksi, sillä sen artikkelit kuvaavat hyvin invalidihuoltoon ja invalideihin kohdistuviin asenteisiin liittyviä kysymyksiä ja myös ongelmia.

Invalidien omaa ääntä olen etsinyt Suomalaisen kirjallisuuden seuran (SKS) kansanrunousarkistosta sekä Sotainvalidien Veljesliiton julkaisemista teoksista, joihin on koottu sotainvalidien kertomuksia haavoittumisestaan ja elämästään vamman kanssa. SKS:n arkistosta parhaiten tutkimukseeni sopiviksi koin Mikkelin seudun Sotainvalidit ry:n toimittaman *Minuun sattui...* -kokoelman sekä SKS:n kansanrunousarkiston vuonna 1988 toteuttamat Invalidiperinteen keruutalkoot. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuista olen käyttänyt pro gradu -työssäni Arto Lillbergin ja Raija Ovaskan toimittamaa liiton 55-vuotisjulkaisua *Kohtalona sotavamma* (1995) sekä Raija Ovaskan toimittamaa teosta *Prosentti Veljesmäärästä. Sotainvalidien Veljesliiton nais-sotainvalidit 1946–1966* (1996). Jälkimmäinen on ainoa löytämäni kirja, jossa naisinvalidit kertovat vammautumisestaan ja elämästään vamman kanssa.

Invalidien omissa kertomuksissa on havaittavissa tiettyjä eroavaisuuksia riippuen siitä, milloin ja mihin tarkoitukseen ne on kirjoitettu. Sodan aikaan *Sotainvaliidi* -lehdessä julkaistut kertomukset pitäytyivät pääasiassa sotatapahtumien sekä haavoittumishetken pikkutarkassakin kuvaamisessa. Invalidien omat, ainakaan negatiiviset mielipiteet eivät tulleet esille. Monissa kertomuksissa toki todettiin, miten terveyden menettäminen oli pieni hinta isänmaan vapaudesta. Hallituksen toimia ja uudistuksia ei kritisoida millään tasolla.¹⁴ Kertomuksissa korostui siis Sotainvalidien Veljesliiton ideologiaan sopiva patrioottinen vire. Myöhemmin kirjoitetut haavoittumiskertomukset paljastavat jo enemmän kirjoittajan omaa näkemystä. *Minuun sattui...* -kokoelman kertomuksissa invalidit esittävät enemmän omia ajatuksiaan sodasta. Kriittisempiä näkemyksiä on myös *Kohtalona sotavamma-* sekä *Prosentti veljesmäärästä* -teoksissa. Tekstit ovat vapautumisestaan huolimatta mielestäni joiltain osin siloteltuja eikä niissäkään kritisoida hallituksen päätöksiä tai ajan invalidilainsäädäntöä, ennemminkin kiitellään sotasairaaloitten pätevää henkilökuntaa ja hyviä toipumisolosuhteita. Syitä positiiviseen muisteluun saattaa olla monia. Uskon kuitenkin, että suuri vaikutus on sillä, että kirjoittajat ovat sotainvalidijärjestöjen, Mikkelin seudun Sotainvalidit ry:n tai Sotainvalidien Veljesliiton jäseniä ja omaksuneet tietyt näkemykset sodan aikaisesta invalidihuollosta. Saattaa myös olla, että vanhan sanonnan mukaan ”aika kultaa muistot”. Invalidiperinteen keruutalkoiden kirjoitukset ovat aineistostani selkeästi vähiten siloteltuja ja sensuroituja. Kertomuksissa on esimerkkejä myös tapauksista, joissa hoitoa ei ole saatu tai sen aikana jokin on mennyt vikaan. Joissain tarinoissa esiintyy myös kritiikkiä invalidihuollon tai -korvausten riittämättömyyttä kohtaan.

Aikakauslehdistä käytän kolmea terveydenhoitoalan lehteä; Suomalaisen Lääkäriseuran julkaisemaan *Duodecimia*, Suomen Sairaanhoidtajayhdistyksen (S.S.Y.) *Epionea* sekä Suomalaisen Lääkäriseuran niin ikään julkaisemaa yleistajuista *Terveydenhoitolehteä*. Halusin valita pro gradu -työhöni mahdollisimman erityylyiset julkaisut, sillä oletan niiden tavan lähestyä invalidikysymystä poikkeavan toisistaan ja tarjoavan näin ollen erilaiset näkökulmat aiheen tarkasteluun. Ongelmaksi muodostui se, että artikkelit todella olivat kohdeyleisöstä riippuen niin erityylyisiä, että niiden vertailu oli paikoitellen todella haastavaa. Kaikki valitsemani lehdet ilmestyivät pääosin kerran kuukaudessa.

Lääkäreille suunnattu *Duodecim* on todella alaspesifi. Artikkelit ovat lääkäreiden toisille lääkäreille kirjoittamia ja ne vilisevät lääketieteellisiä termejä. Artikkelit käsittelevät paitsi ajankohtaisia lääkärihuoltoon koskevia kysymyksiä, myös lääketieteen uusimpia saavutuksia ja erikoislaatuisia tapauksia, joita kirjoittajat ovat työssään kohdanneet. Käsitellyimpiä aiheita tutkimusajanjaksoni

---

¹⁴ Tähän osasyynä varmasti Tasavallan suojelulaki, josta enemmän luvussa 3.

aikana olivat raskauteen ja synnytykseen liittyvät kysymykset, silmäoperaatiot sekä tuberkuloosin hoitoon liittyvät lääketieteelliset seikat. Tämän lisäksi sota toi luonnollisesti mukanaan artikkeleita liittyen haavoittuneiden huoltoon.

Sairaanhoitajattarille suunnattu *Epione* on huomattavasti lääkäreiden julkaisua helppolukuisempi. Sen sivuilla puututaan sairaudenhoitoon liittyvien kysymysten lisäksi sairaanhoitajien ammatillisiin kysymyksiin, muun muassa työaikoihin. Lisäksi lehti julkaisi tiedotuksia kursseista ja esitelmätilaisuuksista sekä ilmoituksia avoimista työpaikoista. Myös S.S.Y.:n toimintakertomus julkaistiin vuosittain *Epionen* sivuilla. Käsitellyimpiä aiheita olivat pohjoismainen yhteistyö, muun muassa Ruotsiin ja Islantiin järjestetyt opintomatkat, S.S.Y.:n järjestämät kurssit ja kokoukset sekä ajankohtaisiin aiheisiin liittyvät sairaanhoidolliset kysymykset, esimerkiksi tuberkuloosihuolto. Artikkelien tyyli on hyvin tunteisiin vetoava ja niissä korostetaan sairaanhoitajien uhrautuvaisuutta koko kansan puolesta. *Epione* ilmestyi kaksikielisenä siten, että tärkeimmät ilmoitukset julkaistiin sekä suomeksi että ruotsiksi. Muut artikkelit olivat kirjoittajasta riippuen joko suomen- tai ruotsinkielisiä.

Terveydenhoitolehden artikkelit ovat tyyliltään valistavia. Niiden avulla pyrittiin antamaan kansalaisille terveyst- ja asennekasvatusta. Artikkeleiden kirjoittajat ovat terveydenhoitoalan ammattilaisia, lääkäreitä ja sairaanhoitajia. Osa *Terveydenhoitolehteen* kirjoittaneista lääkäreistä kirjoitti artikkeleita myös *Duodecimin* sivuille. Tutkimusajanjaksoni yleisimpiä aiheita olivat lastenhoitoon liittyvät artikkelit eli kuinka lapsia tulisi hoitaa, jotta heistä kasvaisi terveitä ja vahvoja kansalaisia. Lisäksi tuberkuloosi ja sen hoito sekä kulkutautien vastustaminen saivat paljon huomiota lehden sivuilla. Artikkelit eivät liittyneet vain suoraan terveydenhoidollisiin kysymyksiin vaan niissä puututtiin myös ajan moraalisiin ongelmiin sekä kannustettiin sairaita henkilöitä taistelemaan tautia vastaan positiivisen asenteen avulla. Sota-aika toi mukanaan ensiapu- ja toimintaohjeita muun muassa ilmahyökkäysten varalta.

Varsinaisesti invalideja tai invalidihuoltoa käsitteleviä artikkeleita oli erityisesti *Duodecimissa* ja *Terveydenhoitolehdessä* harvoin. *Duodecimin* artikkeleissa puututtiin lähinnä siihen, miten invaliditeetti oikeiden lääketieteellisten toimenpiteiden avulla oli mahdollista välttää. *Terveydenhoitolehdessä* puolestaan neuvottiin, miten ennaltaehkäistä invaliditeettia aiheuttavia kansantauteja, muun muassa nivelreumaa.

Sanomalehdistä olen tutkielmaani valinnut Tampereella ilmestyneet *Aamulehden* (AL) ja *Kansan Lehden* (KL). Valitsin aineistokseni kyseiset lehdet, sillä ne ilmestyivät yhdessä Suomen suurimmista

kaupungeista ja olivat tämän vuoksi myös levikiltään kohtalaisen suuria. Molemmat lehdet ilmestyivät pääsääntöisesti päivittäin.¹⁵ Halusin tutkielmaani mukaan kaksi lehteä, jotka edustaisivat erilaisia poliittisia suuntauksia nähdäkseni, erosivatko niiden näkemykset toisistaan myös invalidien osalta. *Aamulehti* edusti oikeistolaista suuntausta, kun taas *Kansan Lehti* oli työväestön äänenkannattaja. Talvisodan alettua lehtien kirjoittelu oli mielestäni erittäin samantyylistä, kun kyse oli sodasta: molemmat lehdet kirjoittivat sotatapahtumista Suomelle edulliseen sävyyn sekä Neuvostoliiton julmuuksista tuomiten. Molemmat lehdet niin ikään korostivat Suomen kansan yhtenäisyyttä ja yksimielisyyttä suurta vihollista vastaan. Lehtien puolue-erot korostuivat muissa kotimaan asioihin liittyvissä uutisissa. *Kansan Lehdessä* uutisoitiin sosiaalidemokraattisen puolueen kokouksista ja tapahtumista sekä esitettiin myös sotatapahtumiin liittyen oman puolueen edustajien lausuntoja. *Aamulehdessä* puolestaan kirjoitettiin Lotta Svärd ry:n toiminnasta sekä Suojeluskuntayhdistysten kokouksista ja tapahtumista. *Aamulehden* tyyli oli mielestäni paikoitellen korostuneen patriottinen. Esimerkiksi jatkosodan hyökkäysvaiheessa esiteltiin ajatuksia Suur-Suomesta sekä suomensukuisten heimojen yhdistämisestä. Näistä asioista *Kansan Lehten* sivuilla ei kirjoitettu. Kuitenkin erityisesti välirauhan aikaan talvisodan aikana saavutettu yhtenäisyys korostui paitsi lehdissä, myös hallituksen toimissa. *Aamulehti* esimerkiksi uutisoi 20.12.1940 punaisille invalideille vuoden 1941 tammikuusta alkaen maksettavista eläkkeistä. *Kansan Lehdessä* samasta lakimuutoksesta kirjoitettiin kauan odotetun oikeuden toteutumisenä, haastateltiinpa artikkelia varten erästä punaista invalidiakin.¹⁶ Puoluekannat siis tulivat lehtien sivuilla esille, vaikka sotatapahtumiin suhtauduttiinkin yksimielisesti.

1.3. Kirjallisuus

Invalidihuoltoon liittyvä aiempi tutkimus historian alueella rajautuu pääasiassa koskemaan invalidihuollon ensimmäisiä vuosikymmeniä sekä aikaa ennen sotia. Suurin osa tutkimuksista päättyy näin ollen 1930-luvun loppuun. Sodan aikana ja sen jälkeen ilmestyneet invalideja käsittelevät tutkimukset keskittyvät pääosin pelkästään sotainvalideihin ja heidän huoltonsa järjestelyihin sekä hoidosta vastanneisiin järjestöihin. Tuula Vuolle on tehnyt kattavia tutkimuksia Raajarikkoisten auttamisyhdistyksen, Suomen ensimmäisen raajarikkoisten huoltoa hoitaneen järjestön toiminnasta. Vuolteen teokset *Raajarikosta osallistujaksi – hyväntekeväisyydestä valtion valvontaan* (1989) sekä

---

¹⁵Esimerkiksi vuonna 1940 *Aamulehti* ilmestyi lähes päivittäin, yhteensä 354 kertaa ja *Kansan Lehti* noin kuudesti viikossa, yhteensä 303 kertaa. Lisätietoja lehdistä liitteessä 1.

¹⁶KL 28.12.1940.

Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiaksi (1992) antavat hyvän yleiskäsityksen invalidihuollon kehityksestä ennen sotia. Minna Harjulan väitöskirja *Vaillinaisuudella vaivatut: vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle* (1996) rajaa niin ikään sotavuodet käsittelyalueen ulkopuolelle.

Yleiskuvan sotavuosien mullistamasta invalidihuollosta antavat sosiaalipoliittiset aikalaistutkimukset. Esko Koskisen vuonna 1944 ilmestynyt tutkimus *Raajarikkoisten huolto yhteiskunnallisena tehtävänä* määrittelee 1940-luvun invalidihuollon epäkohdat ottaen huomioon myös sotainvalidien mukanaan tuoman muutoksen. Koskinen käy teoksessaan läpi invalidihuollon kehitystä sen alkua ajoista sotavuosiin asti, muttei tarjoa ratkaisuehdotusta invalidikysymykseen.

Puhtaasti sotainvalidien hoitoa käsitteleviä tutkimuksia on useita, mutta mielestäni kattavimmat ja näin ollen parhaiten omaan pro gradu -työhöni sopivat ovat valtiotieteen tohtori Jaakko J. Ranta-Knuuttilan arkistomateriaaliin sekä pitkäaikaiseen kenttätööhön perustuva *Sotavammaisten huolto Suomessa* (1967) sekä Markku Honkasalon *Suomalainen sotainvalidi* (2000). Honkasalon kirja on erittäin kattava esitys sotainvalidihuollon järjestelyistä ja sivuaa pintapuolisesti myös omaa tutkimustani, sillä tutkija esittelee muutamaan otteeseen sotainvalidien omia kertomuksia sekä sanomalehtien kirjoituksia. Suhtaudun kuitenkin tietyllä varauksella kyseiseen teokseen, sillä sen kieli on paikoitellen hyvin mahtipontista ja patrioottista. Tämä vaikuttaa mielestäni joiltain osin teoksen objektiivisuuteen. Tämän tyylinen kielenkäyttö on toki hyvin ymmärrettävää, onhan tutkimuksen tilaaja Sotainvalidien Veljesliitto ry.

Hyvän pohjan pro gradu -työlleni olen saanut myös Asko Fagerlundin, Veikko Niemen ja Kari Tuunaisen toimittamasta teoksesta *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa* (1992), johon on koottu Vammaishistorian Seuran vuonna 1989 järjestämässä seminaarissa pidettyjä esitelmiä.

1.4. Tutkimuksen metodi sekä sijoittuminen historian kenttään

Tutkimuksessani vertailen siis yksilöllisen näkökulman sekä yhteiskunnallisen kehityksen ja yhteiskunnan invalidihuoltoon kohdistamien toimenpiteiden välistä suhdetta. Sodan ja sen uhrien, lukuisten hoitoa, kuntoutusta ja koulutusta tarvitsevien invalidihuollolle asettamat vaatimukset ovat mielestäni hyvä esimerkki yhteiskunnallisesta kysymyksestä tai sosiaalisesta ongelmasta, jonka Pertti

Haapala listaa yhdeksi sosiaalhistorian osa-alueista.¹⁷ Vaikka invalidit olivatkin koko väestön kokoon nähden marginaalinen ryhmä, oli heidän hoitonsa järjestely erityisesti sodan aikana merkittävä yhteiskunnallinen haaste. Puhuttiinhan sotainvalidien yhteydessä usein ”kunniavelasta”, hinnasta joka koko kansan tuli yhteistuumin maksaa heidän uhrauksistaan kaikkien hyväksi.

Koska pyrin selvittämään asenteita ja erilaisia näkökulmia laajahkosta aineistosta, on tutkimusmenetelmäni kvalitatiiviseen tutkimusmalliin sopiva.¹⁸ Esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehtien kohdalla en niinkään pyri selvittämään, kuinka paljon invalideihin liittyviä kirjoituksia niissä julkaistiin vaan keskityn ennen kaikkea tekstin sisältöön. Pyrin etsimään haavoittumiskertomuksista ilmenevistä mielteistä samankaltaisuuksia, joskin yhtä ”sotainvalidin mielipidettä” kirjoitusten perusteella on mahdotonta rakentaa. Kertomukset ovat toki monilta osin samankaltaisia, mutta toisaalta niin yksilöllisiä ja ainutkertaisia, että induktiivisen mallin rakentaminen ei tunnu mielekkäältä.

Sotainvalidien osalta tutkimuksen voi liittää myös osaksi uuden sotahistorian kenttää. Sota on aiheeni kannalta hyvin merkityksellinen, joskaan minua eivät kiinnosta sotatapahtumat sinänsä, vaan niistä aiheutuneet kohtalot. Uusi sotahistoria nivoutuu monien tieteenalojen tutkimuksesta. Joanna Bourken mukaan monet tutkijat, jotka etsivät esimerkiksi kulttuuri- tai sukupuolihistoriallisia näkökulmia sotaan eivät todellakaan miellä itseään sotahistorioitsijoiksi.¹⁹ Uuden sotahistorian tarkoitus on tuoda keskusteluun asioita ja tapahtumia, jotka on aiemmin yritetty työntää taka-alalle. Tällaisia ovat esimerkiksi inhimillinen kärsimys, tappamisen kokemus sekä sotarikokset yksilöllisinä kokemuksina.²⁰ Pro gradu -työssäni en perehdy siihen, missä paikassa tai millaisissa olosuhteissa sotainvalidit olivat vammansa saaneet vaan siihen, miten he näkivät itsensä vammauduttuaan tai miten he suhtautuivat sotaan invaliditeetin myötä.

Tärkeä osa tutkimukseni aineistoa ovat sota- ja siviili-invalidien muistelot invaliditeetin synnystä sekä sen vaikutuksista elämään. Siksi on mielestäni tarpeellista pohtia muistitiedon luotettavuutta tai epäluotettavuutta historian lähteenä. Muistitiedon ei ole tarkoituskaan luoda absoluuttisen totuudenmukaista kuvaa menneisyydestä, vaan auttaa löytämään yksilöiden näkökulmia, uusia näkökulmia menneisiin tapahtumiin. Tällä tavoin saadaan erilaisten reunaryhmien ääni paremmin

---

¹⁷Haapala 1989, 88-95.

¹⁸Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 2000, 160-166.

¹⁹Bourke 2006, 25-26.

²⁰Uudempiä näkökulmia sotaan muun muassa teoksissa Näre & Kirves (toim.): Ruma sota 2008 sekä Kinnunen & Kivimäki (toim.): Ihminen sodassa 2006.

kuuluville historian tapahtumakeskeisestä valtavirrasta.²¹ Muistitietoaineiston käyttäminen onkin välttämätöntä silloin, kun halutaan saada tietoa ihmisten kokemuksista ja ajatuksista. Koska kaikki ovat yksilöllisiä kokijoina ja muistelijoina, ovat tarinatkin erilaisia ja tutkijan mielipiteestä riippumatta muistelijalle täyttä totta.

Sota tuo mielestäni erityistä haasteellisuutta muistitietoon ja sen tulkintaan. Yhteisöllisesti koetut suuret muutokset sekä myöhemmin luvussa kolme käsiteltävä sotapropaganda ovat varmasti vaikuttaneet paitsi asioiden kokemiseen, myös niiden myöhempään muistamiseen. Rintamalla taisteluissa tulleet muistot saattavat olla hyvinkin hataria tai katkonaisia tapahtumien sekavuuden tai unenpuutteen vuoksi. Omia muistoja on siksi saatettukin täydentää jälkepäin muiden kertomuksilla tai yleisesti hyväksytyillä kuvauksilla tapahtumien kulusta.²² Näin tarinat ovat muuttuneet omaksi muistamiseksi. Monet *Minuun sattui...* -kokoelmaan kirjoittaneet sotainvalidit myönsivätkin, että muistikuvat haavoittumisen jälkeen ovat hyvin hataria kaikista annetuista lääkkeistä sekä kivun sumentamasta mielestä johtuen. Eräs kirjoittajista totesi kertovansa haavoittumisestaan sekä sitä seuranneesta sairaalahoidosta ”vähitellen palanneiden muistikuvien ja toisten henkilöiden kertomusten perusteella”²³. Niin ikään lehdistä myöhemmin luetut kirjoitukset saattavat vaikuttaa asioiden muistamiseen. Tämän ajattelisin olevan mahdollista esimerkiksi sairaalahoidon muistamisessa. Monet sotainvalidit muistelevat saaneensa jo kenttäsaaralassa ensiluokkaista hoitoa. He muistelevat myös sairaaloiden siisteyttä sekä hoitajattarien enkelimäistä olemusta. Suomalaisen sairaanhoidon edistyksellisyyttä ja sairaaloiden puhtauttahan juuri hehkutettiin sekä sanoma- että aikakauslehdissä sota-aikaan ahkerasti.²⁴ Kun omat muistikuvat muovautuvat toisilta lainattujen ja yhteisesti muodostettujen näkemysten mukaisiksi, puhutaan yleensä kollektiivisesta muistista.

Myöhemmin muistin tukena käytetyt dokumentit, kuten kenttäpostikirjeet saattavat muokata muistikuvia entisestään epätodenmukaisempaan suuntaan. Ville Kivimäen mukaan ”(Itse)sensuurin lisäksi kirjeiden sisältöä säätelivät pyrkimykset muokata, estetisoida ja stabilisoida sodan kaoottinen kokemus- ja tunnemaailma eheäksi esitykseksi.”²⁵ Lisäksi ihmiset haluavat silotella omia tekojaan, joita itsekkin kavahtavat ja jotka ovat liian häpeällisiä jaettaviksi. Tällöin on helpompaa turvautua aktiiviseen unohtamiseen. Sodassa on myös helpompaa kääntää vääriksi koetut teot tai kärsimykset

---

²¹Fingerroos & Haanpää 2006, 27-28.

²²Bourke 2006, 38-40.

²³SKS, *Minuun sattui...*, 157.

²⁴Aiheesta lisää luvussa 3.1.1..

²⁵Kivimäki 2006, 71.

sankaruudeksi.²⁶ Kaarle Sulamaan mukaan veteraaneilla ei juurikaan ollut tilaisuutta muistella sotakokemuksiaan julkisesti heti sotaa seuranneina vuosikymmeninä. Rauhanehtojen mukaan Neuvostoliiton vastaiset lausunnot olivat kiellettyjä, mikä johti siihen, ettei sotamuisteluja voinut julkaista. Suuri osa veteraanijärjestöistä lakkautettiin sotien jälkeen fasistisina järjestöinä, joten veteraaneilla ei ollut virallista foorumia muisteluilleen. Ilmapiiri muuttui veteraaneille ja heidän sotamuistoilleen myönteisemmäksi vasta 1980 -luvun jälkipuoliskolla, minkä jälkeen se onkin ollut hyvin aktiivista. Sulamaan mukaan juuri sotainvalideilla oli parhaat mahdollisuudet muistella sotakokemuksiaan, lähinnä toki vammautumistaan, sillä heidän järjestöään, Sotainvalidien Veljesliittoa, ei veteraanijärjestöjen tavoin lakkautettu.²⁷ Omien havaintojeni perusteella sotainvalidit ovat keskittyneet muistelemaan nimenomaan haavoittumistaan ja sitä seuranneita hoito- ja huoltotoimenpiteitä, eivätkä niinkään esimerkiksi elämää ja arkea rintamalla. Näin ollen on ymmärrettävää, että monet asiat sodanaikaisesta elämästä saattavat unohtua. Taka-alalle työnnetty ja unohdetut muistot saattavat toki palautua todenmukaisina, kun niille on oikea hetki tai suvaitsevampi ympäristö.

---

²⁶Näre& Kirves 2008, 10.

²⁷ Sulamaa 2006, 297–298, 303.

2. Kohti invalidihuoltolakia

Vammaisista huolehtiminen oli ennen järjestötoiminnan alkamista kirkon, suvun tai kyläyhteisön tehtävä. Erityisesti agraarisessa yhteiskunnassa ruumiillinen työ oli toimeentulon edellytys, joten ruumiiltaan vajavaiset olisivat poikkeuksetta eläneet ilman huolenpitoa suuressa puutteessa. Vaikkeiden aikojen, esimerkiksi katovuosien seurauksena myös suvun resurssit huolehtia invalideista olivat vähäiset, joten vammansa vuoksi työkyvyttömät henkilöt kuuluivat lähes poikkeuksetta köyhäinavun piiriin.²⁸ Vaikka köyhäinavun myötä välttämätön toimeentulo olikin turvattu, eivät vaivaistalot olleet houkuttelevia paikkoja. Vuonna 1879 annettu asetus yleisestä vaivaishoidosta ei ollut millään muotoa lempeä puutteenalaisia kohtaan. Asetuksen mukaan kellään ei ollut lakimääräistä oikeutta köyhäinhoitoon, mutta kunnilla oli velvollisuus huolehtia turvattomista lapsista, sairaista ja työkyvyttömistä, johon ryhmään siis köyhäinavun piiriin luetut invalidit kuuluivat. Pääperiaate oli siis se, että kaikkien työhön kykenevien tuli elättää itsensä ja lapsensa. Näin ollen esimerkiksi työttömät eivät lain mukaan kuuluneet köyhäinhuollon piiriin. Monet kunnat eivät noudattaneet asetusta näin tiukassa muodossa, vaan hyväksyivät köyhäinhuollon piiriin tapauskohtaisesti niitäkin, joita laki ei katsonut korvauksiin oikeutetuiksi.²⁹

Invalidien asiaa ajamaan perustettiin vuonna 1889 pääasiassa yksityisrahoitteisesti toiminut Raajarikkoisten Auttamisyhdistys, jonka ylläpitämä työkoulu aloitti toimintansa lokakuussa 1890. Oppilaitoksessa tarjottiin toiminnan alkuvaiheessa ammattiopetusta niille invalideille, jotka olivat saaneet jonkinlaista perusopetusta. Lähinnä edellytettiin luku- ja kirjoitustaitoa. Tämä ei etenkään maaseudulta kotoisin olevien invalidien kohdalla ollut mikään itsestäänselvyys. Koulumatkat olivat nimittäin verrattain pitkiä, ja vamman laadusta sekä kulkumahdollisuuksista riippuen monen nuoren invalidin kohdalla jo perusopetuskin saattoi jäädä väliin.³⁰ Vuonna 1904 raajarikkoisten työkoulun yhteyteen perustettiin lastenkoti, jossa oli mahdollista saada myös kansakouluopetusta, jos se vamman aiheuttamista syistä oli niin sanotuissa normaalioloissa mahdotonta ja jos lapsi oli vammansa vuoksi ortopedisen hoidon tarpeessa.³¹ Useissa tapauksissa invalideetti ei haitannut tavallista koulunkäyntiä, mutta ammattiopetuksen järjestelyissä ilmeni ongelmia. Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen työkoulun yhteyteen perustettiin yksityisrahoitteisesti vuonna 1900

---

²⁸Mähönen 1992, 113–114.

²⁹Karisto & Takala & Haapola 1999, 237.

³⁰Esimerkiksi tästä SKS, INVA 1988, 343.

³¹Vuolle 1989, 76–78.

ortopedinen sairaala, jota ennen koulun oppilaiden lääkinnällinen huolto oli järjestetty Helsingin Diakonissalaitoksella.³²

Vuoden 1879 ankara köyhäinhoitoasetus korvattiin vuonna 1922 uudella köyhäinhoitolalla. Lain myötä köyhäinhoidon karua mainetta haluttiin pehmentää, ja esimerkiksi vaivaistalon nimi muuttui kunnalliskodiksi. Nimenmuutokset eivät tosin juurikaan pehmentäneet vanhoja käytäntöjä. 1930-luvun lamaan asti köyhäinhoitoon varsinaisesti oikeutetuiksi katsottiin vain työkyvyttömät. Köyhäinavustuksia nostaneet työttömät ohjattiin kuntien avaamiin työlaitoksiin, joissa heidän tuli työnteolla korvata saamansa rahalliset avustukset. Työlaitoksilla ja työvelvollisuudella haluttiin karsia vapaamatkustajia eli niitä, jotka perusteettomasti pyrkivät nostamaan kunnan köyhäinavustuksia. Pysyvästi köyhäinhoidon varassa elävät leimaantuivat eikä heillä ollut tavallisen kansalaisen statusta. Kunnalta vastaanotetun avun varjolla heiltä vietiin monia kansalaisoikeuksia, esimerkiksi kunnallinen äänioikeus. Heillä oli niin sanottu kunnallinen kotipaikkaoikeus eikä muuttaminen kunnasta toiseen välttämättä onnistunut.³³ Köyhäinhoidon ”kuoppaan” putoaminen oli pitkään monen varattoman invalidin kohtalo. Etenkään maaseutukunnissa heitä ei osattu ohjata asianmukaiseen hoitoon tai Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen ammattioppiin.

Vuonna 1927 valmistunut Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen Huoltolaitos oli vielä sotiin asti ainoa yksikkö, josta invalidien oli mahdollista saada sekä lääketieteellistä huoltoa että ammattikoulutusta. Hoitolaitos toimi sekä yksityisin että valtion varoin siten, että valtio tuki pääasiassa proteesien hankintaa sekä vähävaraisimpien invalidien huoltoa, joskin avustustoimintaan kohdistuneen kritiikin mukaan varsin vaatimattomasti. 1930-luvulla todettiinkin, että invalidien huollon kehitys oli jäänyt aistiviallishuollon varjoon.³⁴ Sisällissodassa valkoisella puolella taistelleiden invalidien asioita, lähinnä taloudellisia avustuksia sekä ammattiopetusta invalidien lapsille hoiti vuonna 1924 perustettu Vapaussodan Invalidien Liitto.³⁵ Myös Raajarikkoisten Auttamisyhdistys järjesti sisällissodan invalideille ammattikursseja.³⁶ Punainvalidit kuuluivat köyhäinhoitoavustusten piiriin aina vuoteen 1941, jolloin heille myönnettiin oikeus valtion eläkkeeseen. Punainvaliditkin pyrkivät järjestäytymään omiin yhdistyksiinsä, mutta niiden toiminta oli sisällissodan jälkeisessä Suomessa varsin hankalaa.³⁷ Talvisodan mukanaan tuomien 20 000³⁸

---

³² Vuolle 1993, 138–144 ja Vuolle 1992, 85–86.

³³ Karisto & Takala & Haapola 1999, 267–268.

³⁴ Harjula 1996, 129.

³⁵ Koskinen 1944, 133–135.

³⁶ Vuolle 1989, 91–92.

³⁷ Mähönen 1992, 120–121.

³⁸ Lillberg 1995, Puolustusvoimien tilasto, 8.

uuden invalidin myötä vanha järjestökenttä osoittautui täysin riittämättömäksi huolehtimaan invalidihuollosta.

Jo ennen sotien alkua, vuonna 1938 perustettiin Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto³⁹, jonka oli tarkoitus toimia keskusjärjestönä kaikille jo perustetuille pienemmille järjestöille, lähinnä invalidien itsensä perustamille paikallisjärjestöille.⁴⁰ Liiton tarkoituksena oli nimensä mukaan huolehtia sekä siviili- että sotainvalideista. Käytännössä toiminta keskittyi kuitenkin sotien alettua yksinomaan sotainvalidien huoltoon.⁴¹ Talvisodan alettua invalidihuollon järjestökenttä kasvoi räjähdysmäisesti. Sotainvalidit perustivat lukuisia paikallisjärjestöjä. Merkittävimpiä uusia järjestöjä olivat valtiojohtoisesti perustettu Invaliidisäätiö (1940), jonka tarkoituksena oli ”huolehtia maamme invaliideista, ensisijaisesti sotainvaliideista sekä viimeksi mainittujen ja kaatuneiden omaisista”⁴² sekä sotainvalidien oma järjestö Sotainvalidien Veljesliitto, joka puolestaan listasi tärkeimmiksi tehtävikseen sotainvalidien asunto-olojen turvaamisen, ammattikoulutuksen kehittämisen, työkykyisten invalidien työllistämisen sekä invalidien ja kaatuneiden omaisten aineellisen avustamisen.⁴³ Myös Suomen Punaisen Ristin alaisuuteen perustettiin heti talvisodan päätyttyä sotainvalidihuollon keskustoimisto⁴⁴, jonka panos sotainvalidien huollossa oli merkittävä. Vapaaehtoistyö ja yksityiset lahjoitukset mahdollistivat sotainvalidien huollon nopean kehityksen, sillä valtio ei olisi sodan seurauksena entisestään kiristyneen taloudellisen tilanteen vuoksi pystynyt sijoittamaan hoitotoimenpiteisiin riittäviä resursseja.⁴⁵ Sotainvalidien huolto kehittyi vauhdilla luoden samalla myös pohjan myöhemmälle siviili-invalidien huollolle.

Ennen vuoden 1947 invalidihuoltolakia siviili-invalideilla ei ollut varsinaista lainsäädännöllistä asemaa. Invalidien huoltoon liittyen oli vain hajanaisia mainintoja muun lainsäädännön ohessa.⁴⁶ Useissa laeissa mainittiin, että invalidit tulisi ohjata sellaiseen hoitolaitokseen, joka vamman parantumisen tai lieventymisen kannalta olisi soveltuvin. Käytännössä tämä suositus ei toteutunut pitkälti puuttuvien resurssien sekä liian vähäisten laitospaikkojen takia. Valtiollista vammaishuollon organisaatiotahan ei tuohon aikaan vielä ollut.⁴⁷

---

³⁹ Vuonna 1971 Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien liitosta tuli Invalidiliitto, joka jatkaa toimintaansa vielä nykyäänkin.

⁴⁰ Mähönen 1992, 121.

⁴¹ Koskinen 1944, 144–145.

⁴² Koskinen 1944, 142.

⁴³ Mähönen 1992, 122.

⁴⁴ 8.4.1940 perustetun kanslian alkuperäinen nimi oli Suomen Punaisen Ristin invaliidikanslia.

⁴⁵ Mähönen 1992, 122.

⁴⁶ Liite 2.

⁴⁷ Kanaoja 1992, 155.

2.1. Tilastollinen tutkimus raajarikkoisista

Vuonna 1939 valtio myönsi määrärahan invalidihuollon kehittämiseksi. Sosiaalisen tutkimuskeskuksen samana vuonna tekemän raajarikkoiskartoituksen oli määrä toimia ennakkotutkimuksena valtiollistamista varten.⁴⁸ Invalidien määrän arvioinnin teki Suomessa erityisen vaikeaksi se, että kuntien terveydenhuoltohenkilökunnalla ei ollut esimerkiksi Tanskan tavoin ilmoitusvelvollisuutta kunnan alueella asuvista invalideista. Valtiollisesti järjestäytyneen invalidihuollon puute hidasti invalidien hoitopääsyä erityisesti maaseudulla, sillä ihmisillä ei ollut tietoa hoidon mahdollisuudesta. Tästä kertovat osaltaan *Terveystieteiden kysymys & vastaus* -palstoilla julkaistut kysymykset liittyen esimerkiksi lapsihalvauksesta johtuvan invaliditeetin hoitoon.⁴⁹ Myös hoitohenkilökunnan vähäisyys maaseudulla hankaloitti osaltaan hoitomahdollisuuksia koskevan tiedon leviämistä.

Raajarikkoistilaston tiedot perustuvat lääkärinlausuntojen sijasta invalidien tai heidän huoltajiensa omaan kertomukseen. Jo tämän vuoksi tilasto on epätarkka, sillä useissa tapauksissa invalidi ei kyennyt muistamaan esimerkiksi sairautta, josta vamma oli alun perin aiheutunut. Lisäksi esimerkiksi invalidien koulutustasoa arvioidessa on huomionarvoista, että tutkimusaineiston piiriin kuului sellaisia vanhempia invalideja, joita oppivelvollisuus ei ollut koskettanut ja joiden koulutus oli puutteellinen muista kuin vamman aiheuttamista syistä.⁵⁰

Vaikka tilastoa pidettiin jo omana aikanaan puutteellisena, käytettiin sitä silti sotien jälkeenkin invalidihuollon uudelleenjärjestelyssä. Sen katsottiin voivan antaa suuntaviivat mietittäessä siviiliinvalidien hoidon tarvetta. Uskoisin, että tämä raajarikkoistilasto oli kohtalaisen luotettava, kun yritettiin arvioida maaseudun invalidien määrää. Kaupungeissa sotien jälkeen luotettavampaa tietoa invalidien määrästä tarjosivat muun muassa Kansaneläkelaitoksen työkyvyttömyystilastot, joita kerättiin vuodesta 1938 asti. Lisäksi sotainvalidien määrästä ja vammojen laadusta saatiin melko kattavasti tietoa heidän hoidostaan vastanneilta järjestöiltä.

---

⁴⁸Ojala 1944, 59.

⁴⁹Esim. *Terveystieteiden kysymys & vastaus* 1/1939.

⁵⁰*Sosiaalinen aikakauskirja* 2/1941.

Raajarikkoisuuden kriteerit määritettiin tutkimuksessa seuraavasti:

”Raajarikko on sellainen henkilö, jonka liikunta- tai ruumiinasentoelimet ovat pysyvästi vialliset, siis joko puuttuvat tai ovat epämuotoisia taikka joiden toiminta on häiriintynyt.”⁵¹

Raajarikkokartoituksessa ei huomioitu sellaisia henkilöitä, jotka ”raajarikkoisuuden ohella potevat jotain muuta pysyvää henkistä tai ruumiillista sairautta, joka sellaisenaan ehkäisisi häntä elättämästä itseään.”⁵² Näiden määritelmien puitteissa saatiin raajainvalidien lukumääräksi 16 415 henkilöä, joista 60,3 % oli miehiä ja 39,7 % naisia. Invalidien keskimääräiseksi esiintymistiheydeksi koko väestöstä laskettiin 4,59 ‰. Invalidihuoltokomitea teetti tämän aineiston pohjalta sosiaalisella tutkimustoimistolla tarkistetun laskennan, jolloin raajainvalidien lukumääräksi arvioitiin 21 200 henkilöä, eli noin 6 ‰ koko väestöstä.⁵³ Tähän arvioon ei kuulunut sotainvalideja.

Vuonna 1939 tehdyn raajarikkokartoituksen mukaan invaliditeetin syyt jakautuivat seuraavasti:⁵⁴

Syntymävika	15,5 %
Tapaturma	32,5 %
Sairaus	51,9 %
Muu/epäselvä/puuttuva syy	0,1 %

Sairauksien osuus raajarikkoisuuden aiheuttajana oli suuri. Tutkimuksen mukaan yksittäisistä taudeista vaarallisimpia olivat tuberkuloosi ja lapsihalvaus. Niitä pidettiin erityisen tuhoisina, sillä ne aiheuttivat pysyvän vamman jo lapsuusiässä.⁵⁵ Tutkimuksessa selvitettiin myös invalidien koulunkäyntihistoriaa. Kouluakäymättömiä (tai sellaisia, joiden koulunkäynti oli tuntematon) oli kaikista tutkimukseen vastanneista 30 %. Kansakoulua oli käynyt 55,9 % ja sen lisäksi ammattiopetusta saanut 9,9 %. Merkittävää on, että vain 1,2 % kaikista kyselyyn vastanneista oli käynyt raajainvalideille tarkoitettua erikoiskoulua. Yli 16 -vuotiaista invalideista 51,1 % ilmoitti täysin elättävänsä itsensä ja vastaavasti 33,4 % kertoi elävänsä kokonaan omaisten tai kunnallisen avun varassa.⁵⁶

⁵¹ *Sosiaalinen aikakauskirja* 2/1941.

⁵² *Sosiaalinen aikakauskirja* 2/1941.

⁵³ KM 1946, 32.

⁵⁴ *Sosiaalinen Aikakauskirja* 2/1941 ja 11–12/1941.

⁵⁵ Harjula 1996, 113.

⁵⁶ *Sosiaalinen Aikakauskirja* 2/1941 ja 11–12/1941.

2.2. Invalidien taloudellinen toimeentulo

Vaikka varsinaista invalidihuoltolakia ei ennen talvi- ja jatkosotia ollutkaan, oli invalidien asiaa käsitelty muun lainsäädännön puitteissa ennen kaikkea invalidien taloudellista toimeentuloa silmälläpitäen. Ensimmäiset viitteet työntekijöiden sosiaalivakuutuksen ja työnantajan korvausvelvollisuuden saralta ovat Suomessa 1800-luvun loppupuolelta. Vuonna 1895 säädetyn lain mukaan työnantajalla oli korvausvastuu työntekijää kohtaavasta ruumiinvammasta. Työntekijä saattoi siirtää korvausvastuun vakuutuslaitokselle, mikä taas enteili kehitystä myöhemmin vakiintuneen työntekijäin tapaturmavakuutuksen suuntaan. Korvauksen tuli tuolloin olla pysyvästi työkyvyttömälle 60 % tämän keskiansioista ja lievemmin vammautuneelle alenevasti työkyvyn vähenemisestä riippuen. Laissa määriteltiin asteikko työkyvyn alenemisen arviointia varten.⁵⁷

Vuonna 1917 annettiin asetus, joka velvoitti tiettyjen ruumiillisten alojen työntajia vakuuttamaan työntekijänsä. Korvauslajeiksi määriteltiin sairaanhoito, elatusapu sekä vuotuinen vahingonkorvaus⁵⁸, jotka loivat pohjan myöhemmille järjestelmille. Työkyvyttömyysasteen määrittelyssä siirryttiin vakuutusneuvoston laatimaan asteikkoon, joka perustui ansiokyvyn menetyksen arviointiin. Tämä tarkoitti Ruotsin mallin mukaista vapaamman ja joustavamman työkyvyttömyyden arviointia, sillä siinä oli otettu huomioon esimerkiksi ammattikunnan yleiset tulotasot sekä paikkakunnan vaikutus palkkaukseen. Valtion palveluksessa olevat henkilöt eivät kuuluneet tapaturmavakuutuksen piiriin, vaan heillä oli oma korvausjärjestelmä. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että valtion virkaeläkejärjestelmä oli jo tuolloin melko kehittynyt muihin työntajiin verrattuna. Näin ollen valtion tapaturmalautakunta käsitteli valtion palveluksessa olleiden henkilöiden korvausasiat, kun taas muut pysyvää työkyvyttömyyttä koskevat asiat menivät vakuutusneuvoston käsiteltäviksi.⁵⁹ Laki oli edistyksellinen, mutta ei koskettanut läheskään kaikkia. Esimerkiksi maanviljelijät, jotka olivat omia työnantajiaan tai maaseudun sekatyömiehet, joilla ei ollut vakituisia työsuhteita, jäivät lain ulkopuolelle ja vammautuessaan kunnallisten avustusten sekä yhteisön hyväntahtoisuuden varaan.

Sisällissodan myötä tarvittiin uutta korvausjärjestelmää, jolla sotapalveluksessa vammautuneiden tai sodassa kaatuneiden omaisten toimeentulo voitaisiin turvata. Vuonna 1919 annettu laki koski kuitenkin vain voittanutta osapuolta: tilapäisesti kokoonpantua armeijaa, laillisen hallituksen

---

⁵⁷ Ranta-Knuuttila 1967, 31-32.

⁵⁸ Elatusavun myöhemmin käytetty nimitys on päiväraha, vuotuisen vahingonkorvauksen elinkorko.

⁵⁹ Ranta-Knuuttila 1967, 32-33.

joukkoja sekä suojeluskuntien jäseniä. Työntekijöiden tapaturmavakuutuslaki koski puolustusvoimien henkilökuntaa ja ammattisotilaita, mutta suurin osa sisällissodassa taistelleista oli vapaaehtoisia, joten heidän eläkkeensä ja vahingonkorvausasiansa tuli järjestää uudelle pohjalle. Elinkoron maksuperuste jakautui kolmeen luokkaan armeijan arvoasteikon mukaan, ja siihen vaikutti myös työkyvyttömyysaste. Elinkoron lisäksi oli myös mahdollisuus saada kertakaikkista lisäyösosaa, jolla korvattiin jonkin ruumiinjäsenen tai sen käyttömahdollisuuden menetys sekä lisäyksiä huoltovelvollisten osalta. Uutta oli myös se, että vähintään 75 % työttömyysasteen mukaista elinkorkoa nauttineen invalidin omaiset olivat oikeutettuja eläkkeeseen tämän kuoleman jälkeen. Laki enteili myös myöhempää kehitystä työhuollon suuntaan, sillä siinä määrättiin, että entiseen työhönsä kykenemättömille, kuitenkin työkykyisille henkilöille (esimerkiksi sodassa sokeutuneille) tuli varata vapaapaikkoja ammattioppilaitoksissa.⁶⁰

Työntekijöiden tapaturmavakuutuslakia uudistettiin ennen sotia kahdesti, vuosina 1925 ja 1935. Vuoden 1925 laki kosketti edelleen työnantajan vakuutusvelvollisuutta vain ruumiillisen työn tekijöiden osalta. Laissa kiinnitettiin erityishuomiota nuoriin vammaisiin sekä kaikkien vammautuneiden ammatilliseen kuntoutukseen. Lain piiriin tulivat nyt mukaan myös ”työharjoittelijat”, eli sellaiset henkilöt, jotka olivat vammautuneet työskennellessään tulevaa ammattiaan silmällä pitäen palkatta tai vain vähäistä korvausta vastaan. Uudessa tapaturmavakuutuslaissa korvattiin ruumiinvamman sijasta ansaintakyvyn aleneminen, työharjoittelussa olleiden kohdalla arvioitiin todennäköinen tulotaso työelämässä. Lakiin otettiin myös säännös vammautuneen velvollisuudesta alistua lääkärin määräämään hoitoon elinkoron menetyksen uhalla.⁶¹ Tällä pyrittiin todennäköisesti lisäämään vammautuneiden myöhempää aktiivisuutta työmarkkinoilla ja karsimaan vapaamatkustusta elinkorolla. Hoito, etenkin ammatillinen uudelleenkoulutus, oli kuitenkin tuossa vaiheessa verrattain suppeaa todennäköisesti lähinnä taloudellisten tekijöiden vuoksi. Vuoden 1935 työntekijäin tapaturmavakuutuslaki tarkoitti osittaista taantumusta vakuutusjärjestelmän kehitykselle. Pienempiin tapaturmiin määrättiin nimittäin omavastuu sekä osa pientyönantajista vapautettiin vakuuttamisvelvollisuudesta. Elinkorko vakiinnutettiin siten, että yksinäinen vammautunut sai korvausta 50 % entisistä vuosityöansioistaan ja perheellisille maksettiin tämän päälle omaislisä.⁶²

---

⁶⁰Ranta-Knuuttila 1967, 33-35.

⁶¹Ranta-Knuuttila 1967, 35-36.

⁶²Ranta-Knuuttila 1967, 38.

Talvisodan syttyessä sodassa vammautuneiden korvaukset perustuivat vuonna 1938 annettuun sotilastapaturmalakiin. Laki koski paitsi sotapalveluksessa vammautuneita asevelvollisia myös suojeluskuntajärjestön jäseniä sekä vakinaisessa väessä oppilaina olevia henkilöitä, kuten kadetteja. Elinkorko jaettiin kuuteen kiinteään korvausluokkaan, joihin kuuluminen määräytyi armeijan arvoasteikon mukaisesti. Täydestä elinkorosta maksettiin korvausta invaliditeettiprosentin mukaisesti kuitenkin niin, että haittaluokan ollessa alle 10 %, korvausta ei maksettu lainkaan. Sotilastapaturmalain teki erityisen se, että asepalveluksessa vammautuneen oli mahdollista saada omaislisää vammautumisen jälkeen perustetusta perheestä, mikä ei työntekijäin tapaturmavakuutuslain puitteissa ollut mahdollista. Hallitus katsoi kuitenkin jo tuolloin, että valtiolla on erityinen velvollisuus auttaa sotatehtävissä loukkaantuneita. Tämän lisäksi laajennukseen vaikutti myös se, että asevelvolliset olivat yleensä nuoria, vielä perheettömiä miehiä. Erityisjärjestely vahvisti ennestään käsitystä sotilasvamman erityisluonteesta siviilissä saatuun vamman nähden.⁶³

Sotilastapaturmalain (1938) korvauslajit olivat sairaanhoito, päiväraha (jota maksettiin sairaalahoidossa vietetyltä ajalta), elinkorko, omaisille maksettu huoltoapu, huoltoeläke sekä hautausapu. Palvelun aiheuttama ruumiinvamma ja sairaus (yleisimmin tuberkuloosi) korvattiin, ja pysyvästi työkykynsä menettäneen oli mahdollista saada koulutusta uudessa ammatissa sekä apua työvälineiden hankinnassa.⁶⁴ Talvisodan alettua huomattiin kuitenkin, että korvausjärjestelmä toimi liian hitaasti ja saattoi monet avustuksia odottaneet sotainvalidit taloudelliseen ahdinkoon. Tämä johtui invalidien nopeasti kasvaneesta joukosta. Vanhojen toimintamallien ja henkilökunnan vähäisen määrän vuoksi hakemusten käsittely kesti uuteen tilanteeseen nähden tarpeettoman kauan. Sairaalahoidossa ollessaan vammautuneille maksettiin päivärahaa sekä heidän perheilleen sotakuukausipalkkaa, mutta kun heidät oli palvelukseen kelpaamattomina vapautettu armeijan palveluksesta ja kotiutettu sairaalasta, he saattoivat vain odottaa tapaturmatoimiston korvauspäätöstä ja turvautua sukulaisten ja vapaaehtoisten järjestöjen avustuksiin. Tilannetta kritisoitiin eritoten *Suomen Sosiaalidemokratissa* vuoden 1940 alussa, ja väliaikaisesta valtiorahoitteisesta huollosta säädettiin laki heinäkuussa 1940.⁶⁵ Sodan myötä säädettiin lukuisia uusia lakeja, jotta korvaus- ja huoltojärjestelmä saataisiin kattamaan kaikki sotilaspalveluksessa tai siihen verrattavassa työssä loukkaantuneet.

---

⁶³Ranta-Knuuttila 1967, 39-40.

⁶⁴Ranta-Knuuttila 1967, 40.

⁶⁵Honkasalo 2000, 104& 112-113.

2.3. Sotien vaikutus invalidilainsäädännön kehitykseen

Kuten olen jo aiemmin todennut, talvisodan aikana kävi selväksi, että aiempi invalideja koskeva lainsäädäntö oli riittämätön kattamaan kaikkien sotainvalidien sekä muiden sodan myötä vammautuneiden huollon. Myös sotilastapaturmalaisissa määritetty elinkorko todettiin liian pieneksi, ja avustusjärjestöt jakoivatkin invalideille omia avustuksiaan erilaisiin tarkoituksiin. Lotta Svärdillä oli jo valmiina kattavin maanlaajuinen verkosto, jota muut avustusjärjestöt, myös valtion johdolla perustettu Invalidisäätiö, käyttivät.⁶⁶ Talvisodan jälkeen tilanne oli siksi kaoottinen, ettei virallista kortistoa sotainvalideista ollut, joten sairaalasta kotiutetut invalidit jouduttiin yhdyslottien avulla ”etsimään” kotiseuduiltaan, jotta heidät saatiin avustusten ja muiden huoltotoimenpiteiden piiriin. On mielestäni hyvin todennäköistä, että vielä talvisodan aikaan monissakaan vammautuneita hoitaneissa sairaaloissa ei osattu kertoa tuoreille invalideille, kenen puoleen kääntyä tai mistä hakea myöhemmin apua.

Talvisodan jälkeen hallitus asetti kolme komiteaa pohtimaan sotainvalidien huollon sekä korvausten uudelleenjärjestelyä. Huhtikuussa 1940 asetetun sotainvalidikomitean mietinnöt valmistuivat hyvin nopeasti, ensimmäinen toukokuussa, toinen heinäkuussa. Mietinnön seurauksena perustettiin valtiojohtoiseksi, kaikki sotainvalidien huoltoon osallistuneet järjestöt yhdistäväksi huoltojärjestöksi tarkoitettu Invalidisäätiö⁶⁷. Yhteisen organisaation avulla pystyttäisiin komitean mukaan paitsi kontrolloimaan paremmin sotainvalidien huoltoon tarkoitettuja varoja, myös järjestämään invalidien ammattiopetusta sekä työnvälitystä.⁶⁸

Sotatapaturmakomitean mietintö valmistui vuoden 1940 syyskuussa. Komiteamietinnön pohjalta annetussa hallituksen esityksessä koko kansa ulotettiin korvauksensaantioikeuden piiriin. Koskihan totaalinen sota kaikkia kansalaisia riippumatta siitä, olivatko nämä armeijan palveluksessa. Näin ollen myös esimerkiksi siviilipommituksissa loukkaantuneet ulotettiin sotatapaturmalain piiriin. Vuonna 1941 säädetyssä sotatapaturmalaisissa määriteltiin ensi kertaa, että sairaanhoidon ja rahakorvausten lisäksi työhön kykenevä vammautunut oli oikeutettu saamaan työhuoltoa⁶⁹ voidakseen hankkia uutta, voimiaan ja kykyjään vastaavaa työtä ja parantaakseen näin

---

⁶⁶Honkasalo 2000, 114-115.

⁶⁷Invalidisäätiöstä ja sen toiminnan onnistumisesta kirjoitan tarkemmin kappaleessa 4.3..

⁶⁸Honkasalo 2000, 119; KM 1940:1; KM 1940:4.

⁶⁹Invalidien työhuollosta tarkemmin kappaleessa 4.

ansaintamahdollisuuksiaan. Tämä merkitsi ensi kertaa nykyaikaisen kuntoutusperiaatteen hyväksymistä invalidihuollon osaksi. Rahakorvausten osalta laissa saatiin myös aikaan kohennuksia. Elinkorosta tuli koskematon korvaus, jota ei vähentänyt mahdollinen myöhempi ansaintakyvyn paraneminen. S.A. Brofeldt esitti *Sotainvaliidi* -lehdessä, että elinkoron tuli olla ”vahinkoraha” eli korvaus, jolla turvataan invalidin talous kaikesta riippumatta.⁷⁰ Työhuoltoon kuuluvaksi tuli lain myötä täydennyskorko, jota yli 30 % työkyvystään menettäneiden oli mahdollista saada esimerkiksi uudelleenkorutuksensa ajan ja lisänä vammasta johtuville huonommille ansiotuloille. Työhuollon ja täydennyskoron tarkoitus oli saada vastavammautunut tuntemaan itsensä hyödylliseksi kansalaisiksi sekä kannustaa heitä yritteliäisyyteen ja aktiivisuuteen kouluttautumisen ja työntöön saralla. Sotatapaturmalain uudistukset olivat huikea edistysaskel suomalaiselle invalidihuollolle, joskin ne tässä vaiheessa käsittivät vain sotainvalidit sekä muuten sodan seurauksena loukkaantuneet.⁷¹

Sotatapaturmakomitean mietinnön perusteella asetettiin marraskuussa 1940 Sotainvalidien työhuoltokomitea suunnittelemaan tarkemmin edellisessä mietinnössä ehdotettua työhuoltoa ja sen järjestelyjä. Komiteamietintö valmistui kuitenkin vasta jatkosodan aikana, tammikuussa 1942.⁷² Laki sotainvalidien työhuollosta annettiin vuonna 1942, joskin työhuoltoa oli eri invalidijärjestöjen toimesta annettu paitsi talvisodan lopun ja välirauhan, myös 25.6.1941 alkaneen jatkosodan aikana. Lakiesityksessä saatettiin näin ollen huomioda komiteamietinnön lisäksi myös käytännössä saadut kokemukset työhuollosta. Työhuolto koski aluksi vain sotainvalideja, mutta laajeni myöhemmin (1943) koskettamaan myös sotalleskiä sekä sotaorpoja. Lain mukaan perustettiin sotainvalidien työhuoltovirasto, joka asetettiin puolustusministeriön alaisuuteen eduskunnassa esiintyneistä ihmetyksistä ja vastalauseista huolimatta. Jaakko Ranta-Knuuttila arvelee tämän johtuneen osaltaan siitä, että sotainvalidien huolto haluttiin erityisasemansa vuoksi erottaa muusta sosiaalihuollosta.⁷³ Erillisaseman korostaminen ei ole mikään ihme, jos huoltoa saavien yhteiskunnallista asemaa haluttiin parantaa. Kuten totesin toisen luvun alussa, köyhäinhuollon asiakkaita pidettiin vähempiarvoisina eikä heillä useinkaan ollut tavallisen kansalaisen statusta.

Jatkosodan pitkittyessä korvausjärjestelmää uudistettiin erilaisin asetuksin useampia kertoja. Sen piiriin saatiin myös esimerkiksi erilaisten naisjärjestöjen jäsenet. Uudistusten myötä korvauksista saatiin tarkoituksenmukaisempia. Esimerkiksi sotatapaturmalaisissa mainittua täydennyskorkoa

---

⁷⁰*Sotainvaliidi* 11-12/1941.

⁷¹Ranta-Knuuttila 1967, 44-47.

⁷²Honkasalo 2000, 119.

⁷³Ranta-Knuuttila 1967, 47-49.

uudistettiin siten, että se oli todella vain väliaikainen korvaus vaikeasti vammautuneille, joiden uudelleen kouluttaminen vamman vakavuuden vuoksi pitkittyi. Näin ollen täydennyskorkoa saivatkin lähinnä ruumiillisen työn tekijät, jotka eivät olleet kykeneviä hankkimaan itse välttämätöntä vähimmäistuloa.⁷⁴ Mielestäni on ymmärrettävää, että rahakorvausten perusteita haluttiin tiukentaa, kun jatkosota kestitkin yhden kesän sijasta useita vuosia, ja toi mukanaan moninkertaiset määrät (69 000⁷⁵) uusia sotainvalidihuollon piiriin lukeutuvia vammaisia.

2.4. Invalidihuoltokomitean mietintö 1946

Tämä luku perustuu vuoden 1946 Invalidikomitean mietintöön (KM 1946:5), ellei toisin mainita.

Invalidihuoltokomitea asetettiin heti sotien jälkeen pohtimaan invalidihuollon uudelleenjärjestelyä ja ennen sotia keskenjäänyttä valtiollistamista. Komiteamietintö oli ensimmäinen kokonaissuunnitelma vammaisten kansalaisten kuntoutuksesta ja huollosta. Mietinnön päähuomio kiinnittyi vammaisen henkilön työkyvyn ja työnsaantimahdollisuuksien parantamiseen, mutta siinä huomioitiin myös toimeentulo ja yleisen yhteiskunnallisen aseman parantaminen. Siviili-invalidien osalta lukutiedot pohjautuvat aiemmin esittelemääni tilastolliseen tutkimukseen raajarikkoisista vuodelta 1939. Sotainvalidien määräksi arvioitiin eri invalidijärjestöiltä saatujen tietojen perusteella noin 50 000. Tämä arvio on huomattavasti pienempi kuin Puolustusvoimien myöhemmin esittämä virallinen tilasto, jonka mukaan kaikissa sodissa (Talvisota, Jatkosota ja Lapin sota) pysyvästi vammautuneita oli 90 000⁷⁶. Arviot invalidien lukumääristä eroavat toisistaan huomattavasti. Uskoakseni suurin syy tähän on se, että puolustusvoimien tilastoissa näkyvät kaikki sotainvalidit vamman haitta-asteeseen katsomatta. Alle 30% invalideja ei invalidihuoltolakia valmisteltaessa luettu korvauksiin oikeutetuiksi.

Invalidihuollon pääryhmän muodostivat juuri raajainvalidit eli ne henkilöt, joiden työ- tai toimintakyky oli fyysisin perustein puutteellinen, mutta invalidihuoltolain piiriin luettiin myös aistivialliset sekä joissain tapauksessa aivoinvalidit. Aiemman toimintamallin mukaisesti sairausinvalidit, esimerkiksi luu- ja niveltuberkuloosista kärsivät voitiin ottaa invalidihuollon piiriin

---

⁷⁴Ranta-Knuutila 1967, 49-50.

⁷⁵Lillberg 1995, Puolustusvoimien tilasto, 8.

⁷⁶Lillberg 1995, Puolustusvoimien tilasto, 8.

vasta, kun taudin eteneminen oli pysähtynyt. Invalidihuollon päätehtäväksi määriteltiin vammasta johtuvan haitan lievittäminen siten, että hoitoa saatuaan invalidin olisi mahdollista elättää itsensä ”normaalien” kansalaisten tavoin. Komitea perustelee invalidihuollon tarpeellisuutta yhteiskunnan yleisellä edulla, taloudellisella tarkoituksenmukaisuudella sekä erityisesti sotainvalidien tapauksessa auttamisvelvollisuudella.

Komiteamietinnössä kritisoidaan sota- ja siviili-invalidien huollon suurta eriarvoisuutta. Komitea toteaa sotainvalidien huollon olevan tyydyttävästi järjestetty erityisesti koulutuksen ja työhuollon osalta, kun taas siviili-invalidien huoltoa kuvataan hajanaiseksi ja teholtaan heikoksi. Tämän lisäksi komitea toteaa invalidien hoitomahdollisuuksien olevan pitkälti laitospaikkojen vähäisyyden vuoksi puutteelliset. Mietinnössä ehdotetaan, että valtio sijoittaisi uusien hoitolaitosten sijaan ortopedisten erikoisosastojen perustamiseen sairaaloiden yhteyteen.

Invalidihuoltolaki muutti invalidihuollon lähes kaikilta osin valtion rahoittamaksi. Komiteamietinnössä on arvioitu huollon uudelleenjärjestelystä valtiolle aiheutuvia kustannuksia sekä myös annettu tehostamishdotuksia, jotta huollon toteuttaminen olisi sodan jälkeisessä tiukassa taloudellisessa tilanteessa mahdollista. Komitean suosituksen mukaan sekä invalidien perus- että ammattikoulutus pitäisi pyrkiä ensisijaisesti järjestämään normaaleissa oppilaitoksissa siten, että kunta rahoittaisi esimerkiksi koulukyvydeistä aiheutuvat ylimääräiset kulut. Erityisesti invalideille suunnattua koulutusta tulisi tarjota vain sellaisille henkilöille, jotka eivät kykene osallistumaan normaalikoulujen opetukseen tai tarvitsevat jatkuvaa lääkärihoitoa. Niin ikään taloudellisia avustuksia ehdotetaan jaettavaksi vain vähävaraisille invalideille. Valtion tulisi myös komitean ehdotuksen mukaan tukea invalidien yritystoimintaa esimerkiksi edullisin lainoin tai ammatinharjoittamista helpottavin laittein.

Varsinainen invalidien huoltotyö tapahtuisi invalidihuoltokomitean ehdotuksen mukaan järjestöjen kautta siten, että valtio toimisi huollon rahoittajana. Näin ollen aikaisemmin, erityisesti sotien aikana rakennetut invalidien huoltolaitokset valjastettaisiin valtiollisen invalidihuollon palvelukseen. Sodan aikana sotainvalidien huoltoa varten perustetut järjestöt alkoivat ottaa laitoksiinsa myös siviili-invalideja. Näin esimerkiksi Invaliidisäätiön toimialue siirtyi vähitellen sotainvalidien huollosta tuki- ja liikuntaelinsairauksien tutkimukseen ja hoitoon.⁷⁷ Uuden

---

⁷⁷http://www.invalidisaatio.fi/saatio/fi_FI/.

valtiollisen invalidihuoltojärjestelmän luominen olisikin ollut turhaa ja vaatinut ylimääräisiä varoja, sillä sodan aikana vahvistunut järjestökenttä oli toimiva ja yhteistyökykyinen.

Invalidihuoltoa valvovaksi ja johtavaksi tahoksi invalidihuoltokomitea ehdottaa sosiaaliministeriötä seuraavin perustein:

”Mainitun päättävällän keskittämällä sosiaaliministeriöön komitean käsityksen mukaan saavutetaan se etu, että tapaukset tulevat yhdenmukaisesti käsitellyiksi ja valtion varojen käyttö riittävän tarkkailun alaiseksi.”⁷⁸

Lisäksi komitea katsoi, että invalidihuollon valvonnan keskittämisen myötä sosiaaliministeriöllä olisi mahdollisuus pitää huollon piiriin kuuluvista invalideista keskusrekisteriä. Sosiaaliministeriön avuksi invalidihuollon valvonnassa komitea ehdottaa perustettavaksi kunnallisia elimiä ja järjestöjä, joiden tehtäviin kuuluisi myös aloitteiden tekeminen invalidihuollon kehittämiseksi edelleen.

Invalidihuoltokomitean ehdotus hyväksyttiin ja ensimmäinen invalidihuoltolaki astui voimaan 1.1.1947. Lakia täydennettiin aika-ajoin, mutta periaatteessa se oli voimassa vuoteen 1987 asti. Lain voimassaoloaikana ”esimerkiksi liikuntavammaiset ja tuberkuloosipotilaat loivat 100-prosenttisella valtionavulla massiivisen kuntoutusjärjestelmän, ammattioppilaitokset, apuvälinehuollon, tuhat palveluasuntoa ja merkittävän suojatyöjärjestelmän.”⁷⁹

---

⁷⁸KM 1946:5, 63.

⁷⁹Taipale, ”Potilaat kadulla – toimiiko avohoito Suomessa?”, *Duodecim* 4/2000.

3. Lehdistökatsoaus

3.1. Sota-ajan propaganda ja lehdistösensuuri

Suurin osa pro gradu -työni lähdeaineistoista on sodanaikaisia sanoma- ja aikakauslehtiä. Mielestäni lehtien kohdalla on syytä huomioida sodan mukanaan tuoman lehdistösensuurin käytännöt sekä erilaiset propagandistiset kirjoitukset. Talvisodan aikaan varsinaista sensuurista vastaavaa valtioneelintä ei vielä ollut, mutta lehdistön kirjoitteluun vaikutti lokakuussa 1939 annettu ja saman vuoden marraskuussa täydennetty Tasavallan suojelulaki⁸⁰. Laki tarkoitti käytännössä sitä, että ulkoisen vaaran uhatessa valtiota, esimerkiksi hallituksen päätöksiä kritisoiva kirjoittelu, oli kielletty. Kuitenkin talvisodan aikaan valtiojohtoinen valvontaelin katsottiin vielä tarpeettomaksi, sillä kansan mielialat tuntuivat olevan yhtenäisesti sodan ja hallituksen toimien takana.⁸¹ Jatkosotaan valmistauduttiin valtion taholta paremmin. Sotatilalain nojalla annettiin 2.7.1941 asetus tiedotustoiminnan tarkastuksesta, jolla perustettiin kaikkea sensuuri- ja propagandatoimintaa kontrolloinut Valtion Tiedotuslaitos (VTL).⁸² VTL:n tehtävänä oli muokata kaikki virallisilta tahoilta tulevat tiedotukset kulloiseenkin tilanteeseen sopiviksi ja näin ollen säilyttää yhtenäiset mielipiteet koko maan lehdistössä.⁸³ Sodan tilanteiden muuttuessa tämä olikin tarpeellista, sillä lehtien oli välillä vaikea tietää, miten suhtautua tapahtumien uusiin käännteisiin.

Propagandan tarkoituksena oli ennen kaikkea pitää kansan mielialat toiveikkaina ja sotatoimille myönteisinä sekä sotaväen keskuudessa että kotirintamalla. Tämän vuoksi propagandaa tuli kohdistaa ennen kaikkea niille ryhmille, jotka lähtökohtaisesti olivat sotaa vastaan. Tappiomielialan syntymistä tuli välttää kaikin keinoin, sillä se olisi tiennyt varmaa tappiota Suomelle.⁸⁴ VTL:n toimesta kirjoitettiin ”oikeaan sävyyn” valmiita uutisia, jotka sitten lähetettiin lehdille ympäri maata. Lehtien ei ollut pakko julkaista näitä uutisia, mutta erityisesti pienemmät lehdet painoivat niitä ahkerasti osittain

---

⁸⁰Suomen asetuskokoelma 307/1939 & 444/1939.

⁸¹Perko 1980, 132.

⁸²Selin 2011, 150.

⁸³Perko 1980, 133.

⁸⁴Kirves 2008, 14.

sodan aikaan vallitsevan toimittajapulan vuoksi.⁸⁵ Tiedotuslaitoksella sodan aikaan työskennellyt Eino Jutikkala muistelee kirjoittelua seuraavasti:

”Kirjoitusten suosio oli yllättävän hyvä ja ennen kaikkea tavattoman tasainen, vaikka ne laadullisesti eivät aina suinkaan olleet korkeata tasoa. Tasoon vaikutti alentavasti se, että tuotantotoimiston ”toimittajat” eivät olleet koulutukseltaan sanomalehtimiehiä, vaan etupäässä kirjailijoita, joilla ei ollut tottumusta poliittisten asiapitoisten artikkelien tekoon, ellemme ota lukuun sitä kokemusta, jonka he vähitellen VTL:ssä saavuttivat. Se että moni henkilö kirjoituksia korjaili, ei myöskään voinut olla eduksi niiden tyylille, joka väkisinkin tuli epäyhtenäiseksi, eikä myöskään sisällölle, joka muodostui jälkeempäin tehtyjen lisäysten vuoksi katkonaiseksi. Sitä paitsi artikkelin kirjoittamisessa oli monesti noudatettava sellaista varovaisuutta, jota lehtien itsensä ei tarvinnut noudattaa - - -”⁸⁶

Ohjaillun kirjoittelun lisäksi lehdet harjoittivat ilmeisen tehokkaasti itsesensuuria. VTL toimitti jatkosodan aikana lehdille 1501 ilmoitusta kielletyistä tai varottavista aiheista, sodan loppuvaiheessa luonnollisesti enemmän.⁸⁷ Tehokkaasta itsesensuurista kertoo se, että sensuurin kohteeksi joutui Suomessa keskimäärin vain sata kirjoitusta kuukausittain.⁸⁸

Vaikka propaganda oli paikoitellen hyvinkin silmiinpistävää, se ei saavuttanut Suomessa läheskään samanlaisia aivopesun merkkejä kuin esimerkiksi kansallissosialistisessa Saksassa, vaan keskittyi lähinnä hienovaraiseen ohjailuun.⁸⁹ Jutikkalan mukaan VTL:n tarkastuskunta harmitteli vuoden 1942 tienoilla sitä, että oli antanut lehdistölle alun alkaen liian vapaat kädet kirjoittelun suhteen. Otteita oli myöhemmin vaikea kiristää, vaikka sille olisikin ollut tarvetta.⁹⁰ Kaiken kaikkiaan suomalainen sensuuri oli muihin sotaa käyviin maihin verrattuna huomattavasti vapaamielisempää. Se keskittyi sensuroinnin sijasta informointiin ja ennakoivaan ohjailuun.⁹¹ Oman aineistoni kannalta voin todeta, että tiukempi lähdekritiikki lienee paikallaan, joskin omaa aiheitani koskettavat propagandatekstit ovat siksi silmiinpistäviä, että ne tuskin jäävät huomaamatta.

---

⁸⁵Kirves 2008, 18.

⁸⁶Jutikkala 1997, 44.

⁸⁷Perko 1980, 140.

⁸⁸Kirves 2008, 18.

⁸⁹Kirves 2008, 14-15.

⁹⁰Jutikkala 1997, 57.

⁹¹Perko 1980, 145.

3.1.1. Propagandapöimintoja lehdistä

Propaganda paistaa sekä sanoma- että terveydenhoitoalan lehdistä paikoitellen hyvinkin selkeästi. *Duodecimissa*, jossa julkaistiin lääketieteellisiä artikkeleita, propaganda näkyi huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi *Epionessa*, *Terveydenhoitolehdessä* tai sanomalehdissä. *Terveydenhoitolehti* tosin oli lääkäriseura Duodecimin julkaisema, joten voidaan sanoa, että propaganda valtasi lehdet kautta linjan. Jo sanomalehtien otsikointi oli selvästi kotimaata puolustavaa. Talvisodan alettua *Kansan Lehti* otsikoi esimerkiksi seuraavasti: ”Venäläiset pommituskoneet tehneet useita lentohyökkäyksiä Suomen puolelle pommittaen turvatonta siviiliväestöä” sekä ”Koko sivistyneessä maailmassa suuttumusta Neuvostoliiton hyökkäyksen johdosta”⁹². Siviilipommitusten uhrien lukumäärät julkistettiin, muuten omista tappioista vaiettiin, ainakin tarkempien lukujen suhteen. Sen sijaan vihollisen suuret tappiot yltivät hyvin usein lehtien pääotsikkoihin asti. Suomen oikeutusta sotaan puolustettiin ahkerasti kertomalla, miten muut valtiot olivat ilmaisseet tukensa Suomen kansalle tämän taitelussa ylivoimaista vihollista vastaan. *Aamulehti* otsikoi jo hieman ylitsevuotavasti tammikuussa 1940: ”Amerikassa ei enää uskalla sanoa olevansa suomalainen, sillä amerikkalaiset ovat syleillä jokaisen suomalaisen kuoliaaksi”⁹³.

Kotirintama yritettiin selvästi pitää rauhallisena kertomalla suomalaisten keskuudessa vallitsevasta hyvästä hengestä sekä olosuhteisiin nähden mukavista ja siisteistä oloista. Sen sijaan Neuvostoliiton oloja pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman kurjana. Parhaan esimerkin tästä antavat sekä *Terveydenhoitolehdessä* että *Aamulehdessä* julkaistut kertomukset vierailuista neuvostoliittolaisten sotasairaaloihin. *Aamulehti* uutisoi 25.1.1940 neuvostoliittolaisesta sotasairaalaista, joka oli ”täynnä törkyä ja kamaa”. *Terveydenhoitolehdessä* ilmestyi lokakuussa 1941 neuvostoliittolaisessa, suomalaisten takaisin valtaamalla alueella sijainneessa sotasairaalassa työskennelleen sairaanhoitajan kirje otsikolla ”Miltä näytti venäläisten jälkeensä jättämä sotasairaala”. Hoitaja kirjoittaa:

”Saapuessamme tänne sairaala oli siinä kunnossa, mihin ryssät olivat sen jättäneet. Täällä oli niin hirvittävän likaista, ettei kukaan, joka ei itse ole sitä nähnyt, voi sitä uskoa. Lattiat olivat niin likaiset, ulosteiden, virtsan, ruoantähteiden ja kaiken maailman kaman peittämät, että oli kuljettava varovasti, jottei olisi liukastunut. Vuoteissa makaavilla potilailla oli likaiset patjat tai joitakin lumppuja allaan ja peitteinä sotilasmanttelinsa. - - - Monet potilaista olivat vaikeasti haavoittuneita, ja kun siteitä ei ollut muutettu moniin päiviin, olivat ne märän vallassa, matoja ryömi siteiden päälläkin.”⁹⁴

⁹²Molemmat otsikot KL 1.12.1939.

⁹³AL 20.1.1940.

⁹⁴*Terveydenhoitolehti* 10/1941.

Kirjoitukset vakuuttivat, että venäläiset sotavangit olivat ikionnellisia päästessään suomalaisten lääkäreiden ja sairaanhoitajien hyvään hoitoon.

Näiden kertomusten vastapainoksi mainittakoon toisenlainen kuvaus venäläisten lääkintähuollosta. Se on tosin kirjoitettu vasta 1990 -luvun alkupuolella, jolloin vihollista ei enää tarvinnut kaikin tavoin mustamaalata.

”Jotta vastapelurinkin lääkintähuolto tulisi esiin, kerron Porlammin kahden divisioonan motista syyskuussa 1941 Kannaksella. Tappelun jälkeen näkymä laajalla peltoaukealla oli mahtava: erisortisia tykkeitä, autoja, rattaita, parituhatta hevosta jne. Haavoittuneet oli keräilty. Niitä oli paljon. Seassa hääri asepuukuisia venakkoja, jotka kätevästi sitoivat, lastoittivat, juottivat ja syöttivät. Hommaa johti inkeriläissyntyinen lääkintämajuri. Kertoi tyttösten olevan Leningradin yliopistosta ja hoiturikouluista. Suuremmissa partioissa tavattiin myös venakkoja lääkintätehtävissä. Käsi lippaan.”⁹⁵

Talvisodan päättyessä uutisoitiin rauhanehdoista, jotka Suomessa otettiin vastaan itkien. Erityisen raskaiksi rauhanehdot todettiin lehdistön keskuudessa niille, jotka olivat maanpuolustustehtävissä antaneet suuremman uhrin. Tähän ryhmään luettiin muun muassa sotainvalidit sekä kaatuneitten perheet, joiden mielipidettä ja surua lehdissä haluttiin erityisesti korostaa. *Aamulehdessä* julkaistiin pian välirauhan syntymisen jälkeen Reserviupseeri-invalidin nimellä esiintyneen henkilön kirjoitus ”Rauhanviesti saapuu sotasairaalaan”. Kirjoittaja kuvaa tunnelmaa ulkoministeri Tannerin radiopuheen jälkeen sangen apeaksi:

”Kun sanat ’Uudenkaupungin rauhan rajoista’ kaikuvat ilmoille, kuuluu syvä huokaus poikien keskuudesta, joku potilas palaa vuoteelleen laahustaen, ja käytävällä särähtää vaimennettu kirosana. - - - ’Emme sittenkään ole turhaan taistelleet,’ kuuluu ikään kuin äkillisesti lausahtavan tunnettu partiomies, joka nyt kulkee kainalosauvain varassa. - - - Sitten taas vallitsee hiljaisuus. Ei vielä kukaan koske gramfoniin eikä viuluun.”⁹⁶

Jatkosodan etenemisvaiheessa erityisesti *Aamulehti* ja *Terveystieteiden lehti* innostuivat Aunuksen-Karjalan vallatuista alueista sekä heimoaatteesta. *Aamulehdessä* uutisoitiin, miten vanhan rajan takana asuvat suomensukuiset henkilöt tervehtivät saapuvia sotajoukkoja vapauttajinaan. Heimoaattetta, suomensukuisten kansojen yhdistämistä sekä ideaa Suur-Suomesta käytettiinkin *Aamulehdessä* perusteena hyökkäyssodalle. Aunuksen olojen kerrottiin olevan neuvostoliittolaisten jäljiltä epäsiistit ja puutteenalaisuus oli silmiinpistävä. *Terveystieteiden lehdessä* todettiin lasten olevan ”riisitaudin runteleimia, laihoja, kalpeita ja aliravittuja” ja kylien tarvitsevan perusteellista

---

⁹⁵SKS, *Minuun sattui...*, 94.

⁹⁶AL 20.3.1940.

siivousta perääntyneiden venäläisten jäljiltä.⁹⁷ Myös *Kansan Lehti* uutisoi saapumisesta erääseen aunukselaiseen kylään:

”Väestö pelkää suomalaisia joukkoja. Suomalainenkin siviiliväestö on koittanut paeta tieltämme metsiin ja edempiin asutuskeskuksiin piiloon. Tapaamme kylät tyhjinä ja hyljättyinä. Mikäli niihin joku on jäänyt nämä vapisevina ja orjamaisen alistuneina odottavat kuolemaansa. Ryssät ovat määrätietoisesti levittäneet väestön keskuuteen tietoja suomalaisten raakuudesta ja väkivaltaisuudesta. Meitä pelätään vaikka tulemme vapauttajina. Mutta ne, jotka ovat jääneet jäljelle, levittävät pian oikeampia tietoja tavoistamme. Vähitellen saapuvat pakolaiset takaisin kotiseudulleen. Karjalan kansa ei enää usko hyvään. Toivottavasti aika parantaa haavat ja Karjalan kansa oppii meissä tuntemaan veljensä ja sisarensa.”⁹⁸

Rajan takaa tavatuilta suomalaisilta saatiin muitakin tietoja oloista Neuvostoliitossa sekä vierautensa vuoksi hyvin kiinnostavasta kolhoosielämästä. *Kansan Lehti* haastatteli muutamia suomalaisia kommunisteja, jotka olivat sisällissodan aikaan paenneet Neuvostoliiton puolelle, mutta palanneet talvisodan tuoksinassa takaisin.

”He [haastateltu ja hänen miehensä] työskentelivät Neuvostoliiton ja sen aatteiden hyväksi, kunnes heidän silmänsä vähitellen aukenivat näkemään koko neuvostokurjuuden. Mies vangittiin 1937, jolloin Neuvosto-Karjalassa aloitettiin suomalaisten kommunistien likvidoiminen, eikä hänestä sen jälkeen ole kuulunut mitään. Rouva pääsi pitkäaikaisten ponnistelujen jälkeen Suomeen. Hänen kertomuksensa on omiaan antamaan valaistusta moneen asiaan, joista meillä, bolshevistisen propagandan ansiosta, on esiintynyt totuudesta poikkeavia tietoja.”⁹⁹

Tämän tyylliset haastattelut ja muutkin aiheeseen liittyvät kirjoitukset ovat mielestäni eritoten *Kansan Lehdessä* ilmestyneinä omiaan korostamaan suomalaisten yhtenäisyyttä sekä venäläisten ja kommunismin vihollisuutta. Suomalaista jatkosodanaikaista oikeistopropagandaa tutkineen Heikki Luostarisen mukaan vihollisen mustamaalaaminen ja vähättely oli juurikin keino yhdistää edelleen sisällissodan kahtia jakamaa kansaa.¹⁰⁰ *Kansan Lehdessä* artikkelien sävy on enemminkin valistava ja selittelevä, kun taas *Aamulehti* puolestaan on selkeästi venäläisvastainen. *Aamulehdessä* pyrittiin kääntämään myös puna-armeijan sotilaat omiaan vastaan:

”Sotavankien joukossa eräällä vankileirillä on myös kaksi inkeriläistä, jotka puhuvat täyttä suomea. Puolustusvoimain radiohaastattelija on käynyt heitä puhuttamassa. - - -
-Onko teillä halua lähteä takaisin rajan itäiselle puolelle?”

---

⁹⁷*Terveystieteiden lehti* 10/1941.

⁹⁸KL 19.7.1941.

⁹⁹KL 8.7.1941, sulkeiden huomio MP.

¹⁰⁰Luostarinen 1986, 431.

-Ei, mitä minä siellä teen! Olisin valmis taistelemaan suomalaisten puolella ryssiä vastaan! Täällä on paljon parempi olla kuin luulimmekaan. Meille kerrottiin siellä, että suomalaiset puhkovat vangeiltaan silmät ja harjoittavat muutakin kidutusta.”¹⁰¹

Yleistä mielipidemuokkausta tarvitaan, kun tulee puhe evakoista ja siirtoväestä. Siirtolaiskysymys olikin sekä sanoma- että aikakauslehdissä paljon esillä, välirauhan aikaan sanomalehdissä päivittäin. Terveystieteiden lehdissä keskityttiin parantamaan siirtolaislasten heikkoa terveyttä, kun taas sanomalehdissä keskityttiin siirtolaisten maanhankintaan, pika-asutuslakiin sekä muihin virallisempaa huomiota vaatineisiin seikkoihin. Uskoisin, että siirtolaisasia vaati eniten mielipidemuokkausta ja rauhoittelua kansan keskuudessa. Uudenlainen rinnakkaiselo tuotti varmasti monin paikoin haasteita ja erimielisyyksiä, joutuivathan monet majoittamaan siirtolaisia kotonaan tai tarjoamaan heille ruokaa tai viljelysmaata omistaan. Tämän vuoksi oli tärkeää, että hallituksen lisäksi myös lehdistö seiso siirtoväen asian takana.

3.2. Invalidit sanomalehdissä

Talvisodan jonkin aikaa jatkuttua ilmestyivät lehtien sivuille ensimmäiset sotainvalideja käsittelevät kirjoitukset. Niissä vedottiin kansalaisten auttamisvelvollisuuteen, joka maan vapautta puolustaneita invalideja kohtaan oli kiistämätön. Invalidit pyrittiinkin esittämään ensisijaisesti sankareina, ei vammaisina tai toimintakyvyttömänä ja yhteiskuntaa taloudellisesti rasittavana taakkana. Uudenlaisten sankareiden kuvaa pyrittiin kiillottamaan monin keinoin. Ammattikurssien alettua lehdet uutisoivat, miten ahkeria ja innokkaita oppilaita invalidit olivat. Sotainvalidien sitkeys ja sankaruus korostui erityisesti artikkeleissa, joissa kerrottiin invalidijärjestöjen järjestämistä urheilukilpailuista ja sotainvalidien huokeasta menestyksestä niissä. Sanomalehdet halusivat selvästi välittää sotainvalidien omien järjestöjen sekä muiden virallisten tahojen viestiä: sotainvalidien antama uhri ei ole ollut turha.

Sotainvalidien asia tuli lehdissä esille myös, kun lehdet kävivät tutustumassa eri avustusjärjestöjen perustamiin invalidikoteihin. Jo tuolloin invalidikoteja ja –huoltolaitoksia kaavailtiin sotainvalidien tarpeen jälkeen siviili-invalidien käyttöön. Selvää kuitenkin oli, että sotainvalideista huolehtiminen oli etusijalla. Koko kansan uhrautuvaisuus ja talkoohengen merkitys korostuivat näissä artikkeleissa. Invalidikotien hyväksi rahaa lahjoittaneita henkilöitä ja yrityksiä lueteltiin mielellään myös nimeltä.

---

¹⁰¹AL 16.7.1941.

Lahjoitusten ja niitä tehneiden tahojen lisäksi molemmissa lehdissä ilmoitettiin sotainvalidien hyväksi tehdyistä keräyksistä. Useissa lehdissä oli mainoksia sotainvalidiarpajaisista sekä tiedotuksia heidän hyväkseen järjestettävistä juhlista ja iltamista. Juhlien ohjelmaa ja menestystä esiteltiin usein myös jälkikäteen.

Sotainvalidit esiintyivät lehtien sivuilla harvemmin kuin esimerkiksi paljon palstatilaa itselleen vallannut siirtoväki, mutta silti säännöllisesti. Kirjoituksia oli lainsäädännön uudistusten ja invalidijärjestöjen vuosikokousten aikoihin enemmän, muuten harvakseltaan. Kaiken kaikkiaan sotainvalideja koskevia kirjoituksia esiintyi koko tutkimusajanjaksoni aikana molemmissa lehdissä vähintään 2-3 kertaa kuukaudessa. *Aamulehdessä* kirjoituksia oli kuitenkin keskimäärin enemmän.¹⁰² Kiinnitin myös huomiota siihen, että toisinaan lehdissä julkaistut invalidiasiaa käsitelleet artikkelit olivat keskenään täysin identtisiä tai ainakin niissä käytettiin samoja sananparsia ja henkilöhaastatteluja. Kirjoitukset saatettiin otsikoida eri tavalla sisällön ollessa kuitenkin täysin sama.

Syyskuussa 1944 sekä *Aamulehdessä* että *Kansan Lehdessä* julkaistiin identtinen kirjoitus, jossa joukko sotainvalidien asiaa puolustavia henkilöitä Sotainvalidien veljesliiton riveistä ilmoitti Sotainvaliidien viikosta, jota vietettäisiin kyseisestä vuodesta lähtien aina lokakuussa.

”Samoin on kansamme velvollisuus muistaa ja tukea niitä, joita sota on raskaimmin koetellut. Heistä muodostavat huomattavan osan sotainvaliidit. He ovat maataamme puolustaessaan uhranneet terveytensä ja työkykynsä. - - - Muistakaamme sen vuoksi tänä aikana heitä. Tasoittakaamme kukin osaltamme heidän tiensä, kun he elämään jälleen palanneina uusissa olosuhteissa omalla työllään haluavat täyttää velvollisuutensa tuottavina kansalaisina yhteiskunnassa, joka nyt enemmän kuin koskaan ennen meiltä vaatii kestävyttä, uskoa ja yksimielisyyttä.”¹⁰³

Tämän jälkeen sotainvalidien asia nousi lehdissä esille suuremmin lokakuussa, jolloin ne tiedottivat sotainvalidiviikon tapahtumista ja raportoivat jo menneistä juhlallisuuksista.

---

¹⁰²Invalideja käsittävien kirjoitusten määrää on vaikea arvioida, sillä osa jutuista oli vain lyhyitä kokouskutsuja, osassa invalidit taas mainittiin ohimennen jonkin muun asian yhteydessä. Arvioidessani artikkeleiden keskimääräisiä lukumääriä olen ottanut lukuun vain varsinaisesti invalideja käsittelevät artikkelit. Todellisuudessa invalideihin liittyviä asioita käsiteltiin siis lehdissä useammin kuin kerran kuukaudessa.

¹⁰³AL 28.9.1944 & KL 28.9.1944.

3.2.1. Innokkaita toipilaita

Sanomalehtien sivuilla julkaistiin muiden sotautusten ohella joitakin raportteja sotasairaaloista. Raporttien pääasiallisena tarkoituksena oli varmasti pitää kotirintamalla huolissaan odottavien omaisten mielet rauhallisina. Kirjoituksissa korostuivat nimittäin kenttä- ja sotasairaaloiden hyvät olosuhteet sekä toiveikkaat mielialat, jotka vallitsivat toipilaiden keskuudessa. Talvisodan aikaan jouluaattona *Aamulehti* uutisoi:

”Haavoittuneinakin säilyttävät suomalaiset soturit iloisen mielensä ja taistelutahtonsa. Sotilassairaalassa on hyvä olla, mutta rintamalle palaa silti mieli.”¹⁰⁴

Kansan Lehti puolestaan kertoi haavoittuneesta työläiskeihäänheitäjä Erkki Autosesta, joka taistelussa oli haavoittunut vaikeasti käteen. Sotasairaalassa tehdyn haastattelun perusteella todettiin luodin sattuneen onneksi vasempaan käteen, ja toivottiin keihäänsä kivääriin vaihtaneelle urheilijalle pitkiä kaaria tulevaisuuden kisoissa.¹⁰⁵

Tulevaisuutta saattoi siis suunnitella haavoittuneenakin. Sitä ei edes paluu rintamalle estänyt. Pikemminkin lehtien mukaan itsensä tunsivat toivottomimmiksi ne, jotka olivat sotatoimissa invalidisoituneet.

”Jalka- ja käsipuolet tai muuten taistelukyvyttömiksi jäävät potilaat nauroivat hekin muiden mukana, mutta milloin jokin toipilas innostui liian tyytyväisenä kertomaan pikaisesta rintamalle pääsytään, hyytyi heidän hymynsä. Hehän eivät koskaan pääsisi takaisin kunnan aseveikkojen joukkoon, ja se veti mielen apeaksi.”¹⁰⁶

Suomalaisten joukossa vallitsevan erinomaisen asevelihengen lisäksi molemmat lehdet uutisoivat aika-ajoin (erityisesti talvisodan aikaan) suomalaisten sotilaiden hurjista ja uhkarohkeista sankariteoista rintamalla. Lentäjien kohdalla kerrottiin, kuinka monta vihollisen lentokonetta he olivat pystyneet tiputtamaan yhden päivän aikana.¹⁰⁷ Myös maajoukoissa taistelevat suomalaiset kunnostautuivat sotatoimissa henkensä uhalla. *Aamulehti* uutisoi 22.2.1940 pohjalaismiehestä, joka oli hyökännyt vain halko aseenaan yhdeksää tankkia vastaan onnistuen pysäyttämään koko tankkien letkan.¹⁰⁸ Myös *Kansan Lehti* kertoi sankarillisista suomalaisista:

---

¹⁰⁴ AL 24.12.1939.

¹⁰⁵ KL 22.12.1939.

¹⁰⁶ AL 20.3.1940.

¹⁰⁷ Esim. KL 4.7.1941.

¹⁰⁸ AL 22.2.1940.

”Suomalaisten maine sisseinä on vanhastaan kuulu. Nykyinen suomalainen sotilaspolvi ei ole esi-isiään huonompia tässä suhteessa. Sitä todistaa kertomus kersantista, joka kolmena yönä kävi kahden sotamiehen kanssa seikkailemassa vihollisen linjojen takana. Ensimmäisenä yönä hän lähti partioineen vihollisen puolelle ja tuhosi kokonaisen vihollisjoukkueen. Seuraavana yönä hän lähti uudelleen liikkeelle samojen miesten seuraamana, mutta miehet joutuivat eksyksiin kersantista, joka palasi yksin takaisin. Kolmantena yönä kersantti lähti liikkeelle yksin, löysi kadonneet ja partio palasi kokonaisuudessaan ehjin nahoin omalle puolelle.”¹⁰⁹

3.2.2. Invalidilainsäädännön kehitys sanomalehdissä

Pääosa pro gradu –työssäni käyttämien sanomalehtien invalideja käsittelevistä artikkeleista koski invalidilainsäädäntöä sekä –korvauksia, nimenomaan sotainvalidien osalta. Sekä *Aamulehti* että *Kansan Lehti* uutisoivat valmistuneista komiteamietinnöistä sekä niiden pohjalta laadituista lakiuudistuksista. Molemmissa lehdissä myös selvitettiin invalideille sekä heidän perheilleen, minkä tahon puoleen missäkin korvausaisassa tuli kääntyä. Lisäksi avoimista paikoista invalidien ammattikursseilla tiedotettiin sekä neuvottiin, miten kurseille saattoi hakea oppilaaksi. Tiedotustoiminta oli eritoten välirauhan aikaan vilkasta.

Kansan Lehti uutisoi huhtikuussa 1941 pitkän työrupeaman jälkeen julkaisukuntoon saadusta raajarikkoiskartoituksesta, jonka valmistelutyöt oli siis aloitettu jo ennen talvisodan syttymistä, vuonna 1939. Kartoitusta referoitiin erityisesti työtaturmien osalta huolellisesti ja lehti toivoikin selvästi parannuksia työssä vammautuneiden taloudellisiin oloihin. Työntekijäin tapaturmavakuutuslakiin saatiinkin parannuksia, kun eduskunta hyväksyi kesäkuussa lakimuutoksen. Oli selvää, että muutos oli tarkoitettu väliaikaiseksi helpotukseksi, mutta se tarjosi silti työssä vammautuneille perheellisille parempaa elinkorkoa tai huoltoeläkettä ja toi muutenkin taloudellista helpotusta.¹¹⁰ Yhtenä syynä uudistukseen saattoi olla työtaturmien sodan myötä kasvanut lukumäärä. Työssä loukkaantuneita oli luonnollisesti enemmän, kun työtehtävään tottumattomat joutuivat täyttämään rintamalle lähteneiden työntekijöiden paikat. Näitä onnettomuuksia sattui *Kansan Lehden* mukaan eritoten metsätöissä.¹¹¹ *Aamulehden* otsikoihin selvitys raajarikkoisista ei yltänyt.

---

¹⁰⁹ KL 8.12.1939.

¹¹⁰ KL 12.4.1941& 12.6.1941.

¹¹¹ KL 31.8.1940.

Talvisodan lähetessä loppuaan sekä välirauhan alettua erityisesti *Aamulehti* tuntui ottavan kunnia-asiakseen invalidien olojen parantamisen. *Kansan Lehti* tyytyi kirjoittelussaan asiallisempaan linjaan: juuri uusien lakiuudistusten sekä ammattikurssitarjonnan esittelyyn. *Aamulehdessä* sotainvalidit ylsivät pääkirjoitukseen asti pelkästään vuoden 1940 aikana kolmesti sekä osaltaan vielä neljännekin kerran, joskin tuolloin pääasiallisen käsittelyn kohteena oli juuri hyväksytty sotatapaturlaki.¹¹² Lehdessä vedottiin hallituksen lisäksi myös jokaisen lukijan kunniantuntoon:

”Huolenpito niistä, jotka itseään ajattelematta ja valmiina kaikkensa uhraamaan ovat kansan vapauden puolesta taistelleensa menettäneet terveytensä ja työkykynsä, on terveen ja elinvoimaisen kansan luontaisen vaiston vaatimus. Siinä ei tarvita mitään järkeilyä. Kansalla, joka ei sitä jo vaistollaan tajua, ei ole elämisen perustaa.”¹¹³

Invalidihuollon ja –lainsäädännön kehitystä oli välirauhan aikaan helpointa seurata seuraamalla invalidien asemaa ajavien järjestöjen toimintaa. Tämän vuoksi eri järjestöjen kokousaikoja ilmoitettiin sekä *Aamulehdessä* että *Kansan Lehdessä* ahkerasti. Molemmissa raportoitiin niin ikään jo järjestetyistä invalidijärjestöjen kokouksista ja referoitiin lyhyesti niiden keskeisintä sisältöä sekä invalidihuollon ajankohtaisimpia kysymyksiä tai epäkohtia, joihin kokouksissa oli päätetty puuttua. Lehdissä esiteltiin niin ikään uusia invalidijärjestöjä, joita talvisodan jälkeen perustettiin innokkaasti. Erityisen huomion kohteena oli Jyväskylässä 18.8.1940 perustettu Sotainvalidien Veljesliitto, jonka tarkoituksena oli olla talvisodan invalidien oma järjestö. Siinä se onnistuikin erinomaisesti, ja siitä kehkeytyi yksi merkittävimmistä sotainvalidien avustustoimintaa harjoittaneista järjestöistä. Liiton alaisuuteen perustettiin lukuisia paikallisjärjestöjä, joista molemmat lehdet niin ikään uutisoivat.

Tammikuussa 1947 sekä *Aamulehti* että *Kansan Lehti* uutisoivat vuoden vaihteessa voimaan tulleesta invalidihuoltolaista. Kummassakaan artikkelissa ei enää erotella sota- ja siviili-invalidi- ja siviiliinvalidi- ja Asevelvollisuusinvalidien Liiton puheenjohtajaa, E. K. Kalervoa. Aivan kuin sota- ja siviiliinvalidit olisi lain myötä asetettu samalle viivalle, joskin sotainvalidien työhuolto jatkui laajennettuna aina vuoteen 1951 asti.¹¹⁴ Invalidihuoltolakiin asti suurin osa lehtien uutisoinnista keskittyi SPR:n invalidihuoltojaoston tai Sotainvalidien Veljesliiton toimien seurantaan.

---

¹¹²AL 14.8.1940, 27.8. 1940& 12.11.1940.

¹¹³AL 27.8.1940.

¹¹⁴KM 1952:2, 6.

3.3. Invalidit terveydenhoitoalan lehdissä

Pro gradu -työhöni valitsemisani terveydenhoitoalan julkaisuissa käsiteltiin invalidihuoltoa ja sen ongelmia suoranaisesti tuskin lainkaan. Invalidihuoltolakiin liittyviä artikkeleita lehdistä ei löytynyt yhtäkään. Sairaanhoidajien lehti *Epione* julkaisi selostuksen raajarikkoistilastosta vuonna 1941, kun tutkimus oli julkaistu *Sosiaalisessa Aikakauskirjassa*. Artikkelin on lyhyt tiivistelmä tutkimustuloksista ja suurin syy sen julkaisuun lienee se, että sairaanhoidajat olivat antaneet oman panoksensa tilastoa kerättäessä. Vaikka ainoastaan invalideja käsitteleviä kirjoituksia olikin lehdissä vähän, käsiteltiin invalideihin liittyviä kysymyksiä usein muiden aiheiden, kuten invalideettia aiheuttavien sairauksien yhteydessä.

Kaikissa valitsemisani lehdissä käsiteltiin yleisiä terveydenhoitoalan kehitykseen liittyviä kysymyksiä, kuten uusien, ulkomailla jo tehokkaiksi havaittujen hoitomuotojen käyttöä. Tästä esimerkkinä *Terveydenhoitolehdessä* vuonna 1938 ilmestynyt artikkeli ”Fysikaalisten hoitotapojen käyttö maassamme takapajulla!”¹¹⁵, jossa esitellään muun muassa erilaisten kylpyjen ja hierontojen parantavasta vaikutuksesta esimerkiksi Suomessa hyvin yleisten kroonisten niveltautien hoidossa.¹¹⁶ Lisäksi lehdissä esitettiin usein parannusehdotuksia terveydenhuollon järjestelyihin ja peräänkuulutettiin valtion osallistumista parannuksista liittyviin kustannuksiin. Tuberkuloosilääkärinä tunnetuksi tullut Severi Savonen kirjoittaa *Duodecimissa*:

”- - puhumattakaan moniin muihin tauteihin ja vikoihin, kuten kuurouteen, sokeuteen, raajarikkoisuuteen ynnä muuhun kohdistuvasta huoltotyöstä, saavat olemassaolostaan ja kehityksestään niinkään kiittää yksityisiä henkilöitä ja järjestöjä. Ja niinhän on useilla muillakin aloilla. Yksityisten henkilöiden on ensin todistettava monien hyvien asioiden ja aatteiden välttämättömyys ja tarpeellisuus, kunnes valtio alkaa niitä avustaa ja monessa tapauksessa ottaa koko työn haltuunsa.”¹¹⁷

Yksittäisistä sairauksista ehdottomasti eniten huomiota kaikissa terveydenhoitoalan lehdissä sai tuberkuloosi. Tämä ei ole sinänsä yllättävää, olihan tuberkuloosi Suomen yleisin kuolinsyy. Esimerkiksi vuosina 1936–1940 siviilikuolemista 15 % oli tuberkuloosin aiheuttamia.¹¹⁸ Kaikki lehdet lähestyivät tuota pelottavaa tautia omasta näkökulmastaan: *Duodecimissa* esiteltiin uusia tuberkuloosilääkkeitä ja vielä kokeiluvaiheessa olevia hoitomuotoja, *Epionessa* annettiin sairaanhoidajille ohjeita tuberkuloosipotilaiden oikeaoppiseen käsittelyyn ja *Terveydenhoitolehdessä*

---

¹¹⁵*Terveydenhoitolehti* 6-7/1938.

¹¹⁶*Terveydenhoitolehti* 6-7/1938.

¹¹⁷*Duodecim* 5/1938.

¹¹⁸*Duodecim* 6/1948.

ohjeistettiin kansalaisia taudin tunnistamiseksi sekä tartuntojen välttämiseksi. Erityistä huomiota saivat myös krooniset niveltaudit, jotka olivat Suomessa suurin yksittäinen työkyvyttömyyden aiheuttaja. Lapsihalvausta ja sen hoitoa käsiteltiin erityisesti *Terveystieteiden aikakauslehdessä* syyskesästä eli pahimpaan epidemia-aikaan.

3.3.1. Lapsi-invalidit huollon kohteena

Lapsi-invalidien asianmukaiseen huoltoon ja erityisesti huoltoon saattamiseen kiinnitettiin terveydenhoitoalan julkaisuissa paljon huomiota. Alalla saatujen kokemusten mukaan myöhemmän invalidihuollon tarve väheni, kun lapset saivat jo varhaisessa vaiheessa asianmukaista hoitoa. Esimerkiksi tuberkuloosin toipilasvaiheessa hoitoa saaneilla lapsilla jälkihoidon tarve väheni huomattavasti. Myös ortopedisessä hoidossa oli tärkeä panostaa lapsiin, sillä varhaisella hoidolla oli mahdollisuus vaikuttaa elämän kehitykseen.¹¹⁹ Sekä köyhäinhuolto- että lastensuojelulaeissa veloitettiin kuntien sairaanhoitajia ohjaamaan hoitoa tarvitsevat lapset kunkin vamma edellyttämään hoitolaitokseen.¹²⁰ Terveydenhoitolaitoksen ollessa vielä kehitysasteella ei etenkään kaikissa maaseudun pitäjissä ollut sairaanhoitajaa, joka olisi voinut ohjata lapsen ajoissa hänen tarvitsemaansa hoitoon.

Etenkin *Terveystieteiden aikakauslehdessä* peräänkuulutettiin vanhempien vastuuta lapsi-invalidien hoitoonohjaamisessa ja hoidosta huolehtimisessa. Dosentti Pauli Tuovinen kirjoittaa synnynnäisestä lonkkanivelen sijoiltaanmenosta:

”Hoidossa on kaksi vaihetta, lonkkanivelen paikoilleenpano ja nivelen pysyttäminen paikoillaan. - - - Joskus ymmärtämättömät vanhemmat rupeavat säälimään kipsisidoksessa olevaa lastaan ja vievät hänet kesken hoidon pois sairaalasta. Aikuiseksi tultuaan ja ontumisen sekä kipujen ja rasittumisen jatkuessa lapsi vasta käsittää, miten väärään osunut vanhempien sääli on ollut. - - -Sairaaloiden kokemus osoittaa, että synnynnäistä lonkkanivelen sijoiltaanmenoa sairastavat lapset joutuvat monin paikoin sangen myöhäisessä vaiheessa hoitoon, etupäässä vanhempien saamattomuuden vuoksi.”¹²¹

Myös *Epionessa* puututtiin vanhempien ymmärtämättömyyteen lapsi-invalidien kohtelussa. Terveys sisar Anne Marie Krohn piti ensisijaisen tärkeänä, että vammaiset lapset ohjattaisiin

---

¹¹⁹Ojala 1944, 35–37.

¹²⁰*Epione* 9 & 10/1938.

¹²¹*Terveystieteiden aikakauslehti* 5/1945.

invalideille suunnattuihin kouluihin, jotta nämä voisivat heille soveltuvassa ympäristössä kehittyä normaalien lasten tavoin. Krohn kirjoittaa:

”Hän on pitänyt lapsensa erikoisasemassa ja tehnyt hänestä avuttoman, pienen olennon, joka on tottunut vain ajattelemaan itseään ja odottamaan muitten palveluksia. Tällaiselle lapselle on terveellistä jo se, että joutuu tovereitten pariin, jotka ovat yhtä vaivaisia, jopa vaivaisempia kuin hän itse. Kun hän sitten näkee, miten nämä toverit reippaasti tarttuvat erilaisiin töihin, herää hänessäkin halu yrittää, tai hän ei ainakaan kehtaa vastustaa kehoitusta siihen, ja kohta hän on omaksi ilokseen yhtä taitava kuin muutkin.”¹²²

Sodat toivat mukanaan sairauksia, jotka levisivät tehokkaasti siirtoväen mukana. Ahtaat asuinolot ja huono hygienia vaikuttivat myös merkittävästi tautien itämiseen. *Terveystieteiden aikakauslehti* ilmestyi huolestuneita artikkeleja erityisesti riisitaudin esiintymisestä siirtoväen lapsissa. Tohtori Paavo Heiniö kirjoittaa:

”Riisitauti aiheutuukin juuri riittävän valon ja raikkaan ilman puutteesta ynnä ravinnosta, josta vitamiinit puuttuvat tai jossa niitä on riittämättömästi. - - - Se ei sinänsä ole hengenvaarallinen, mutta se heikentää lapsen vastustuskykyä muihin tauteihin nähden ja saattaa siten aiheuttaa jopa hengenvaarankin. Jos sitä ei ole ajoissa parannettu, se voi synnyttää rumia luuston epämuodostumia jopa raajarikkoisuuttakin.”¹²³

Myös riisitaudin hoidossa painotettiin ajoissa aloitetun hoidon merkitystä myöhempien ongelmien välttämiseksi. Vanhempia opetettiin tunnistamaan riisitaudin oireet, jotta hoidon varhainen aloittaminen olisi mahdollista. *Terveystieteiden aikakauslehti* annettiin vanhemmille ohjeita muun muassa lasten ravintoon liittyen, jotta nämä säilyisivät terveisinä hankalista terveydellisistä olosuhteista huolimatta.

Todennäköisesti eräs suurimmista syistä siihen, miksi synnyttäisten epämuodostumien ja sairauksien vammauttamat lapset eivät saaneet asianmukaista huoltoa oli se, että resurssit hoitojen toteuttamiseen olivat riittämättömät. Vielä vuonna 1943 Raajarikkoisten Huoltolaitos Helsingissä oli ainoa, jossa lapsi-invalidit saattoivat välttämättömien sairaanhoitotoimenpiteiden lisäksi saada myös kansakouluopetusta.¹²⁴ Esimerkiksi sodan aikana yleinen riisitauti sekä erityisesti vuonna 1945 esiintynyt lapsihalvaus¹²⁵ lisäsivät hoitoa tarvitsevien lasten määrää entisestään.

---

¹²² *Epione* 3/1943.

¹²³ *Terveystieteiden aikakauslehti* 6-7/1940.

¹²⁴ *Epione* 3/1943.

¹²⁵ Lapsihalvaus on velto halvaus, joka tavallisimmin esiintyi lapsilla, mutta 1940-luvulla myös yhä enenevässä määrin vanhemmilla henkilöillä. Ilman asianmukaista hoitoa lapsihalvaus saattoi aiheuttaa kuoleman muutamassa päivässä tai johtaa pysyvään invaliditeettiin. Tilasto lapsihalvauksen esiintymisestä Suomessa: *Terveystieteiden aikakauslehti* 8/1947.

3.3.2. Sotainvalidien erikoisasema invalidihuollossa

Sota ilmestyi heti vuonna 1939 erityisesti *Epionen* ja *Terveidenhoitolehden* sivuille. Ensimmäiset sotaan liittyvät artikkelit *Epionessa* ilmestyivät jo ennen sodan alkamista ja koskivat sodanaikaisen lääkintähuollon järjestelyjä ja ylistivät sairaanhoitajien panosta tässä työssä. Seuraava lainaus on tohtori P. Somerin S.S.Y.:n kuukausikokouksessa pitämästä esitelmästä, joka julkaistiin *Epionessa* kesällä 1939:

”Mehän kaikki jo rauhan aikana ’ammumme kovilla panoksilla’ sotilaskieltä käyttääkseni, hoidamme sairaita ja haavoittuneita jokapäiväisessä työssämme. Sairaanhoitajatarkuntamme ammatillisesti korkea taso on tunnettu ja tunnustettu yli maamme rajojen, se osoitti uhrimielenä 21 vuotta sitten ja on varmaan tulevaisuudessakin täyttävä menestyksellä raskaan tehtävänsä, jos niin vaaditaan.”¹²⁶

Terveidenhoitolehti puolestaan keskittyi antamaan toiminta- ja ensiapuohjeita sotaan liittyen. Esimerkiksi syyskuussa 1939 ilmestyi artikkeli: ”Mitä jokaisen tulee tietää taistelukaasumyrkytyksistä ja niiden ensiavusta.”

Sodanaikaisen lääkintähuollon päätehtävä oli haavoittuneiden ja sairaiden sotilaiden saattaminen jälleen taistelukelpoisiksi. Tämä ilmenee erityisesti *Duodecimin* ja *Epionen* artikkeleista. *Duodecimissa* esiteltiin uusia hoitomenetelmiä ampumahaavojen hoidossa ja kokemuksia siitä, miten kenttäkirurgian toisinaan hyvinkin epähygieenisissä olosuhteissa olisi mahdollisuus välttyä erilaisilta komplikaatioilta. Huomiota saivat myös sodan aikana hyvin yleiset paleltumavammat, joita pidettiin ”turhina” taistelukykyä laskevinä tekijöinä. Punaisen Ristin sairaalassa työskennellyt Aulis Korhonen kirjoittaa:

”Näin menetellen paleltumavammat näyttävät paranevan melko suotuisasti ja osa alkuaan pahaltakin näyttävistä nekrooseista voi hoidon kuluessa siinä määrin restituoitua, että vain iho menee kuolioon, mutta jäsen säästyy typistyksestä. Tällöin olemme saavuttaneet parhaan mahdollisen hoidontuloksen: välttäneet invaliditeetin ja säilyttäneet sotilaan täyden taistelukelpoisuuden.”¹²⁷

Heti talvisodan alettua Suomen senastisen invalidihuollon mahdollisuudet todettiin täysin riittämättömiksi sotainvalidien tarpeisiin. Useiden 1940 -luvun alussa perustettujen järjestöjen toimintasuunnitelmaan kuului invalidien, mutta erityisesti sotainvalidien hoitomahdollisuuksien parantaminen. Sotainvalidien erityisasema suhteessa siviili-invalideihin myönnettiin järjestöjen taholta auliisti. Anne Marie Krohn kirjoittaa *Epionessa*:

---

¹²⁶*Epione* 7/1939.

¹²⁷*Duodecim* 8/1940.

”Nykyoloissa tulevat sotainvalidit ensi sijaan. Heidän hoitoonsa ja ammattiopetukseensa tarvitaan lääkäri- ja opettajavoimat. Olosuhteiden pakosta joutuvat siviilit odottamaan.”¹²⁸

Erityisesti *Epionen* artikkeleista käy ilmi, että sotainvalidien huoltoa pidettiin kunnia-asiana ja myös heidän hyväkseen tehdyn työn tuloksia esiteltiin innostuneesti lehden sivuilla. M.J.¹²⁹ Kirjoittaa *Epionessa*:

”Invalidihuoltotyö kysyy suuria summia, mutta se seikka että valtavasti suurin osa kaikesta tästä työstä on tehty vapaaehtoisin työvoimin sekä lahjavaroin, todistaa, että yhteiskunta ja sen yksityiset jäsenet ovat oivaltaneet, mitä he todella ovat velkaa näille vapautemme puolustajille.”¹³⁰

Sotainvalidien huolto kehittyi nopeasti ja sen yhteydessä otettiin käyttöön myös uusia hoitomuotoja, joita sotia edeltävässä invalidihuollossa ei pääasiassa rahanpuutteen vuoksi ollut voitu kokeilla. Esimerkiksi *Terveystieteiden aikakauslehdessä* vuonna 1938 peräänkuulutetut fysikaaliset hoitomuodot vakiintuivat sodan aikaan osaksi invalidien kuntoutusta. Myös ortopedisten apuvälineiden, esimerkiksi proteesien ja ortopedisten erikoisjalkineiden valmistus lisääntyi ja kehittyi sotien ansiosta. Invalidisäätiön toimesta avattiin Helsingissä vuonna 1942 ”ajanmukainen” ortopedisuutarin työpaja.¹³¹ Ortopedisiä jalkineita tarvittiin sotainvalidien tapauksessa useimmiten korvaamaan puuttuvaa jalkaosaa.

3.3.3. ”Ennaltaehkäisevä terveydenhoito - ajan tunnus!”¹³²

”Markka uhrattuna tautien ennakolta ehkäisyyn antaa paremman tuloksen kuin sata markkaa käytettynä tautien hoitoon.”¹³³

Valitsemani tutkimusajanjakson aikana erityisesti *Terveystieteiden aikakauslehdessä* ja *Duodecimissa* painotettiin tautien ennaltaehkäisyn kasvavaa merkitystä terveydenhoidossa. *Duodecimissa* esiteltyjen uusien ampumahaavojen sidonta- ja hoitomenetelmien avulla pyrittiin välttämään niiden aiheuttamat myöhemmät vaivat sekä erityisesti mahdollinen invaliditeetti. Sota-ajalle tyypilliset tartuntataudit, kuten pilkkukuume ja lavantauti olivat aikaisempien kokemusten perusteella armeijan pahin

---

¹²⁸ *Epione* 3/1943.

¹²⁹ Todennäköisesti *Epionen* päätoimittaja Mailis Juslin.

¹³⁰ *Epione* 1/1941.

¹³¹ *Duodecim* 8/1942.

¹³² Otsikko *Terveystieteiden aikakauslehdessä* 11–12/1940.

¹³³ Erillinen tietoisuus *Terveystieteiden aikakauslehdessä* 10/1941.

vihollinen. Tämän vuoksi erityisesti sotilaiden rokottaminen mahdollisuuksien mukaan oli hyvin tärkeä toimenpide. Tohtori Artturi Salokannel kirjoittaa *Terveydenhoitolehdessä*:

”Hyvin tavallinen sotien seuralainen, pilkkukuume, joka mm. tuhosi Napoleonin armeijan hänen Venäjän-retkellään, on aivan viime aikoihin saakka ollut serologeille kova pähkinä. Mutta aivan hiljattain on tämänkin taudin rokotuskeino keksitty, ilmoitettiin meille yliopiston serologiselta laitokselta.”¹³⁴

Työnantajia kannustettiin *Terveydenhoitolehden* sivuilla panostamaan työntekijöidensä työturvallisuuteen sekä ammattitautien ennaltaehkäisyyn. Erityisesti työkuuntoisen väestön suojelemista osittaiselta tai täydelliseltä työkyvyttömyydeltä perusteltiin kansantalouteen vaikuttavana sijoituksena. Tämän vuoksi *Terveydenhoitolehdessä* annettiin yleiseen hygieniaan ja terveellisiin elämäntapoihin liittyviä ohjeita, joiden avulla lukijat voisivat edistää perusterveyttään. Terveystaloudellista valistustyötä Suomessa kritisoitiin usein kehittymättömäksi ja esitettiin ulkomailta saadun mallin mukaan perustettavaksi kuntiin kansanterveyden edistämislaitoksia, joista työskenteleviltä terveystaloudelta kansalaiset voisivat saada perusterveydenhoitoon liittyviä ohjeita.¹³⁵ Ensimmäinen Terveystalo avattiinkin Helsingissä vuonna 1943.

Ennaltaehkäisevä sairaanhoito nähtiin varmasti erityisen tärkeäksi maaseutuoloissa, joissa jo puhjenneisiin tauteihin oli heikot edellytykset saada ajoissa asianmukaista hoitoa. Esimerkiksi hoitamattoman tai väärin hoidetun lapsihalvauksen seurauksena saattoi olla jopa kuolema. *Terveydenhoitolehdessä* invaliditeettia käytettiin yleisiä lastentauteja käsittelevissä artikkeleissa suoranaista pelotteena. Ennaltaehkäisevästä terveydenhoidosta *Terveydenhoitolehdessä* kirjoittanut professori W. Lojander innostuu artikkelissaan:

”Mieleeni muistuu huomattavan saksalaisen lääkärin, valtakunnan lääkintäjohtajan (Reichsärztführer) *Wagnerin* lennokkaat sanat: ”Kansan tärkein ja arvokkain pääoma ei ole raha ja aineellinen omaisuus, vaan sen terveys ja toimintakyky” sekä ”Se kansa ei ole tervein, jolla on useimmat ja kauneimmat sairaalat, vaan se, joka niitä vähiten tarvitsee”. Näihin lauseisiin sisältyy preventiivisen eli ehkäisevän lääketieteen kansantaloudellinen ja aatteellinen olemus.”¹³⁶

---

¹³⁴*Terveydenhoitolehti* 10/1941.

¹³⁵*Duodecim* 4/1938.

¹³⁶*Terveydenhoitolehti* 10/1940.

4. Invalidit työtä tekevinä kansalaisina

Työnteon merkitys yhteiskuntaa rakentava voimana oli Suomessa itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä huomattava. Vielä 1930 -luvulla invalideihin suhtauduttiin varauksella ja sääliä sekä heidän työkykyys epäilevästi. Tämä tuntui olleen vallitseva ajattelutapa etenkin maaseudulla, missä työtehtävät vaativat huomattavasti enemmän fyysisiä ponnistuksia ja voimaa. Näihin työtehtäviin osallistuminen oli suurimmalle osalle invalideista vamma vuoksi mahdotonta. Toisaalta esimerkiksi maataloilla riitti yleensä työtehtäviä kaikille. Näin ollen invalidit saattoivat maataloilla huolehtia askareista, joihin heidän vammansa ei suuremmin vaikuttanut. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran invaliidiperinteen keruutalkoisiin osallistunut mies muistelee 1930-luvun tilannetta invalidien osalta:

”Kyllähän nuoruudessani kaikkia vähänkin poikkeavia pilkattiin. Pilkattiin todella paljon ja raa’asti. Tuollainen rampa ei oikeastaan muitten silmissä ollut penninkään arvoinen.”¹³⁷

Kaupungeissa invalidien itsenäisen toimeentulon edellytyksenä oli jonkin ammatin (yleensä käsityöammatin) hallinta. Invalideilla, joiden vamma esti osallistumisen normaaliin ammattikoulutukseen, oli mahdollisuus saada ammattiopetusta pääasiassa käsityöammateissa Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen työkoulussa.¹³⁸ Tämän lisäksi invalidit saattoivat osallistua Helsingissä 1930 -luvulla aloitettuun osatyökykyisten henkilöiden työtupatoimintaan.¹³⁹

Talvisodan sytyttyä invalidien arvostus työvoimana sekä heidän työntekomahdollisuutensa paranivat. Koska suuri osa työikäisestä ja -kykyisestä väestöstä oli rintamalla, ”vajavainenkin” työvoima kelpasi korvaamaan heidän työpanostaan. Vammaiset olivat tuolloin työvelvollisuuslain ulkopuolella, ja heitä pyrittiinkin värväämään vapaaehtoisina töihin erilaisin kampanjoin.¹⁴⁰ Esimerkiksi kotirintamalla järjestettävät mottitalkoot olivat invalideille näytön paikka, vaikka käsien ja jalkojen vammat vaikeuttivatkin työntekoa huomattavasti. Invalidien saavutuksille mottitalkoissa ja muissa kotirintaman toimissa pyrittiin tekemään kunniaa muun muassa *Sotainvaliidi* -lehden sivuilla.¹⁴¹ Lehden luonteen ja kohderyhmän huomioonottaen nämä ylistävät artikkelit koskivat tosin vain

---

¹³⁷ SKS, INVA 1988, 1806.

¹³⁸ Vuolle 1989, 74–76.

¹³⁹ Halonen 1992, 75–77.

¹⁴⁰ Halonen 1992, 77.

¹⁴¹ *Sotainvaliidi* 15-16/1943.

sotainvalidien työsaavutuksia. Vaikka arvostusta invalidien työpanokseen pyrittiin nostamaan, kotirintaman työt eivät mitenkään korvanneet rintamallaoloa. Eräs rintamalla haavoittunut mies kertoo ”paostaan” takaisin rintamalle:

”Melkeinpä sattumalta sain tietooni, että suojeluskuntapiiri tulisi anomaan minua sairaalasta kotijoukkoihin Mikkelin mottipäälliköksi. Mikä hieno virka, mutta jäisinkö minä noin vain ’koiraslotaksi’ ja vielä kotikaupunkiin? Ei, sanoin minä itselleni ja jäin odottamaan tilaisuuttani. Se tulikin seuraavana aamuna, kun tapasin kahden kesken päällikkölääkärin sijaisen, aivan uuden oudon miehen. Kun sodassa on kaikki keinot luvallisia, uskottelin hänelle, että minut oli luvattu lähtemään samana päivänä takaisin rintamalle, jotta joku toinen pääsisi lomalle. Kun hän ei löytänyt merkintöjä lopputarkastuksestani, hän ei voinut antaa minulle muuta kuin junalitteran Valkjärvelle.”¹⁴²

Invalidien työpanosta tarvittiin myös sodan jälkeisessä maan uudelleenrakennuksessa. Tämän vuoksi erityisesti sotainvalidien työhönkouluttamiseen kiinnitettiin huomiota. Laitoksiin sijoitettuna tai muuten toimeettomina he olisivat lisänneet yhteiskunnan taloudellista kuormitusta ennestään.¹⁴³ Sotien jälkeinen työvoimapula teki työhön pääsystä helpompaa myös invalideille.

Myös siviili-invalideilla oli toki mahdollisuus osallistua varsinaisiin sotatoimiin rintamalla. Samoin myös rintamalla haavoittumisen kautta vammautuneiden oli mahdollisuus vielä palata ”tositoimiin”. Kutsunnoissa B-luokituksen saaneet saattoivat ilmoittautua vapaaehtoisiksi, ja lääkärintarkastuksen jälkeen heidät sijoitettiin heille vamman kannalta sopivaksi katsottuihin tehtäviin. Kun ottaa huomioon voimakkaan propagandan avulla luodun kuvan siitä, miten jokaisen suomalaisen miehen velvollisuus on tarttua aseeseen puolustaakseen isänmaataan, on ymmärrettävää, että ajatus vapaaehtoiseksi ilmoittautumisesta tuntui houkuttelevalta. Vapaaehtoisena sotaan lähtenyt siviiliinvalidi kertoo:

”Olen ollut lapsesta saakka vammainen, ontuva. Kutsunnassa 6.11.1941¹⁴⁴ minut määrättiin B 1-luokkaan. Jatkosodan alettua tuli kutsu asepalvelukseen 30.6.1941. Kolmen viikon harjoitusjakson jälkeen kysyttiin vapaaehtoisia rintamalle. Ilmoitauduin, ja tuli matka pohjoiseen, aina Petsamoon saakka. Parkkinassa oli lääkärintarkastus, jossa ilmoitin vammani. Tarkastava lääkäri, tri Kuusinen sanoi, että joudut sellaiseen paikkaan, jossa siitä ei ole haittaa. Siellä ei ole yhtään tasaista paikkaa, jossa ontuminen näkyisi.”¹⁴⁵

Sotainvalidit toivat invalidien työntekoon myös asennemuutoksen. Sodassa aiheutuneeseen invaliditeettiin suhtauduttiin lähes kunnioittavasti ja vammastaan huolimatta työelämään pyrkivää

---

¹⁴²SKS, *Minuun sattui...*, 41.

¹⁴³KM 1946:5, 15.

¹⁴⁴Ilmeisesti vuoden tulisi tässä olla 1940. Kirjoittajan huomio.

¹⁴⁵SKS, *Minuun sattui...*, 23.

sotainvalidia pidettiin isänmaan todellisena sankarina. Sotainvalidi ei ollut armopaloilla elävä rampa, vaan elävä esimerkki suomalaisesta sisusta ja taistelutahdosta. Näin ainakin uskoteltiin *Sotainvaliidi* -lehden sivuilla:

”Sotainvaliidit, teidän isänmaanrakkautenne, rohkeutenne ja lannistumaton sitkeytenne on kunnialla kestänyt tulikokeensa. Te olette raskain uhrein pelastaneet rakkaalle isänmaallemme sen vapauden ja itsenäisyyden. Kaikkien kunnioittavat ja ihailevat katseet kohdistuvat teihin, sillä tiedetään, että juuri te olette miehisiä miehiä. Te olette saattaneet antaa isänmaamme alttarille paljon enemmän kuin useammat muut ja voitte olla tavallaan ylpeitä haavoistanne.”¹⁴⁶

Kansan Lehti kävi joulukuussa 1940 tutustumassa Tampereen invalidikotiin ja sen asukkaisiin. Artikkelin sävy on hyvin juhlallinen ja suhtautuminen invalideihin vaikuttaa mielestäni hyvinkin kunnioittavalta:

”Invalidikodissa on nyt miehiä eri puolilta maata kaikkiaan 16. Eräät heistä ovat menettäneet viime talvena jalkansa, toiset kätensä, monilla on suuria, vasta arpeutuneita haavoja ruumissaan, mutta siitä huolimatta miltei kaikki käyvät työssä. Eräät ovat saaneet järjestymään itselleen toimipaikan Lentokonetehtaalle, toiset Tampellaan, Takoon tai Haarlalle ym.”¹⁴⁷

Ottaen huomioon ennen sotia vallinneen varauksellisen suhtautumisen invalideihin tällainen kunnioittavaan sävyyn kirjoittelu tuntui varmasti tarpeelliselta. Propaganda lienee toiminut, sillä sodassa vammautuminen vaikutti ainakin aiemmin esitellyn ontuvan siviili-invalidin elämään ja itsetuntoon positiivisesti. Hän haavoittui rintamalla ollessaan päähän, ja arvioi saamaansa vammaa seuraavasti:

”Vammasta on ollut minulle pieni haitta. Pahinta on etäisyyden arviointikyvyn puuttuminen, pallopeleihin en kykene. Sen sijaan olen harvinaisuus: sodassa haavoituttuani menetin ontumisesta johtuvan kompleksin, joka oli pahenemassa, mitä lähemmäksi tulin normaalia avioitumisikää. Ajattelin, etteihän tällaista vammaista ainakaan huoli ne, joista itse haluaisin kumppanin. Mutta kun palasin sotainvalidina, joita arvostettiin, häipyi kompleksi täysin.”¹⁴⁸

Epionessa julkaistiin kertomus invalidista, joka oli taistelussa Kannaksella menettänyt molemmat kätensä, mutta pystyi oman yritteliäisyytensä ja itse keksimiensä apuvälineiden ansiosta muun muassa metsästämään ja kalastamaan.¹⁴⁹ Toisaalta *Terveystoimikokouksen* julkaisussa artikkelissa syytettiin työtapaturmista ja niiden usein vakavista seurauksista työntekijöiden piittaamattomuutta, velttoutta, jopa epäsäännöllisiä elämäntapojakin. Tapaturmantorjuntayhdistyksen tilastojen mukaan

---

¹⁴⁶*Sotainvaliidi* 4/1941.

¹⁴⁷KL 9.12.1940.

¹⁴⁸SKS, *Minuun sattui...*, 25.

¹⁴⁹*Epione* 5/1941.

työtapaturmissa invalidisoitui viikoittain 17 henkilöä.¹⁵⁰ Vamman alkuperällä näyttäisi siis olevan suuri merkitys asenteisiin invalidia ja hänen saavutuksiaan kohtaan.

4.1. Maalari ja kiertävä kaupustelija

SKS:n invaliidiperinteen keruutalkoisiin lähetetyssä kirjoituksessa on tarina liikuntavammaisesta pojasta. Hän ontui kirjoittajan mukaan huomattavasti, sillä toinen jalka oli toista selvästi lyhyempi, ”ehkä muutenkin viallinen”¹⁵¹. Kirjoittaja kuvailee poikaa:

”- - - jo kouluikäisenä yritti saada elantoaan kaupustelijana, nilkutti vaivalloisesti talosta taloon, kantoi repussa tavaroitaan, peilejä, kampoja, kirjelehtiöitä ja kirjekuoripakkauksia ja muuta helposti kuljetettavaa tavaraa. Ei hän ehtinyt päivän aikana käydä monessakaan talossa eikä kaupan teko paljon tuottanut mutta kun osui ruokailu tai kahviaikaa, sai istua valmiiseen pöytään aterialle tai kahville. - - - Ruuan antaminen ei ketään köyhdyttänyt mutta saajalle merkitsi paljon - - -”¹⁵²

Kertomuksen mukaan poika opetteli myöhemmin isänsä opastuksella maalarin ammatin ja kykeni vammastaan huolimatta kiipeilemään maalaustelineillä, elättämään itsensä ja perustamansa perheenkin. Kirjoituksen sävy ei ole halveksiva. Päinvastoin, kirjoittaja tuntuu arvostavan invalidin yritteliäisyyttä ja kekseliäisyyttä. Samoin olivat naapureiden säälistä tarjoamat ateriat hyväksyttäviä, eivät arvoa alentavaa kerjuuta.

Sotainvalidien kohdalla tarina on toisenlainen. Vamman alkuperä toi mukanaan käyttäytymismalleja ja velvollisuuksia:

”Sotainvaliidi on kunnianimi ja sen kantajan on aina ajateltava esiintymisessään ja elämässään esimerkkinä muille. Hänen on kannettava isänmaalleen antamansa uhrin seuraukset rohkeasti ja ylpeänä sekä näytettävä vajanaisinkin edellytyksin olevansa edelleen hyödyllinen kansalainen. - - - Hän tahtoo tehdä työtä, eikä hänen arvolleen sovi kulkea surkean näköisenä ovelta ovelle vetoamassa ihmisten säälintunteeseen sekä siten kehittää itsestään ammattikerjäläistä.”¹⁵³

On tietysti täysin eri asia olla syntymästään tai hyvin nuoresta iästään asti invalidi ja opetella pienestä pitäen selviytymään vammansa kanssa muiden joukossa, kuin vammautua parhaassa työiässä

---

¹⁵⁰*Terveystieteiden tutkimuskeskus* 10/1947.

¹⁵¹SKS, INVA 1988.

¹⁵²SKS, INVA 1988.

¹⁵³*Sotainvaliidi* 4/1041.

ollessaan kranaatinsirpaleesta. Erityisesti ennen sotia esimerkiksi työtaturmassa vammautuminen oli varmasti haastavampaa, sillä kaiken kattavaa invalidihuoltoa ei ollut saatavilla. Kehittyneempi työhuolto ja työnvälitys auttoivat sotainvalideja myös henkiseen sopeutumiseen. Myös suotuisampi asennoituminen invalideihin työntekijöinä helpotti osaltaan merkittävästi työelämään siirtymistä. Tästä kertoo toinen maalari, sodassa toisen kätensä menettänyt M. Järvinen:

”Invalidiksi muuttuminen heitti koko elämäni nurinniskoin. Mutta nyt on kaikki jo tasaantunut. Minulla on koti ja perhe, eikä minua enää vaivaa se alemmuuskompleksikaan, joka alussa oli niin vaikea. - - - Työtoverini ovat reiluja kavereita kaikki, ei heissä ole moittimista. He suhtautuvat minuun toverillisesti ilman sääliä ja myöskin ilman kaunaa siitä, että olen näin yhtäkkiä tuppautunut heidän ammattikuntaansa.”¹⁵⁴

Kaikille invalideille pääsy työelämään ei ollut yhtä helppoa, vaikka edellytykset ammatin harjoittamiseen olisivatkin olleet täysin samat. Toisen yksikätisen maalarin tarina ei päättynyt yhtä hyvin. Hän oli niin ikään Sotainvalidien Veljesliiton jäsen ja käynyt vuonna 1944 puolivuotisen maalarin ammattikurssin Ruotsissa. Hän kertoo läpäisseensä kurssin hyvillä arvosanoilla. Kurssi niin ikään auttoi käden menetyksestä johtuneeseen masentuneisuuteen ja katkeruuteen. Kurssin jälkeen vastavalmistunut maalari pyrki töihin:

”Kun tulin takaisin Suomeen, menin hakemaan maalarin työtä. Minulle sanottiin, että mene sinne kotisi autopajaan töihin. Minua ei haluttu, koska olin yksikätinen. Eihän maalari yksinkertaisesti voi maalata yhdellä kädellä. Silloin tuntui ilkeältä.”¹⁵⁵

4.2. Invalidien työhuolto

Invalidihuollon ensisijaisena päämääränä sotien jälkeen oli antaa invalideille mahdollisimman hyvät valmiudet itsensä elättämiseen ja näin ollen säästää yhteiskunnan varoja. Invalideille pyrittiin ammatinvalinnan ohjauksen avulla löytämään ammatti, jossa hänen vammastaan ei olisi haittaa. Tällöin hänen olisi mahdollista saavuttaa terveen työvoiman kaltainen ammattitaito ja palkkojen alenemiselta välttyäisiin.¹⁵⁶ Ennen sotia invalidien työkoulutus perustui Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen omiin linjauksiin, muutamiin korvauslaeissa mainittuihin periaatepäätöksiin ja niiden pohjalta järjestettyyn ammattiopetukseen. Ulkomaisia esimerkkejä työhuollon valtiojohtoisesta järjestelystä oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen ympäri Eurooppaa, mutta

¹⁵⁴ Sotainvaliidi 6/1943.

¹⁵⁵ http://www.sotainvalidit.fi/fi/sotainvalidit/kohtaloita/yksikatista_ei_huolittu.

¹⁵⁶ KM 1946, 17.

Suomessa valtio pysytteli aina talvisotaan asti syrjässä kehityksestä.¹⁵⁷ Se, että invalidihuolto oli järjestäytymätöntä sekä kohtalaisen näkymätöntä suurelle yleisölle johti siihen, että kaikissa, etenkin maaseudulla sattuneissa tapaturmatilanteissa henkilö ei hakeutunut lainkaan lääkärin hoitoon. Aluksi vähäisiltä tuntuneita vammoja yritettiin hoitaa kotikonstein, mikä ajan myötä johti vammojen pahenemiseen.¹⁵⁸ Lääkärin hoitoa saatettiin siis pitää tarpeettomana sekä erityisesti köyhemmän kansanosan keskuudessa kalliina.

Nuorten invalidien ammattikoulutusta pidettiin vanhempien invalidien koulutusta tärkeämpänä, sillä heillä oli koko työura vielä edessään. Vanhempien henkilöiden ammattiopetukseen puututtiinkin lähinnä vain silloin, kun työtapaturman aiheuttama invaliditeetti esti aiemman ammatin harjoittamisen ja edellytti uudelleen koulutusta. Invalidien ammattiopetuksen tai uudelleen koulutuksen piiriin kuuluivat sekä ennen sotia että niiden jälkeen sellaiset henkilöt, joille vamma aiheutti selkeää työkyvyn alenemista, mutta jotka henkisiltä ominaisuuksiltaan olivat normaaleja. Ammattiopetuksen piiriin ei hyväksytty niitä invalideja, joiden vamman katsottiin olevan niin vakava, etteivät he opetuksesta huolimatta kykenisi ammatinharjoittamiseen.¹⁵⁹

Raajainvalidien ammattiopetus vaati vähiten erikoisjärjestelyjä ja heidän olikin kaikista vammaisryhmistä helpointa ansaita toimeentulonsa. Esimerkiksi jaloistaan vammautuneiden invalidien oli melko vähäisin erikoisjärjestelyin mahdollista käyttää tehdaskoneita ja toimia teollisuustöissä. Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen työkouluopetus keskittyi lähinnä käsityöammatteihin. Yhdistystä kritisoitiinkin 1930 -luvulla koulutuksen yksipuolisuudesta.¹⁶⁰ Myös Esko Koskinen kritisoi laitoksissa annettavan erikoisopetuksen yksipuolisuutta sekä korkeita kustannuksia verrattuna paikalliseen ammattiopetukseen. Koskisen mielestä lyhyet ammattikurssit eivät helpottaneet invalidien työnsaantia, sillä niiden aikana ammattitaito ei ehtinyt kehittyä tarpeeksi.¹⁶¹ Kuitenkin sodan aikaan ammattikurssit katsottiin tehokkaimmaksi keinoksi palauttaa sotainvalidit työelämään ja niitä järjestettiin usein jo hoitovaiheen yhteydessä.

Työhuolto oli ennen sotia vielä uusi ja hyvin kehittymätön osa invalidihuoltoa. Virallisesti se otettiin käyttöön vasta vuoden 1941 sotatapaturmalaisissa. Tämä merkitsi kuntoutusperiaatteen¹⁶² hyväksymistä invalidihuollon osaksi entisten lääkinnällisen huollon ja rahakorvausten rinnalle.

---

¹⁵⁷Ranta-Knuutila 1967, 78-79.

¹⁵⁸SKS, INVA 1988, 345.

¹⁵⁹*Epione* 3/1943.

¹⁶⁰Vuolle 1989, 119.

¹⁶¹Koskinen 1944, 77-79.

¹⁶²Kuntoutus -sana tosin vakiintui alan termistöön vasta 1950 - luvulla.

Työhuollon tarkoitus oli toisaalta saattaa invalidi toiminnallisesti samaan asemaan, mikä hänellä oli ollut ennen vammautumista ja toisaalta tarjota hänelle työtilaisuuksia.¹⁶³ Invalidin työhuollon hyväksyminen osaksi invalidihuollon kenttää oli suotuista muutos, joka ei tosin ensin ulottunut lainkaan siviili-invalidien piiriin. Vuonna 1942 säädetyn sotainvalidien työhuoltolain mukaan kaikille työhön kykeneville sotatapatuimalain (1941) mukaan korvaukseen oikeutetuille invalideille tuli järjestää valtion rahoittamaa ammattikoulutusta. Ammattiopetuksen edellytyksenä oli myös, että henkilön työkykyisyys oli vamman johdosta heikentynyt vähintään 30 %. Ammattiopetuksen piiriin kuuluivat myös huoltoeläkettä saaneet kaatuneiden omaiset. Valtio tuki työhuoltolain mukaan invalideja myös raaka-aine- tai työvälinaevun sekä opintolainojen muodossa.¹⁶⁴ Työhuollon kriteerit määriteltiin invalidihuoltolaissa koskemaan kaikkia invalideja. Invalidihuoltokomitean mietinnössä hahmotellaan työhuollon kriteerejä seuraavasti:

”Työhuoltoa on ilman sitä edeltänyttä lääkintähuoltoa ja koulutustakin annettava jokaiselle invalidille, jonka työkyky on siinä määrin puutteellinen, että hänellä on siitä olennaista haittaa toimeentulonsa hankkimisessa.”¹⁶⁵

Toukokuussa 1940 sotasairaaloissa oli vielä noin 5000 sotainvalidia, joiden vammat vaativat pidempää hoitoa. Kuukausia kestäneen sairaalahoidon pelättiin aiheuttavan invalidin passivoitumista ja masentumista.¹⁶⁶ Erityisesti Suomen Punaisen Ristin ylilääkäri, professori S.A. Brofeldt julkaisi paljon kirjoituksia siitä, miten sotainvalidien huollossa tulisi heti alusta asti hoitaa koko ihmistä, myös henkistä puolta. Hän kirjoitti *Sotainvaliidi* -lehdessä:

”Sodan rasitukset ja sairaalassa oleskelu ovat luonnollisesti alentaneet haavoittuneiden yleistilaa ja kestää kuukausia ennenkuin se palautuu entiselleen. Lisäksi mielet valtaa väsymys ja haluttomuus, jota, jos se saa omalla painollaan jatkua, käy vähitellen vaikeaksi voittaa. Tämän takia on sairaaloissa jalkeilla olevat potilaat saatava vähitellen irrotetuiksi välinpitämättömyydestään ja haluttomuudestaan.”¹⁶⁷

Brofeldtin mielestä sairaalassa makoilu oli omiaan passivoimaan heikkoluonteisemmat sotainvalidit etenkin, kun erilaisten raha-avustusten myötä taloudellinen toimeentulo saattoi olla ”hauskasti turvattu”. Hän kannatti Saksan linjausta siitä, että invalidien, joiden vamman haitta-asteeksi oli määritelty alle 30%, ei tulisi saada korvausta vammastaan eikä myöskään työhuoltoa, ainakaan sen

---

¹⁶³Ranta-Knuutila 1967, 44-47.

¹⁶⁴Määttänen 1969, 35-37.

¹⁶⁵KM 1946, 57.

¹⁶⁶Honkasalo 2000, 109; 121.

¹⁶⁷*Sotainvaliidi* 1/1940.

kaikissa muodoissa. Brofeldtin mukaan tällainen rajausta vähentäisi niiden invalidien määrää, jotka turhaan heittäytyvät avustusten varaan muiden, vaikeammin vammautuneiden kustannuksella.¹⁶⁸

Jatkosodan loppuun mennessä sotasairaaloissa vakiintuikin malli, jossa joutilaisuudelle ei annettu sijaa. Joutilaisuuden katsottiin nimittäin johtavan ”epäterveelliseen ajatteluun, juopotteluun tai muuhun yhteiskunnan kannalta vahingolliseen toimintaan.”¹⁶⁹ Kaikille vähänkin siihen kykeneville oli ensiksi tarjolla askartelutoimintaa, johon kuului varsinaisen askartelun kuten puu- ja savitöiden lisäksi myös esimerkiksi voimistelua ja urheilua. Professori Brofeldtin mukaan askartelutoiminnan tarkoitus oli saada invalidit huomaamaan, että vammautumisesta huolimatta heidän toimintakykynsä oli vielä tallella. Oli siis tärkeää, että invalidi sai vahvistettua vammautuneita jäseniään tai, jos se ei ollut mahdollista, korvattua vammautuneiden jäsenten toiminnan vahvistamalla terveitä.¹⁷⁰ Vuonna 1941 alettiin Punaisen Ristin ja Sotainvalidien Veljesliiton toimesta perustaa invalidihuoltajan toimia sotasairaaloihin. Huoltajan tehtävänä oli muun muassa toimia eräänlaisena yhdyshenkilönä invalidin, omaisten ja sairaalan välillä, kartoittaa mahdollisen työhuollon tarve sekä auttaa korvaushakemusten vireillepanossa.¹⁷¹ Invalidihuoltajat siis arvioivat askarteluvaiheessa, millaiset taidot ja kuntoutumismahdollisuudet invalidilla oli sekä ohjasivat heitä sitä mukaa työhuollon piiriin.

Työhuollon nopeaan adoptoimiseen osaksi invalidihuoltoa vaikutti varmasti edistävänä se seikka, että suurin osa rintamalla haavoittuneista oli nuoria miehiä, työelämän parhaimmista niin fyysisiltä kuin henkisiltäkin ominaisuuksiltaan. Siviilissä tapaturmaisesti loukkaantuneet olivat huomattavasti heterogeenisempi ryhmä. Jaakko Ranta-Knuutilan mielestä tämä oli yksi syy siihen, miksi yhteiskunta katsoi velvoitteekseen auttaa heitä.¹⁷² Koska suuri osa sodassa haavoittuneista oli juuri nuoria miehiä, saattoi myös olla, ettei heillä vielä edes ehtinyt olla niin kutsuttua siviiliammattia, minkä vuoksi ammattiin koulutus oli erityisen tarpeellista.

Invalidiperinteen keruutalkoisiin osallistuneen kirjoittajan mukaan kaikkia sodassa vammautuneita työmiehiä eivät vammat estäneet palaamasta entisiin töihinsä. Tekstin mukaan esimerkiksi metsätöihin osallistuminen ei kuitenkaan ollut vapaaehtoinen valinta, vaan heikkojen korvausten vuoksi pakon sanelemaa. Kirjoittaja ei kerro (tuskin tietääkään), olivatko kyseiset metsätöihin osallistuneet invalidit saaneet koulutusta uuteen ammattiin, jota eivät syystä tai toisesta kuitenkaan

---

¹⁶⁸Sotainvaliidi 5/1941.

¹⁶⁹Sotainvaliidi 13-14/1943.

¹⁷⁰Brofeldt 1942, 13-15.

¹⁷¹Ranta-Knuutila 1967, 92-93.

¹⁷²Ranta-Knuutila 1967, 77.

harjoittaneet. Invalidiperinteen keruutalkoisiin lähetetty kirjoitus antaa mielestäni hyvin erilaisen kuvan sotainvalidien avustamisesta sekä heihin kohdistuneista asenteista kuin ammattikurseja hehkuttaneet artikkelit niin sanomalehtien kuin *Sotainvaliidi* -lehdenkin sivuilla:

”Sodan jälkeen, työskennellessäni metsätyömailla jouduin näkemään monta invalidia, pääasiassa jalkaproteeseilla kävelevää miestä, jotka joutuivat hankkimaan elantonsa metsätöistä. Luonnollisesti he saivat sotavammoistaan korvausta, mutta silloinen invalidiraha oli niin pieni, ettei sen turvin voinut elää. - - - Yhteiskunnalla oli niin paljon muuta rahan menoa, terveytensä menettäneet rintamamiehet saivat tyytyä niihin muruihin, mikä katsottiin välttämättömyydeksi ja se ei suurta ollut.”¹⁷³

4.2.1. Ammatinvalinnanohjaus

Sotainvalidien ammatinvalinnanohjaus alkoi siis heti toipilasaikana sairaalavuoteella. Koska oli odotettavissa, että suhtautuminen työtä hakeviin invalideihin olisi edelleen varauksellista, pidettiin tärkeänä, että kaikille invalideille saataisiin oikea ammatti, joka toimisi kilpailuetuna työmarkkinoilla. Työkoulutuksen ulkopuolelle rajattiin invalidit, joiden ei katsottu siitä suuremmin hyötyvän. Esimerkiksi iäkkäämmät miehet, maanomistajat tai liikkeenharjoittajat (ts. sellaiset invalidit, joilla oli varaa palkata työvoimaa) sekä haitta-asteeltaan alle 30 % invalidit haluttiin jättää ammattikoulutuksen ulkopuolelle. Ammattiopetuksen ulkopuolelle jääviä henkilöitä ei heitäkään toki haluttu jättää toimeettomiksi ja pelkkien rahakorvausten varaan. Sotainvalidikomitea hahmotteli iäkkäämmille tai henkisiltä ominaisuuksiltaan heikommille invalideille sopiviksi ammateiksi esimerkiksi portinvartijan, vahtimestarin tai yövartijan toimia. Sellaisia tehtäviä, joihin ei juuri tarvitsisi erikoiskoulutusta.¹⁷⁴ Ennen työhuollon aloittamista tarkoituksena oli ensisijaisesti selvittää, pystyisikö invalidi toipilasaikansa jälkeen palaamaan vammautumista edeltävään ammattiinsa. Ongelmaksi muodostui invalidien yleinen ammattitaidottomuus. Suuri osa oli maaseudun sekatyömiehiä, joilla ei ollut alun perinkään minkäänlaista koulutusta, jonka pohjalle olisi voinut rakentaa uusia oppeja. Talvisodan jälkeen tehtyjen arvioiden mukaan kolmasosa sotainvalideista kuului ammattitaidottomien fyysisen työn tekijöiden ryhmään, ja kolmasosa maan- ja pienviljelijöiden sekä heidän poikiensa ryhmään. Heidän oli useimmiten juuri työn fyysisyyden vuoksi mahdotonta palata entiseen toimeensa. Näin ollen laskettiin, että noin puolet kaikista sotainvalideista¹⁷⁵ tarvitsisi uudelleen koulutusta.¹⁷⁶

¹⁷³ SKS, INVA 1988, 345–346.

¹⁷⁴ KM 1940:4, 24-29.

¹⁷⁵ Heti talvisodan jälkeen laskettiin, että korvausta saavia invalideja oli n. 6500. Sotainvalidien arvioitu määrä vaihtelee lähteestä riippuen. Puolustusvoimien tilaston mukaan talvisodassa vammautui pysyvästi 20 000 henkilöä.

¹⁷⁶ Brofeldt 1942, 24-25; Ranta-Knuutila 1967, 80-83.

Ammatinvalinnan yhteydessä kiinnitettiin huomiota paitsi siihen, että invalidi kykenisi uuden ammatin myötä elättämään itsensä ja mahdollisen perheensä myös siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä oli harjoittaa uutta ammattiaan kotiseudullaan. Talvisodan syttyessä neljä viidesosaa Suomen väestöstä asui vielä maaseudulla, joten suurin osa sotainvalideistakin oli maaseudulta kotoisin. Kuten aiemmin on ilmennyt, invalideille oli kohtalaisen vaivatonta löytää työtehtäviä teollisuuden piiristä. Tehtaat kuitenkin sijaitsivat kaupungeissa. Miksei invalideja siis sijoitettu kaupunkiin, työpaikkojen läheisyyteen? *Sotainvaliidi* -lehdessä oli useita maaseutua puoltavia kirjoituksia.¹⁷⁷ Elinkustannukset maaseudulla olivat pienemmät, invalidin tukiverkko oli perheen ja suvun myötä parempi ja maaseutua pidettiin muutenkin parempana paikkana perheen perustamiselle. Mikko Valjakka kirjoittaa *Sotainvaliidi* -lehdessä:

”Vaikkakin osa maaseudulta kotoisin olevista sotainvalideista joutuikin vammansa tähden tulevaisuudessakin siirtymään teollisuuden palvelukseen, on kuitenkin pyrittävä siihen, että suhteellisesti suurempi osa vaikeavammaisista kuin mitä tähän asti on jäänyt, jäisi edelleenkin maaseudulle. Suuri osa maaseudulla syntyneistä ja kasvaneista eivät koskaan löydä sitä viihtyisyyttä, mitä työn tulee tarjota, teollisuuden palveluksessa ja tulevat, kuten kokemus on jo osoittanut, hyvinkin pian siirtymään takaisin maaseudulle. Heidän osaltaan on koulutus mennyt hukkaan, kallista aikaa tuhlatu, ja useissa tapauksissa masentunut mieli entisestään masentunut.”¹⁷⁸

Näin ollen käsityöammatteja, kuten suutari, puuseppä ja räätäli, pidettiin soveltuvimpina maaseudun invalideille.

Talvisodan aikaan varsinaista ammatinvalinnanohjausta ei vielä ollut, ja moni invalidi poistuikin sairaalasta täysin epätietoisena jatkosta. Invalidihuoltajan tehtäväksi jäi myös arvioida, missä laajuudessa työhuoltoa kunkin sotainvalidin kohdalla tarvittaisiin. Invalidihuoltajan toimen myötä tieto hoito- ja koulutusmahdollisuuksista kasvoi huomattavasti. Professori Brofeldt tosin kritisoi sitä, että suuri osa invalidihuoltajien ajasta tuntui menevän ”invalidihuoltokorttien ja muiden papereiden järjestämiseen”¹⁷⁹ vieden näin ollen aikaa heidän varsinaisilta tehtäviltään.

---

¹⁷⁷Muun muassa *Sotainvaliidi* 2/1941; 11/1943; 15-16/1943.

¹⁷⁸*Sotainvaliidi* 15-16/1943.

¹⁷⁹Brofeldt 1942, 21-22.

4.2.2. Ammatti- ja yleiskoulutus

Kuten aiemmin (4.2.) todettiin, Raajarikkoisten Auttamisyhdistystä kritisoitiin jo ennen sotia ammattikurssien suppeudesta ja yksipuolisuudesta. Sotainvalidikysymyksen syntyessä tilanne ei ainakaan aluksi sanottavasti helpottunut. Erityisesti Punaisen Ristin professori Brofeldt puolsi mallia, jossa uudelleenkoulutusta tarvitseva invalidi ohjataan heti fyysisten edellytysten niin salliessa lyhyelle ammattikurssille ja sieltä työelämään.¹⁸⁰ Invalidisäätiön perustamisen myötä alkoivat invalidien huoltolaitoksen rakennustyöt ja koulutuksen monipuolistuminen oli odotettavissa. Sanomalehdet uutisoivat uusien invalidikotien avajaisista ja niissä järjestettävistä ammattikursseista. Erityisesti Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto sekä SPR olivat välirauhan aikaan aktiivisia tällä alueella, myöhemmin myös Sotainvalidien Veljesliitto. Liittojen edustajat, joita usein ammattikursseja koskevien artikkeleiden yhteydessä haastateltiin, myönsivät auliisti parin viikon ammattikurssien riittämättömyyden, mutta totesivat myös, että alkeiskursseille oli luvassa jatkoa myöhemmin. Lahjakkaimmat saattoivat saada töitä heti kurssin päätyttyä ja palata myöhemmin kehittämään ammattitaitoaan. Hankalimmille työaloille kouluttautuville invalideille järjestettiin sitä paitsi alun alkaenkin pidempiä kursseja.¹⁸¹

Sotainvalidien työhuoltokomitea määritteli mietinnössään 1942 ammattikoulutuksen periaatteita. Koulutusta voitiin antaa erityisillä kursseilla tai (myöhemmin samana vuonna perustetun) työhuoltoviraston hyväksymissä oppilaitoksissa tai työpajassa. Komitea totesi, että tavanomaisen mittainen ammattikoulutus ei invalidien kohdalla tulisi kysymykseen. Olihan koulutettavia sodan vuoksi nyt useita tuhansia. Komitea piti tärkeimpänä, että invalidit oppisivat kursseilla käyttämään työssä tarvitsemiaan koneita ja välineitä yleensä kyseiseen ammattikoulutukseen kuuluvien teoriaopintojen kustannuksella. Kurssin tuli kestää ”kohtuullisen” ajan, kuitenkin enintään yksi vuosi.¹⁸²

Molemmissa käyttämissäni sanomalehdissä julkaistiin raportteja päättyviltä tai alkamassa olevilta invalidien ammattikursseilta sekä arvioitiin kurssien onnistumista ja invalidien soveltumista kullekin alalle. *Kansan Lehti* uutisoi kesäkuussa 1941 invalidien metsätyökursseista, jotka soveltuisivat kätensä menettäneille hyvin. Lehden mukaan kurssit olivat niin suosittuja, että kaikki halukkaat eivät

---

¹⁸⁰Sotainvaliidi 1/1940.

¹⁸¹ Esimerkiksi KL 15.5.1940& 12.6.1940 sekä AL 25.1.1941.

¹⁸²KM 1942:1, 5.

mahtuneet mukaan.¹⁸³ Uusien invalidihoitolaitosten avajaisten yhteydessä esiteltiin myös laitoksen ammattikurssitarjontaa. Jalkainvalideille ilmeisen hyvä valinta olivat kelloseppäkurssit, joista molemmat lehdet uutisoivat. Huomionarvoista on, että Suomen Kelloseppiäliitto aloitti invalidien kouluttamisen alalle omilla varoillaan, toivoen silti työlleen valtionavustusta.¹⁸⁴ *Kansan Lehti* puolestaan haastatteli invalidien kelloseppäkurssin johtajaopettajaa helmikuussa 1942. Tämä totesi, että kelloseppäkurssi oli monille hyödyllinen, vaikka he eivät kyseiseen ammattiin aikoisikaan. Kelloseppien alkeiskurssin pohjalta saattoi nimittäin ryhtyä erilaisille hienomekaniikan aloille, esimerkiksi korjaamaan kirjoituskoneita tai erilaisia mittareita. Monilla, etenkin perheellisillä invalideilla, oli johtajaopettajan mukaan kiire päästä työelämään ja ansaitsemaan elantoaan.¹⁸⁵

Koska suuri osa sodassa vammautuneista oli nuoria miehiä, oli heidän joukossaan luonnollisesti myös ylioppilaita, joiden ennen sotaa tehdyt suunnitelmansa tähtäsivät ammattikursseja korkeammalle. Eri invalidijärjestöt tukivat heidän koulutustaan apurahoin ja korottomin tai halpakorkoisin lainoin. Esimerkiksi Punainen Risti jakoi vuosina 1940–1941 opiskelun rahoittamiseksi suunnattuja kertakaikkisavustuksia yli kahdellesadalle invalidille.¹⁸⁶ Järjestöjen jakamat avustukset saattoivat merkitä monelle vähävaraisemmalle nuorelle miehelle suurta helpotusta, jopa opintojen mahdollistumista. On huomionarvoista, että niin kutsutuissa ”lukuammateissa” invaliditeetti ei suinkaan ole yhtä mahtava este kuin raha. Invalidiperinteen keruutalkoisiin osallistunut A.K. muistelee:

”Minun lapsuudessani oli erään läänin maaherrana kainalosauvojen avulla liikkuva mies, nimeltään Ignatius. Hänellä on tietysti ollut varaa lukea, koska päätyi niin korkeaan asemaan. Tämä osoittaa, että liikuntavammainen siihenkin aikaan voi menestyä, jos vain taloudelliset mahdollisuudet olivat riittäviä.”¹⁸⁷

Sotainvalidihuolto ei toki tarkoittanut parantunutta asemaa vain lukumiehille. Monille ammattitaidottomille sekatyömiehille tai pienten talojen pojille ammattikoulutus avasi paremmat ansaitsemismahdollisuudet kuin heillä olisi ilman vammautumista ollut. Insinööri Hietarinta kertoo *Sotainvaliidi* -lehdessä invalidityöntekijöistä:

”Minun täytyy sanoa, että aivan aluksi olivat työhön tulleet sotainvaliidit aika haluttomia, monestakin syystä, mutta nyt on aivan toista. Huoltotoimenpiteet ovat vaikuttaneet heihin rohkaisevasti ja antaneet

---

¹⁸³ KL 5.6.1941.

¹⁸⁴ AL 3.6.1940.

¹⁸⁵ KL 22.2.1942.

¹⁸⁶ Brofeldt 1942, 29-31.

¹⁸⁷ SKS, INVA 1988.

heille sisua pyrkiä eteenpäin. - - - Kurssit ym. seikat vaikuttavat sotainvalideihin hyvin kehittävästi ja monethan ovat päässeet paljon paremmille tuloille kuin aikaisemmin.”¹⁸⁸

Sanomalehtien kirjoituksista saa sen käsityksen, että sotainvalidit osallistuivat ammattikursseille erittäin innokkaasti. Perisuomalaiseen tyyliin rahakorvausten vastaanottaminen oli kiusallista ja joutenolo erityisesti sota-aikaan vaikeaa, kun kaikkia kansalaisia innostettiin mukaan erilaisiin talkoisiin sekä ylipäättään kotirintaman töihin. Sekä *Aamulehti* että *Kansan Lehti* uutisoivat identtisellä artikkelilla elokuussa 1940 SPR:n sotainvalideille organisoimista kirjekursseista, jotka olivat saavuttaneet suuren suosion. Kursseille saattoi osallistua vielä toipilasvaiheessa sairaalan sängyllä maataankin ja näin kartuttaa jo ennakkoon teoreettista tietämystään aikomalleen alalle. Kirjekursseja saattoi myöhemmin myös täydentää niihin sopivilla ammattikursseilla, joilla puolestaan opetettiin alan käytännöllisempää puolta.¹⁸⁹ On mielestäni ymmärrettävää, että kurssit saavuttivat suosiota. Sairaalassa makaaminen oli varmasti esimerkiksi jonkin raajansa menettäneelle nuorelle miehelle hermoja raastavaa, etenkin jos tulevaisuudelle ei ollut mitään suunnitelmia. Ajan henki vaati aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta, jota lehtien mukaan invalideilta löytyikin. Eräs *Aamulehden* haastatteleva ammattikurssin opettaja oli todennut, ”ettei hänellä monikymmenvuotisen opettajantoimensa aikana ole ollut koskaan niin kiitollista oppia kuin kursilla nyt olevat invalidit”¹⁹⁰.

4.2.3. Työnvälitys

Ennen sotia invalideilla ei ollut työmarkkinoilla erikoisasemaa tai mahdollisuutta erikseen järjestettyyn työnvälitykseen. Työnvälitys oli tosin myös terveen työvoiman keskuudessa hajanaista ja ylipäättään vähäistä. Työnsä osaavien henkilöiden uskottiin löytävän töitä ilman kunnan organisoimaa apuakin. Tämä tarkoitti sitä, että invalidien tuli vammastaan huolimatta olla työssään yhtä päteviä kuin terveen työvoiman. Tapani Halosen mukaan heidän piti olla jopa parempia, sillä ”työmarkkinat korostivat fyysistä suorituskykyä ja vierasti poikkeavuutta.”¹⁹¹ Kun sotainvalidien työllistäminen tuli ajankohtaiseksi, sen parissa työskentelevät järjestöt olivat yhtä mieltä siitä, että sotainvalidit tarvitsisivat aktiivisen ja maksuttoman erityistyönvälityksen.¹⁹² Työnvälityksen

---

¹⁸⁸*Sotainvaliidi* 6/1943.

¹⁸⁹AL 4.8.1940 & KL 4.8.1940.

¹⁹⁰AL 25.1.1941.

¹⁹¹Halonen 1992, 76–77.

¹⁹²KM 1940:4, 32.

erillistämistä haluttiin, koska invalidien työllistämisen yhteydessä piti ottaa huomioon useita työntekoon vaikuttavia, lähinnä sitä rajoittavia tekijöitä.

Talvisodan jälkeen, kun sotainvalidien työllistäminen tuli suuremmissa määrin ajankohtaiseksi, alettiin valtion toimesta miettiä mallia, joka soveltuisi Suomen oloihin. Sotainvalidikomitea (1940) toteaa mietinnössään, ettei pidä esimerkiksi Saksan kaltaista pakkotyöllistämismallia tarpeellisenä Suomessa. Saksassa ja Keski-Euroopassa yleensä vakiinnutettiin nimittäin ensimmäisen maailmansodan jälkeen malli, jossa tietyn kokoisilla työnantajilla (lähinnä teollisuuden alalla) oli velvollisuus ottaa palvelukseensa tietty prosenttiosuus invalidityövoimaa. Suomessa invalideja oli talvisodan jälkeen suhteessa niin paljon Keski-Eurooppaa vähemmän, ettei pakkotyöllistystä haluttu soveltaa etenkin, kun ainakin johtavat työnantajajärjestöt olivat vapaaehtoisesti ryhtyneet ajamaan invalidien asemaa.¹⁹³

Invalidihuoltokomitean mietinnössä vuonna 1946 esitetään, että onnistuakseen tavoitteissaan mahdollisimman hyvin invalidien työnvälitys tarvitsisi työnantajiin kohdistuvaa valistustoimintaa invalidityövoiman hyväksi. Vielä jatkosodankaan jälkeen invalidien sijoittaminen työpaikoille ei ollut mahdoton tehtävä etenkin, kun jatkosodan jälkeinen työvoimapula vauhditti kaikenlaisen työvoiman työnsaantia. Invalideihin kohdistuneiden asenteiden yleisestä paranemisesta huolimatta osa työnantajista piti invalideja edelleen toissijaisena työvoimana. Työnvälitystoiminnan lisäksi komitea peräänkuuluttaa myös invalidien yrittäjätoiminnan tukemista lainoin, laittein ja raaka-ainein.¹⁹⁴ Invalidien työllistäminen ei toki ollut mieluisaa kaikille työnantajille. Luvussa 4.1. kerroin esimerkin yksikäitöisestä maalarista, joka ei vammansa vuoksi saanut töitä alalta, johon oli kouluttautunut. Samankaltaisia tapauksia on varmasti myös sodan jälkeen ollut useita, joskin esimerkit niistä ovat vähissä. Sodan aikana saadun nivel-tuberkuloosin seurauksena vammautunut Aarre Kettunen muistelee omaa työnhakuaan sodan jälkeen:

”Kokemus ja taito mainosalalla kasvoivat.

-Hain valmistuttuani erään suurliikkeen mainospäälliköksi. Minut valittiinkin koulutukseni perusteella. Kun yritys sai lääkärintodistuksen, niin valintani peruttiin. Se tuntui sillä hetkellä kohtuuttomalta, Aarre sanoo tuntojaan kaivellen.”¹⁹⁵

Aamulehti välitti 6.4.1940 valtioneuvoston kanslian vetoimuksen, jonka mukaan talvisodan invalideja tulisi suosia valtion virkoja täytettäessä. Tuolloin invalideille sopiviksi työtehtäviksi

---

¹⁹³KM 1940:4, 30-32.

¹⁹⁴KM 1946:5, 19-21.

¹⁹⁵Ovaska 1995, 31-32.

katsottiin esimerkiksi vahtimestarin, lämmittäjän ja yövartijan toimet.¹⁹⁶ Reilu vuosi tämän jälkeen ilmoitettiin valtioneuvoston päätöksestä suosia invalidien palkkausta valtion virastoihin ja laitoksiin.¹⁹⁷ Myöhemmin myös yksityisiä työnantajia kannustettiin palkkaamaan palvelukseensa sodassa vammautuneita. Työnvälityksen saavutuksista uutisoitiin aika-ajoin sekä pelkästään Tampereen osalta että maanlaajuisestikin Heinäkuussa 1941 *Aamulehti* uutisoi sotainvalidien työnvälityksestä ja haastatteli sotainvalidikeskuksen ilmeisen tyytyväistä työntekijää:

”Tällä hetkellä meillä on puute sopivista invaliideista, joita sijoittaisimme meiltä tiedusteltuihin työpaikkoihin. Tamperelaiset työnantajat ovat aivan oikealla tavalla suhtautuneet paikkojen järjestämiseen invaliideille ja tehtaat ovat auliisti ottaneet heitä palvelukseensa. Niinpä olen saanut järjestettyä 232 invalidille sopivan paikan. Ja tyytyväisiä ja kiitollisia ovat invalidit, joitten elämä täten jälleen on saatu oikeille raiteille.”¹⁹⁸

4.2.4. Työvälinaapu sekä muut avustukset

Myös niitä sotainvalideja, jotka käsityöammattiin valmistuttuaan halusivat alkaa itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi, haluttiin tukea. Näitä invalideja oli erityisesti maaseudulla, sillä kaupungeissa oli tavallisempaa hakea työntekijäksi johonkin alan työpajaan. Sotainvalidikomitean ehdotuksen mukaan niitä sotainvalideja, jotka maaseudulla suunnittelivat käsityöliikkeen perustamista, tulisi tukea paitsi raha-avustuksin ja lainoin, myös työpajan ja asunnon hankkimisen suhteen. Näin ollen invalidin olisi mahdollista saada pieni tilkku maata ja sille talo, jossa olisi asumistilojen lisäksi myös toimitilat ammatin harjoittamista varten. Vastaavasti kaupunkien sotainvalideja haluttiin tukea asunnon hankinnassa. Komitea piti ensiarvoisen tärkeänä, että asuntoja hankittaisiin erityisesti luovutetuilta alueilta kotoisin oleville siirtolaisinvalidiille, sillä heillä ei ollut juurikaan mahdollisuutta majoittua sukulaisten ”nurkkiin” edes väliaikaisesti.¹⁹⁹

Itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi ryhtyvät sotainvalidit saattoivat hakea avustuksia tai halpakorkoisia lainoja työvälinaapujen hankkimista varten. Työvälinaaput olivat monesti tavanomaista kalliimpia, sillä vammasta riippuen ne saattoivat tarvita erityistä muotoilua tai apuvälaineitä, jotta työskentely mahdollistuisi. Sotainvalidikomitea katsoi myös, että valtion tai invalidijärjestöjen tulisi tukea käsityöammatteihin sijoittuneita invalideja avustamalla heitä heidän tuotteidensa myynnissä. Komitea

---

¹⁹⁶ AL 6.4.1940.

¹⁹⁷ AL 22.5.1941.

¹⁹⁸ AL 23.7.1941.

¹⁹⁹ KM 1940:4, 32-34.

ehdotti myynnin keskittämistä tietyille järjestöille sekä kampanjointia sotainvalidien valmistamien tuotteiden puolesta.²⁰⁰

4.3. Työhuollon organisaatio

Valtio siis kiinnostui invalidien työhuollosta ja ylipäänsä invalidihuollon järjestelyistä talvisodan alettua. Muutoksia invalidilainsäädäntöön valmistellut sotainvalidikomitea teki vuonna 1940 ensimmäisen suunnitelman työhuollon organisoimiseksi valtiojohtoisesti. Työhuollon piiriin katsottiin kuuluvaksi ammatinvalinnanohjaus, ammattiopetus, työnvälitys, työvälaineiden hankinta sekä valmisteiden myynnin avustaminen.²⁰¹ Juuri näille alueillehan Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen ulotti työhuoltotoimintansa ennen sotia. Työhuollosta huolehtimisen olivat ottaneet talvisodan alettua hoitaakseen myös erilaiset invalidijärjestöt, joiden kenttä oli eritoten sodan alettua verrattain laaja. Jopa niin laaja, että Ranta-Knuutila katsoo sen olleen kaikessa hajanaisuudessaan haitallinen invalideille etenkin, kun eri järjestöjen välillä virisi mielipideeroihinkin pohjautuvaa kilpailua.²⁰²

Ensimmäisen aloitteen keskityksen aikaansaamiseksi teki Suomen Punainen Risti helmikuussa 1940. Ehdotuksen mukaan kaikki invalidihuollosta kiinnostuneet järjestöt jakaisivat invalidihuoltoon liittyvät tehtävät keskenään. Seuraavan ehdotuksen keskittämisestä toi samoihin aikoihin esille Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto. Nämä järjestöjen tahoilta tulleet keskityspyrkimykset kuitenkin raukesivat. Kesäkuussa 1940 Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto sekä Vapaussodan Invalidien Liitto perustivat yhteistuumin sotainvalidien työnvälityksen, joka oli ensimmäinen sosiaaliministeriön tarkkailun alla oleva huoltoelin. Molemmat liitot olivat anoneet julkista työnvälityslupaa valtiolta. Suomen Punaisen Ristin 8.4.1940 perustettu invalidikanslia nousi kuitenkin keskeiseen asemaan invalidihuollossa, sillä Lotta Svärdin yhdyslottien sekä myöhemmin (1941) Sotainvalidien Veljesliiton avustuksella se loi kattavan invalidihuoltojärjestelmän, joka ulottui maaseutukeskusten kautta myös maaseudun sotainvalideihin. Keskusten kautta Suomen Punainen

---

²⁰⁰KM 1940:4, 32-34.

²⁰¹KM 1940:4.

²⁰²Ranta-Knuutila 1967, 87-88.

Risti kykenikin harjoittamaan lähes kaikkiin sotainvalideihin kohdistuvaa ammatinvalinnanohjausta sekä toimittamaan invalideja ammattikursseille.²⁰³

Järjestöjen näkemuserot pohjautuivat pääosin sotainvalidien huollon menettelytapoihin sekä mielipiteisiin sotainvalidikysymyksestä yleensä. Suomen Punaisen Ristin intresseihin lukeutui ainoastaan sodassa vammautuneiden huollon järjestely. Punaisen Ristin sairaalan ylilääkäri S.A. Brofeldt piti tarpeettomana erillisten kuntoutuslaitosten tai ammattikoulujen rakentamista sotainvalidien tarpeisiin, sillä ajan kuluessa ja huollon edetessä ne kävisivät tarpeettomiksi sekä erillisyydessään leimaisivat invalideja.²⁰⁴ Brofeldt näki sotainvalidien huollon projektiluontoisena tehtävänä. Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksessä vuosia ylilääkärinä toiminut F. Langenskiöld oli toisilla linjoilla. Hänen mielestään nyt sotainvalidien tarpeisiin rakennettavat huoltolaitokset voitaisiin heidän kuntoutumisensa myötä valjastaa siviili-invalidien tarpeisiin. Huoltolaitosten puute Suomessa nähtiin esteeksi lakisääteisen vammaishuollon kehitykselle. Langenskiöldin mukaan invalidihuollon kysymykset olisi pyrittävä ratkaisemaan myös tulevaisuuden kannalta, kun taas Brofeldt piti niitä tulevien sukupolvien huolena. Eriävistä mielipiteistä huolimatta molemmat professorit olivat samaa mieltä siitä, että invalidien ammattikoulutus oli ensiarvoisen tärkeää ja nopea palautus työelämään huollon tärkein tavoite.²⁰⁵

Talvisodan syttymisen myötä valtio alkoi siis vihdoin kiinnittää huomiota invalidihuollon järjestelyihin, ja asettikin useita komiteoita kartoittamaan jo olemassa olevaa invalidihuollon kenttää. Tämän seurauksena perustettiin 26.6.1940 Invalidisäätiö, jonka tarkoituksena oli ottaa vetovastuu invalidihuollon, ensisijaisesti kuitenkin sotainvalidihuollon järjestelyissä. Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että säätiön perustamiseen osallistuisivat jo ennen sotia invalidikysymystä ratkoneet tahot, kuten Raajarikkoisten Auttamisyhdistys. Heidän kokemuksensa ja osaamisensa eritoten invalidien työhuollon ja ammattikoulutuksen saralla haluttiin valjastaa valtion käyttöön. Samoin haluttiin, että esimerkiksi Raajarikkoisten Auttamisyhdistyksen jo olemassa olevia varoja voitaisiin käyttää suunnitteilla olevan huoltolaitoksen rakentamiseen, kun se siis sotainvalidikysymyksen ratkettua siirtyisi siviili-invalidien käyttöön. Sotainvalidien huoltoon talvisodan aikana erikoistuneet järjestöt eivät odotetusti liittyneet Invalidisäätiön riveihin. Suomen Punaisella Ristillähän oli jo invaliditoimisto sekä Lotta Svärdin avustamana maan kattava huoltoverkosto. Lisäksi, kuten edellisessä kappaleessa esitettiin, Punaisen Ristin ylilääkäri S.A. Brofeldt oli huoltolaitoksen

---

²⁰³Ranta-Knuutila 1967, 87-89.

²⁰⁴Sotainvaliidii 1/1940.

²⁰⁵Ranta-Knuutila 1967, 109-110.

rakentamista vastaan. Säätiön piiristä poisjääneet järjestöt, SPR, Vapaussodan Invalidien Liitto sekä Lotta Svärd, halusivat käyttää keräämänsä lahjoitukset välittömästi sotainvalidien hyväksi. Näin monen merkittävän invalidijärjestön poisjäänti merkitsi sitä, ettei Invalidisäätiöstä muodostunutkaan sotainvalidihuollon johtavaa elintä.²⁰⁶

Invalidisäätiötä perustettaessa ei luonnollisesti vielä tiedetty jatkosodan syttymisestä. Jälkiviisaana voidaan todeta, että suhtautuminen valtiojohtoisen kattojärjestön perustamiseen olisi voinut olla hyvinkin toisenlainen, jos olisi tiedetty uudesta sodasta sekä sen mukanaan tuomista tuhansista uusista invalideista.

Talvisodan päätyttyä puolustusvoimain lääkintähuolto järjestettiin uudelleen. Uudelleenjärjestelyn seurauksena pääesikunnan lääkintähuolto kutsui 1.10.1940 sotainvalidien huoltotyöhön osallistuneet järjestöt neuvotteluun, jonka tarkoituksena oli määrittää huoltojärjestöjen välinen työnjako sekä asettaa sotainvalidihuollon johtaja ohjaamaan huoltotoiminnan järjestelyjä. Järjestöt kannattivat ehdotusta ja ensimmäiseksi sotainvalidihuollon johtajaksi nimitettiin puolustusvoimien ylilääkäri, lääkintäkenraalimajuri E. Suolahti. Järjestelystä annettiin myös valtioneuvoston päätös 9.1.1941. Näin ollen ensimmäinen virallinen työnjako järjestökenttään oli saatu aikaiseksi. Huoltotoiminnan ensimmäinen virallisuontoinen elin oli 1.6.1941 perustettu sotainvalidien työhuoltotoimisto, joka toimi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alaisuudessa, kuten aiemmin samana vuonna perustettu yleinen työnvälitystoimintakin. Toimiston perustamisen myötä vuotta aiemmin Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liiton sekä Vapaussodan Invalidien Liiton perustama Sotainvalidien työnvälitys lopetti toimintansa. Työhuoltotoimiston tehtäviin kuuluivat sotainvalidien ammattikoulutus ja työhönsijoitus, ja se hyödynsi toiminnassaan Suomen Punaisen Ristin, Sotainvalidien Veljesliiton sekä Lotta Svärdin luomaa maaseutuverkostoa. Mainittujen järjestöjen katsottiinkin kykenevän melkoisen kattavasti huolehtimaan sotainvalidien huollosta, joten uusien järjestöjen ottamista sotainvalidihuollon kenttään ei pidetty suotavana.²⁰⁷

Vuoden 1942 elokuussa valtioneuvosto antoi lain ja asetuksen sotainvalidien työhuoltovirastosta. Virasto korvasi sotainvalidien työhuoltotoimiston, joka näin ollen lakkautettiin. Viraston tehtäviin kuuluivat työhuoltoa koskevien asioiden ratkaisu, työhuollon täytäntöönpano, kortiston laatiminen kaikista työhuoltoa saavista, aloitteiden teko työhuollon alalla sekä alan kehityksen seuraaminen. Virastolle siirtyi myös sotavammaisten huoltoa varten kerättyjen varojen valvonta, jolloin se siis

---

²⁰⁶Ranta-Knuutila 1967, 106-109.

²⁰⁷Ranta-Knuutila 1967, 89-91; Brofeldt 1942, 31-32.

tarkkaili järjestöjen tuloja ja jaettuja avustuksia sekä antoi niihin liittyen lausuntoja. Valtion tarkoituksena oli myös tarkkailla työhuoltoviraston kautta sotavammaisten edistystä työssä sekä työnantajien asenteita vammaisia työntekijöitään kohtaan.²⁰⁸ Lakiin sisältyi myös kohta sotainvalidien yhdenvertaisuudesta työmarkkinoilla. Tämä ei tarkoittanut erityisen työnvälityksen poistumista, vaan sillä haluttiin lähinnä yhtenäistää palkkaus ja muut työhön kuuluvat edut. Tarkoituksena oli lähinnä tasa-arvoistaa sotainvalidityöntekijät muiden työntekijöiden kanssa ja silottaa edelleen asenteita invalideja kohtaan.²⁰⁹

Vuoden 1946 invalidihuoltolaki ei vielä muuttanut sotainvalidien erityisasemaa siviili-invalideihin nähden työnvälityksen saralla, mutta siihen puututtiin jo pari vuotta myöhemmin. Vuonna 1948 annettu laki invalidihuoltolain muuttamisesta kumosi lait sotainvalidien työhuollosta ja työhuoltovirastosta. Sotainvalidien työhuoltovirastolle kuuluneet asiat siirtyivät viraston lakkauttamisen jälkeen sosiaaliviraston valvonnan alaisiksi. Lain mukaan invalidit tarvitsivat edelleen erityistä työnvälitystä, josta saattoi vastata valtio itse tai ulkoistaa sen sopiviksi katsomilleen järjestöille. Näin juuri kävi, sillä yleinen invalidien työnvälitys siirtyi vuonna 1947 Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitolle ja sotainvalidien vastaava 1949 Sotainvalidien Veljesliitolle. Laissa mainittiin vielä, että sotainvalidien työhuollosta annettua lakia eli niin sanottua ”laajennettua työhuoltoa” sovellettaisiin vuoteen 1951 asti, jonka jälkeen sotainvalidien kasvattama työhuollon tarve todennäköisesti pienenesi.²¹⁰

---

²⁰⁸Ranta-Knuutila 1967, 93-95.

²⁰⁹KM 1952:2.

²¹⁰KM 1952:2.

5. Lopun elämänsä rampa

Uuden elämän aloittaminen ei liene helppoa. Etenkään, jos pitää opetella elämään vamman kanssa, joka muistuttaa itsestään päivittäin. Tuolloin on yhdentekevää, onko invaliditeetti aiheutunut sodasta vai siitä, että käsi jäi tehdaskoneen väliin puristuksiin. Yhteisön tuen ja asenteiden kannalta sillä näyttäisi kuitenkin sota-ajan Suomessa olleen suuri merkitys. Tässä luvussa arvioin invalidien omaa suhtautumista itseensä ja elämäänsä vammautumisen jälkeen. Yritän lähdetekstieni avulla myös ymmärtää, miten invalidit selvisivät henkisesti uudesta elämäntilanteestaan sekä millaiset mahdollisuudet heillä oli niin kutsuttuun normaaliin perhe-elämään.

Mielestäni myöhemmän selviytymisen ja pärjäämisen kannalta on suuri merkitys sillä, missä ikävaiheessa vamma on tullut. SKS:n invalidiperinteen keruutalkoissa koottujen tekstien perusteella syntymästään asti invalideina eläneet sopeutuivat kohtalaisen hyvin. He keksivät lapsesta asti keinoja korvata esimerkiksi puuttuvaa tai epämuodostunutta raajaansa. Vaikeampi tilanne oli niillä, jotka vammautuivat yllättäen, esimerkiksi työtapaturman tai sodan aikaan sattuneen luodin seurauksena. Heidän piti paitsi opetella uudelleen kävelemään tai kirjoittamaan, mahdollisesti myös hankkia uusi ammatti ja suunnitella toimeentulonsa uudelleen. Erityisesti sodan myötä sattunut äkillinen ja väkivaltainen vammautuminen saattoi olla erityisen traumatisoiva. Sodan aikana kehittyneestä korvausjärjestelmästä ja sotainvalideille tarjoutuneista hoidoista sekä paljosta huomiosta huolimatta mielipide tuntui olevan selvä:

”Vaikka vammautumistilastot kaunistuvat, työntekijä määrään verrattuna, niin yksityistä henkilöä eivät tilastot yhtään auta. Kenen osalle vammautuminen osuu, vaikka tapaus olisi yksi sadasta tuhannesta, se on hänelle korvaamaton menetys. Jos liikuntakyky menee, ei rullatuoliin joutunutta raha auta muuten kuin toimeentulon takaajana, henkinen menetys ei korvaudu eläkkeellä.”²¹¹

Sotainvalidit saivat toki pikaisten lakimuutosten johdosta monia uusia etuuksia, mutta samalla niihin sisältyi kirjoittamattomia velvollisuuksia. Invalidin tuli olla yritteliäs ja pyrkiä vammastaan huolimatta eteenpäin, takaisin työelämään ja tuottavaksi kansalaiseksi. Lehtien mukaan tämä olikin invalidien enemmistön toive.²¹² Mikkelin sotainvalidien *Minuun sattui...* -kokoelmaan kirjoittaneet invalidit vaikuttavat ainakin jälkikäteen suhtautuvan positiivisesti sodassa aiheutuneisiin

---

²¹¹ SKS, INVA 1988, 346.

²¹² Esim. AL 10.8.1940.

vammoihinsa kertoen, ettei elämä menetetyistä raajasta huolimatta ole ollut mahdotonta saati kurjaa.²¹³ Monet sodan aikaan *Sotainvaliidi* -lehteen haavoittumiskertomuksiaan lähettäneet toteavat kirjoituksissaan vamman olevan vapaan isänmaan arvoinen tai pieni hinta siitä, että Suomi säilytti itsenäisyytensä.²¹⁴ Kirjoittajat olivat toki kaikki Sotainvaliidiin Veljesliiton jäseniä, selvästi hyvin isänmaallisia sekä sinut itsensä ja vammojensa kanssa.

Vaikka sanoma- ja aikakauslehdet hehkuttivat invalidien sisua ja rohkeutta, mahtui joukkoon tietysti niitäkin, jotka eivät selvinneet uuden elämän aloittamisesta yhtä hyvin. Näitä tapauksia ainakin omassa aineistossani esiintyi vain muutamia. Tämä voi tietysti johtua siitä, että näistä tapauksista ei joko haluttu tai saatu julkaisusuositusten vuoksi kirjoittaa. *Kansan Lehdessä* uutisoitiin usein kuolemaan johtaneista onnettomuuksista tai murhista. 8.10.1940 uutisoitiin erään sotainvalidin surmanneen matkustajakodissa vaimonsa ja itsensä.²¹⁵ *Sotainvaliidi* -lehdessä vedottiin invalideihin, jotta nämä eivät hukuttaisi vamman aiheuttamaa ahdistustaan alkoholiin, mikä kirjoittajan mukaan oli harmittavan yleistä. Kirjoituksen sävy on kyllä hyvin ymmärtäväinen, mutta viesti on selvä: alkoholilla ei ratkaista vamman aiheuttamia ongelmia.

”Käyttö johtuu paitsi ’ajan tappamisesta’ myös erilaisista muista sielullisista sekä ruumiillisista syistä, jotka ovat terveytensä säilyttäneelle, tuomitsevin katsein ’renttuilevaa’ sotarampaa katselevalle melko tuntemattomia. Paitsi aivan sielutieteellistä katkeruuden ’kompleksia’ syynä voi olla todella aivan särkyjen pakeneminen humalan tiedottomuudella. - - - Ihmisen hermojen voima ja kestävyys on kyseessä! Alkoholi on vammaiselle huono liittolainen - huono isäntä, mutta vielä huonompi ja kavalampi renki. Paraneminen viivästyy ja kokonaan estyykin.”²¹⁶

5.1. Nainen, invalidi

Kun terveydenhoitoalan lehdissä käsiteltiin lapsi-invalideja, artikkeleiden yhteydessä oli kuvia riisitautia sairastavista tai synnynnäisistä epämuodostumista kärsivistä tyttölapsista. Aikuisia invalideja käsiteltäessä naiset tuntuvat kadonneen invalidien ryhmästä lähes täysin. Artikkeleissa, joissa käsiteltiin esimerkiksi tuberkuloosista tai reumasta johtuvaa invaliditeettia, kirjoitustyylillä oli hyvin sukupuolineutraalia. Työtapaturmien ja sotavammojen kohdalla sen sijaan miehet olivat erityisasemassa. Naisten puuttuminen erityisesti siviili-invalideja koskevista kirjoituksista tuntuu

²¹³ Esim. SKS, *Minuun sattui...*, 91, 106, 172, 176.

²¹⁴ Esim. *Sotainvaliidi* 1/1942,.

²¹⁵ KL 8.10.1940.

²¹⁶ *Sotainvaliidi* 13-14/1945.

hieman oudolta, olihan naisinvalideja raajarikkoiskartoituksen mukaan kuitenkin 39,7% kaikista invalideista.²¹⁷ Miksi naisinvalidit ja heidän asemansa eivät puhuttaneet asiantuntijoita yhtä paljon kuin miesinvalidit ja heidän olojensa parantaminen? Invalidinaisten ja -miesten eriarvoisuudesta ei ole tehty tutkimusta, mutta mielestäni syyt siihen heijastuvat pääosin ajan yhteiskunnallisista oloista.

Tutkimusajanjaksoni aikaan mies oli perheen elättäjä. Miehen tuli siis kyetä tekemään töitä ja ansaitsemaan siten, että saattoi elättää vaimonsa ja lapsensa sekä usein myös vanhempansa tai muita työhön kykenemättömiä tai huonompiosaisia sukulaisia. Miehen harteilla lepäsi siis paljon ja työ oli, kuten aiemmin olen todennut, agraarisessa yhteiskunnassa hyvin fyysistä. Tämä on uskoakseni yksi syy siihen, miksi miesinvalidit saivat naisia enemmän huomiota. Etenkin tapaturmaisesti vammautuneiden kohdalla invaliditeetti esti usein entisen ammatin harjoittamisen eikä mies kyennyt näin ollen enää elättämään perhettään. Vammautunut nainen sen sijaan saattoi helpommin turvautua mahdollisen aviomiehensä tai muiden sukulaistensa apuun. Koska naisia pidettiin miehiä heikompina, muiden avustamana eläminen ei naisten kohdalla ollut yhtä häpeällistä kuin miesten. Aineistostani ei valitettavasti selviä, kuinka moni naisinvalideista oli naimisissa tai perheellisiä. Sotainvalidien Veljesliiton naissotainvalidien kertomusten perusteella monet sodassa vammautuneet naiset olivat naimisissa ja heillä oli myös lapsia. Perheellisiä oli sekä lievemmin että vaikeammin vammautuneiden joukossa. Tämä ei kuitenkaan kuvaa naisinvalidien tilannetta ennen sotia, jolloin suhtautuminen invalideihin oli kielteisempää.

Lievemmän invaliditeetin ollessa kyseessä naiset ovat varmasti voineet osallistua moniin kotitöihin, myös maaseutuoloissa. Naiset saattoivat näin ollen selviytyä ”emännän töistä” vammastaan huolimatta. Naisinvalidien oli varmasti miehiä helpompaa päästä myös kodin ulkopuolisiin töihin. Monet niin sanotut ”naisten työt” eivät olleet fyysisesti vaativia ja sopivatkin näin ollen myös invalidinaisille. Esimerkiksi konttoristin tai opettajan toimet saattoivat soveltua hyvin myös niille, joille liikkuminen oli vammasta johtuen vaikeampaa. Ennen sotia suurin osa työikäisistä naisinvalideista oli syntymäinvalideja tai vamma oli lapsuudessa koetun sairauden tai tapaturman aiheuttama. Raajarikkoiskartoituksen mukaan naisten vammautuminen työtapaturmissa oli huomattavasti miehiä epätodennäköisempää.²¹⁸ *Kansan Lehti* referoi raajarikkoiskartoituksen tuloksia ja otsikoi: ”Tapaturman aiheuttamista raajarikkoisista on miehiä kolme kertaa enemmän

---

²¹⁷ *Sosiaalinen Aikakauskirja* 2/1941 ja 11–12/1941.

²¹⁸ *Sosiaalinen Aikakauskirja* 2/1941 ja 11–12/1941.

kuin naisia”²¹⁹. Miesinvalidien uudelleen koulutukseen panostettiinkin tämän vuoksi naisinvalidien kustannuksella. Näin tuntuu ajatelleen esimerkiksi *Aamulehden* vuonna 1941 haastattelema Tampereen Seudun Invalidit ry:n kerhokiinteistön vahtimestari Lempi Saarinen:

”Yhdistyksessämme on kolmattasataa invalidia, nuorin on 10-vuotias ja vanhin yli 60 vuotta vanha. Naisia näistä on vajaa 100, mutta naisten asema vallankin on ollut huono. Heihin ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota, ja kuitenkin he voivat ammattitaidon saatuaan olla erinomaisia työntekijöitä. Paljon heistä onkin ompelijoita, se ala sopii naisille hyvin.”²²⁰

Sodan seurauksena myös naisinvalidien määrä kasvoi, joskaan ei samassa suhteessa kuin miesten. Rintamalla oli sotien aikaan arviolta 20 000- 25 000 naista. Kun miesten kohdalla suurin sotainvaliditeetin aiheuttaja oli haavoittuminen rintamalla, naisilla invaliditeetti johtui useimmiten sairaudesta, esimerkiksi sodan aikana saadusta tuberkuloosista. Suurin osa haavoittuneista naisista sai vammansa siviilipommituksissa tai esimerkiksi miinaonnettomuuksissa. Sotainvalidien Veljesliiton Naissotainvalidit ry:n jäsenten joukossa vamma johtui 2/3 tapauksista tuberkuloosista sekä sydän- ja reumasairauksista.²²¹ Kuitenkin vaikeavammaisia naissotainvalideja oli suhteessa miehiä enemmän. Sotainvalidien Veljesliiton arvion mukaan naissotainvalideja oli sotien päätyttyä noin 1000 eli reilu prosentti kaikista sotainvalideista.²²²

Raija Ovaskan toimittamaan teokseen *Prosentti veljesmäärästä - Sotainvalidien Veljesliiton naissotainvalidit 1946–1996* on kerätty sodassa vammautuneiden naisten kertomuksia ja mietteitä haavoittumisestaan. He kertovat myös, miten elämä on vammautumisen jälkeen sujunut. Kertomukset haavoittumisesta ja invaliditeetista muistuttavat osittain miesten haavoittumiskertomuksia. Sekä miehillä että naisilla perusajatus tuntuu olevan, että vammojen kanssa oppii elämään, vaikka ne vaikeuttaisivatkin joitakin elämän osa-alueita. Naiset kertovat mielestäni miehiä avoimemmin peloistaan ja sotatapahtumista aiheutuneista painajaisistaan. Erityisesti ne naiset, jotka haavoittuivat siviilipommituksissa tai miinaonnettomuuksissa nuorella iällä. Kahdeksanvuotiaana metsäretkellä unkarilaiseen käsikranaattiin astunut tyttö kertoo:

”Vamman ja muidenkin sota-aikaisten kokemusten jälkeen elämä oli joskus hankalaa. Päänsärky, joka jäi melkein krooniseksi, jatkuu edelleen. Samoin jatkuvat särky silmässä, karsastus, joka nuorena oli tosi 'hirveä' sekä painajaiset, joita näin usein lähes 30 vuotta. - - - Nyt ikääntyessä polvissa ja

---

²¹⁹ KL 12.4.1941.

²²⁰ AL 9.5.1941.

²²¹ Lukumäärä vuoden 1996 jäsenistön ja tilanteen mukainen.

²²² Ovaska (toim.) 1996, 4-9.

muuallakin olevat sirpaleet kangistavat niveliä, yksisilmäisyyteen olen tottunut, päänsärkykin lähtee toistaiseksi lääkkeillä ja järki on jotenkin tallella? Siis miksi valittaisin suuremmiten.”²²³

Muutamissa kertomuksissa lottatehtävissä invalidisoituneet naiset kertovat vammoistaan huolimatta palanneensa vielä rintamalle. Kertomuksista sai sellaisen kuvan, että naisia todella tarvittiin töihin, ja kaikille löytyi sopivia töitä fyysisestä kunnosta riippumatta. Jo talvisodan aikaan lottana toiminut nainen menetti toisen kätensä aivan sodan loppuvaiheessa Lahden pommituksessa. Huomattavasta invaliditeetistaan huolimatta hän toimi lähes koko jatkosodan lottatehtävissä sekä Lapin sodan jälkeen jälleenrakennustyömaalla. Hän muistelee työllistymistään:

”Sodan jälkeen sain työpaikan kassana ja kirjanpitäjänä eräästä insinööritoimistosta Helsingissä. Kysyivät, uskallanko ottaa vammaisena niin vastuullista tehtävää. Vastasin, että jos en selviä, niin uskallan kyllä sanoa etten pysty tehtävää hoitamaan. Siinä meni lähes kolmekymmentä vuotta.”²²⁴

Oman aineistoni pohjalta voin todeta, että monet naisinvalidit tekivät työuransa erilaisissa toimistoissa ja toimivat konttoristeina tai kirjanpitäjinä. Yllättävän monet naiset kertovat käyneensä ansiotyössä sodan jälkeen, sotavammasta huolimatta. Eräs nainen kertoo kätensä vammautumisesta huolimatta saaneensa luvan harjoittaa hammaslääkärin ammattia.²²⁵ Myös monien naisten kohdalla sota ja invalidisoituminen muuttivat tulevaisuuden haaveita ja johdattivat erilaiselle työuralle. Vuonna 1944 Oulun suurpommituksessa oikeaan käteensä vaikeasti vammautunut Eila Mustapää joutui luopumaan haaveammattistaan:

”Rouva Mustapää oli haaveillut sairaanhoitajan urasta ja jo opistoon hyväksytykin, mutta haavoituttuaan hänen oli keksittävä itselleen uusi ammatti. Nykyisin hän on suuressa helsinkiläisessä hotellissa työssä ja sanoo siellä hyvin viihtyvänsä.”²²⁶

Miesten tavoin monet naiset kertovat haavoittumishetkellä sekä sen jälkeenkin turvautuneensa Jumalaan sekä uskoneensa korkeamman voiman johdatukseen. Naiset kuvaavat mielestäni hyvin niitä tekijöitä, jotka auttoivat heitä sopeutumaan arkeen invaliditeetin kanssa. A.M. haavoittui aivan jatkosodan loppuvaiheessa siviilijunan pommituksessa ollessaan kahden poikansa kanssa evakkomatalla. A.M. sai lonkkaansa suuren sirpaleen, joka aiheutti toisen jalan halvaantumisen. Hän menetti niin ikään vanhemman poikansa, joka haavoittui pommituksessa kuolettavasti. A.M. kuvaa haavoittumisensa jälkeistä aikaa sekä perheen selviytymistä:

---

²²³ Ovaska (toim.) 1996, 43–44.

²²⁴ Ovaska (toim.) 1996, 32–33.

²²⁵ Ovaska (toim.) 1996, 34–35.

²²⁶ *Kotiliesi* 15/1969.

”Elämä jatkui vieraissa oloissa. Milloin siellä, milloin täällä. Lopulta saimme pienen asunnon, johon kokosimme tavaramme kodiksi. Elämä hahmottui. Aloin odottaa lasta. Vuonna 1947 keväällä syntyi tyttö, Marja-Leena, joka toi uutta iloa ja väriä perheeseemme. Oma vammautuminen sai väistyä ja tilalle tuli elämä pienen lapsen muodossa. Ilo tuli surun tilalle.”²²⁷

5.2. Kohti uudenlaista arkea

Sekä sanoma- että aikakauslehdillä oli selkeä yhteinen viesti: invalideja tuli tukea kaikin mahdollisin tavoin heidän pyrkimyksissään uuden elämän alkuun, muttei missään nimessä sääliä. Sääli oli kuin kirosana, jonka katsottiin riistävän invalideilta kaiken arvokkuuden. Myös invalidit itse vetosivat ihmisiin ylimääräisen sääliittelyn ja hyvittelyn lopettamiseksi:

”Emme me sotainvaliidit halua muuta, kuin vain hitusen huomaavaisuutta. Pois turhat eleet ja laveasanaiset vuodatukset meidän kurjasta kohtalostamme. Me olemme aivan tavallisia miehiä, joille vain on sattunut rintamalla joko suurempi tai pienempi ’vahinko’, jolle ei nyt jäljestäpäin kertakaikkiaan voi mitään.”²²⁸

Vaikka äskeisen kirjoituksen tarkoitus olikin lopulta kritisoida nuoria tyttöjä, jotka eivät junassa antaneet jalattomalle kersantille istumapaikkaa, ilmentää se silti monesti esitettyä ajatusta, pelkoa siitä, että invalidin osaksi jäisi vain sääli.

Invalideiksi luettiin, kuten jo aiemmissa luvuissa on todettu, ne henkilöt, joiden fyysiset ominaisuudet olivat jostain syystä poikkeavat, mutta jotka henkisiltä ominaisuuksiltaan olivat normaaleja. Sota ei tehnyt tässä tapauksessa poikkeusta määrittelyyn. Käsitettä ”henkisestä” sotainvaliditeetista ei tunnettu. Sotainvalidikomitean mietinnössä arvioitiin ”mielisairaiden” sotilaiden, joita komitean tietojen mukaan oli 24.5.1940 56 kappaletta, tilannetta:

”Heistä varmasti osa paranee, mutta toiselta puolen on otettava huomioon, että yleensä ei voida katsoa mielisairautta sotilaspalveluksesta aiheutuneeksi, joten suurin osa heistä ei tule saamaan korvausta sotilastapaturmalain perusteella.”²²⁹

---

²²⁷ Ovaska (toim.) 1996, 71–72.

²²⁸ *Sotainvaliidi* 21-22/1944.

²²⁹ KM 1940:4, 20.

Kun miespula sodan seurauksena oli suuri, oletettiin automaattisesti, että kaikki fyysisittä vammoilta selvinneet saattoivat palata entiseen elämäänsä ongelmitta. *Minuun sattui...* -kokoelmaa kirjoittanut veteraani kärsi vuosia toistuvasta painajaisunesta:

”Olen kertonut tapaukseni sodan aiheuttamista henkisistä rasituksista painajaisen muodossa. Julkisesti näistä asioista ei olla paljoakaan puhuttu, eikä niiden vuoksi ole invaliideja tarvinnut tehdä. Harvat niihin ovat hakeneet apua lääkäreiltäkään.”²³⁰

Kaunialan sotavammassairaalassa pitkän uran tehnyt professori Leo Jarho pohti 1990-luvulla tehdyssä haastattelussa, että henkisiä sotavammoja on aivan turhaan väheksytty vuosikymmenten ajan. Keskustelu sodan aiheuttamista posttraumaattisista stressireaktioista virisi nimittäin vasta vuosikymmeniä sodan jo päätyttyä, juuri 1990-luvulla. Jarho peräänkuulutti myös henkisten sotavammojen tunnustamista ja korvaamista muiden sotavammojen tavoin.

”Osalla ahdistukset hävisivät ja pysyivät poissa, osalla ne ovat tulleet vanhemmiten uudelleen. Valtakunnallisessa veteraanitutkimuksessa on todettu, että tällaisia vaikeita oireita on hyvin pienellä ryhmällä. Useinhan on vedottu siihen, että kaikkihan sodassa olivat mukana ja kaikilla oli vaikeita elämyksiä.

-Sinne kyllä vietiin kaikki eikä ketään tutkittu onko herkkä vai ei. Suurin osa kuitenkin selvisi hyvin, mutta pieni ryhmä oli herkkä sodan kokemuksille ja sai elinikäisen trauman. Tätä ei mielestäni ole riittävän hyvin huomioitu vieläkään, Jarho sanoo painokkaasti.”²³¹

5.2.1. Sotainvalidien suuri joukko

Sotainvalidien tilanne vaikuttaa siviili-invalidiensa helpommalta käsitellä, olihan heillä tukenaan tuhansien samassa tilanteessa olevien joukko. Viimeistään välirauhan aikaan invalidihuollon kenttä moninkertaistui ja perustettiin jatkuvasti uusia yhdistyksiä, myös invalidien omia, heidän asiaansa ajamaan. Tämä ei toki ollut vain invalidien yksinoikeus. Sodasta vakavemmista vammoilta selvinneet perustivat innokkaasti asevelijärjestöjä, joiden perustamiskokouksista tiedotettiin sanomalehdissä välirauhan aikaan vähintään viikoittain. Yhteenkuuluvuuden tunne ja kohtalotoverien tapaaminen helpotti varmasti osaltaan vaikeiden asioiden käsittelyä. Sotainvalidi Simo Saura muistelee aseveljiltä saatua tukea vielä vuosikymmenten jälkeenkin:

”Meille sotainvalideille sodan muistelemineen on ollut terapiaa. Niiden kaverien kanssa, jotka ovat samanlaista kokeneet, on voitu puhua aroistakin asioista.”²³²

---

²³⁰ SKS, *Minuun sattui...*, 9-10.

²³¹ Ovaska 1995, 79-81, sitaatti 81.

²³² Lillberg 1995, 52.

Yhteishenki ja sen merkitys huomattiin toki jo sodan aikaan. Kun *Kansan Lehti* kävi joulukuussa 1940 tutustumassa Tampereen invalidikotiin, todettiin ”poikien” kesken vallinneen yhteishengen olleen loistava:

”Joukkoon tulee vieraskin. Uusi jäsen kotiin. Eräs miehistä nousee penkiltä, lyö tulijaa sydämellisellä toveruudella olkapäälle ja toivottaa joukkoon tervetulleeksi. Vieraanakin vaistoaa sen, että niitä, jotka viime talvena joutuivat luopumaan osasta terveyttään, sitoo nyt ymmärtämys ja yhteenkuuluvuuden tunne, jonka vain he itse täysin tajuavat.”²³³

Sotainvalidien yhteenkuuluvuutta lisäsi myös helmikuussa 1941 myönnettäväksi tullut sotainvalidien oma kunniamerkki. Merkin saattoivat saada vain ”viralliset” sotainvalidit eli ne, joille sodasta aiheutuneen vamman vuoksi oli myönnetty valtion elinkorkoa, ja jotka oli hyväksytty Sotainvalidien Veljesliiton jäseniksi. Vaikka invaliditeetti monien kohdalla oli toki silmiinpistävä, lisäsi yhteinen tunnus varmasti joukkohenkeä, jopa invalidien arvokkuuttakin entisestään. *Sotainvaliidi* -lehdessä painotettiin useasti sotainvalidin olevan kunnianimi, jota kaikilla vammautuneilla tai sodassa haavoittuneilla ei ollut oikeutta käyttää. Invalidijärjestöjen taholta lähetettiin sosiaaliministeriölle lausunto, jossa pyydettiin tarkkaavaisuutta invalidiavustusten myöntämisessä. Väliaikaiset avustukset, joita invalidit saattoivat sairaalasta päästyään hakea, olivat varmasti houkuttelevia myös niille, jotka olivat sodassa haavoittuneet, mutta eivät saaneet pysyvää vammaa. Sotainvalidit itse halusivat tehdä näiden kahden ryhmän välille selvän eron, josta tiedotettiin sekä *Aamulehdessä* että *Kansan Lehdessä*: ”Kaikki invalidit ovat haavoittuneita, mutta kaikki haavoittuneet eivät ole invalideja.”²³⁴

Sotainvalidin kunnianimen ja sankarin maineen saivat kaikki rintamalla haavoittuneet katsomatta siihen, missä tilanteessa vamma oli syntynyt. *Sotainvaliidi* -lehdessä julkaistujen kirjoitusten perusteella vamma oli useimmiten saatu Neuvostoliiton tykistökeskityksen tiimellyksessä. Tämä kuulostikin sankarillisemmalta kuin oman puolen harhalaukaus tai suutariksi jäänyt unkarilainen käsikranaatti. Unen puute, jatkuva pelko ja henkinen paine sekä niiden lieventämiseen paljon käytetyt lääkkeaineet, kuten amfetamiinipohjainen Pervitin, lisäsivät osaltaan vahinkojen riskiä.²³⁵ Jenni Kirveen mukaan myös ”itsensä tarkoituksellinen vahingoittaminen oli jokseenkin yleistä”.²³⁶ Toisin sanoen kuolemanpelon valtaamat sotilaat olivat valmiita ampumaan itseään esimerkiksi käteen tai jalkaan vain päästäkseen pois rintamalta, sotasairaalaan lepäämään.

---

²³³ KL 9.12.1940.

²³⁴ AL.23.9.1040; KL 22.9.1940.

²³⁵ Oksanen 2008, 183-187.

²³⁶ Kirves 2008, 386.

Siviiliväestössä aikaansaatu uhrimieli oli oivallinen maaperä valheellisesti invalidien asiaa ajaville huijareille. Lahjoittajia toki kiiteltiin vuolaasti, mutta kehoitettiin myös varovaisuuteen. Kaikki keräykset eivät olleet niin hyväntahtoisia kuin miltä näyttivät. *Aamulehti* pohti pääkirjoituksessaan 27.8.1940 sotainvalidien avustamista:

”Näkyypä liikeilmoituksiakin, joissa tietty prosentti määräaikaisesta myynnistä luvataan sotainvaliidien hyväksi. Ja kaikkialla tapaa kaupustelijoita, jotka tarjoavat milloin mitäkin, postikortteja, erinimisiä julkaisuja jne. ilmoittaen myynnin tapahtuvan sotainvaliidien hyväksi. Tämä kaikki tuntuu hyvältä. - - - Mutta työskentelyn sotainvaliidien hyväksi tulee olla järjestettyä ja keskitettyä. Auttamishaluisen yleisön tulee säilyttää vakuus siitä, että rahat, joita tavalla tai toisella sotainvaliidi -nimitystä käyttäen kerätään, todella tulevat asianmukaisella tavalla siihen tarkoitukseen.”²³⁷

Invalidihuollon piiriin välirauhan aikaan muodostunut laaja järjestökenttä ja sen hajanaisuus oli omiaan aiheuttamaan hämmennystä sekä mahdollistamaan väärinkäytöksiä. Ennen invalidikanslioiden ja -kortistojen perustamista myös korvausjärjestelmä oli hajanainen ja näin ollen invalidi saattoikin hakea raha-avustuksia usealta eri järjestöltä tai jopa usealta eri kunnalta. Kunnollisen invalidikortiston vielä välirauhan aikaan puuttuessa saattoivat invalidit hakea väliaikaisia invalidiavustuksia vielä silloinkin, kun päätös elinkoron maksamisesta oli jo tullut. Tällaisten ilmiöiden valossa on hyvin ymmärrettävää, että invalidihuoltoa haluttiin innokkaasti yhtenäistää. *Sotainvaliidi* -lehdessä julkaistiin useita varoituksia huijaritoiminnasta. Se tuomittiin sotainvalidien mainetta alentavaksi ja juuri tämän takia erittäin haitalliseksi:

”Kaikenlaiset viinalta haaskahtavat kerjäläiset ja invaliidiasian varjolla monenlaista liiketoimintaa harjoittavat ”yrittäjät” kulkevat ovelta ovelle tai vaivaavat ihmisiä puhelinsoitoillaan. Tämä ei voi olla vaikuttamatta kiusallisen ehkäisevästi yleiseen uhrimieleen ja todelliset sotainvaliidit joutuvat siitä kärsimään.”²³⁸

Eräässä kirjoituksessa arveltiin näin:

”Kun valppain silmin tarkastelee nykyhetken yhteiskunnallisia ilmiöitä, havaitsee, että esim. invaliidien asialla ja nimellä ”ratsastetaan” niin paljon, että jos todella kaikki tuotto, mikä tällä tavalla saadaan hankituksi, käytettäisiin invaliidien hyväksi, olisi heidän toimeentulonsa todennäköisesti hyvin turvattu.”²³⁹

Koska sotainvalidien ja huijareiden välille haluttiin tehdä selvä ero, ei liene yllätys, että lehdet raportoivat innokkaina, kun avustuksilla keinotelleita saatiin kiinni ja tuomittiin. Maaliskuussa 1941 molemmat lehdet seurasivat innokkaasti (jälleen osittain identtisin artikkelein) laajaa petosten

---

²³⁷ AL 27.8.1940.

²³⁸ *Sotainvaliidi* 4/1941.

²³⁹ *Sotainvaliidi* 1/1941.

sarjaa, joka oli paljastunut Turussa. Kävi ilmi, että samaan joukkoon kuuluneet huijarit olivat nostaneet invalidiavustuksia väärin perustein satojen tuhansien markkojen edestä. Miehet olivat väärennettyjen henkilöllisyystodistusten turvin käyneet hakemassa lääkärintodistuksia korvausten hakua varten. Siviili-invalidien mainetta ei varmasti sanottavasti kohentanut se seikka, että useat jutun yhteydessä tuomitut olivat jo aiemmin tapaturmaisesti vammautuneita henkilöitä. Eräs kouluikäisenä polvensa loukannut mies oli väittänyt vammaa kranaatinsirpaleen aiheuttamaksi, toinen puolestaan puukotuksesta saamaansa haavaa sodassa saaduksi.²⁴⁰

Turun ”invalidijutun” jälkeen *Kansan Lehden* haastattelema Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liiton puheenjohtaja Eino Kalervo totesi, että huijareita löytyi kaikilta sotainvalidien avustamisen aloilta. Hän mainitsi suurimmaksi petoksiin osallistuneiden ryhmäksi sodassa lievemmin vammautuneet, jotka halusivat päästä nauttimaan invalideille tarkoitetuista korvauksista. Niin ikään vapaamatkustajia riitti Kalervon mukaan myös sotainvalidien työkursseilla, joiden aikana osallistujien oli opetuksen lisäksi mahdollista saada pientä ”taskurahaa”. Kalervo peräänkuulutti tarkkaavaisuutta invalidiavustusten suhteen ja pyysi avustustoimintaan osallisiksi haluvia kääntymään suurimpien, virallisten invalidijärjestöjen puoleen.²⁴¹ Jutun perusteella on selvää, etteivät sotainvalidien kunnioitettuun joukkoon päässet ketkä tahansa. Avustukset haluttiin suunnata oikeaan osoitteeseen, niitä todella tarvitseville ja niihin oikeutetuille.

Huijareiden lisäksi riitti kuitenkin oikeitakin invalideja. Siinä määrin, että kohtalotoveriinsa saattoi törmätä sattumalta milloin vaan:

”Helsingissä kurssilla ollessani satuin ruuhka-aikaan raitiovaunuun. Siinä takasillalla seisoessani tunsin jotain outoa puujalkani alla, vilkaisin alas ja totesin seisovani kanssamatkustajan varpailla. Ihmettelin hänen kärsivällisyyttään ja sanoin: ’Anteeksi, kun astuin varpailenne. Puujalkani ei heti tuntenut sitä.’ Hän vastasi: ’Ei se mitään, en minäkään tuntenut, alapuolella on samanlainen.’”²⁴²

---

²⁴⁰ AL 7.3.1941, 21.3.1941 & 19.6.1941; KL 21.3.1941, 4.4.1941, 18.4.1941 & 19.6.1941.

²⁴¹ KL 19.5.1941.

²⁴² SKS, *Minuun sattui...*, 171.

5.2.2. Monta tapaa selviytyä

Sotainvalideilla oli vammautumisensa jälkeen paljon käsiteltävää sen lisäksi, että piti totutella uuden fyysisen tilanteen tuomiin haasteisiin. Sotatraumoja tutkinut Ville Kivimäki arvelee, että ”heidän [rintamasotilaiden] kokemuksiin voi lopulta ymmärtää vain toinen saman kokenut”.²⁴³ Tässä tapauksessa oli tietysti helpottavaa, että sotainvalidien joukko oli niin suuri, ja armeijan palveluksesta vapautetut pääsivät jakamaan kokemuksiaan ja kohtaloitaan toisten samassa tilanteessa olevien kanssa. Huumori tuntuu olleen suosittu keino käsitellä vammautumista ainakin sotainvalidien keskuudessa. Toisaalta kohtalotoverien kanssa saattoi jakaa myös vakavia asioita. *Kansan Lehti* kuvaa vierailua Tampereen invalidikodissa:

”Melkein kuin itsestään kiertyy tarina viime talven tapahtumiin ja silloin lämpenee jokainen. Se mitä rintamalla tapahtui, tuntuu olevan vielä niin elävänä mielessä, että siitä ei voi vaieta. Useimmat heistä, tai voi sanoa miltei kaikki, olivat etulinjoilla ja siellä sattuneista tapahtumista on tuhansia mielessä. Mutta niistäkään ei kukaan puhu kerskaillen, omaa rohkeuttaan ylistäen, päinvastoin naureskelee eräs rehellisesti omaa pelkoaan ja toiset yhtyvät vilpittömään tunnustukseen, että joskus teki mieli jättää kaikki ja lähteä. Kesken.”²⁴⁴

Lukemieni haavoittumiskertomusten perusteella yksi piirre nousee ylitse muiden: usko kohtaloon tai kaikkivaltiaan johdatukseen. Esimerkkejä on lukuisia sekä 1990 -luvun alussa kirjoitetuissa Mikkelin sotainvalidien kertomuksissa sekä jo sota-aikaan *Sotainvaliidi* -lehdessä julkaistuissa tarinoissa:

”Eloönjäämisestä ei ole toiveita, ellei jalkaa katkaista, tulehdus oli nopeasti leviämässä ylöspäin. Yritin tiedustella, eikö mitään muuta mahdollisuutta ole, mutta hän vain sanoi, ettei kannata epäröidä, koska henki on kysymyksessä. - - - Alistuin Kohtalooni. Ihminen rakastaa sentään elämää - kaikesta huolimatta.”²⁴⁵

”Tuota käskyä se ei kuitenkaan koskaan saanut. Se vaikeni. Sen kohtalo päättyi vihollisen kranaattiin niin kuin sen käyttäjänkin kohtalo.”²⁴⁶

”Vetäytyessämme edellä mainittuihin aseisiin se sitten tapahtui. Harha-ammus ratkaisi kohtaloni.”²⁴⁷

Joanna Bourken mukaan suurin voima, joka piti miehiä rintamalla ja esti pelon lamauttamana karkaamasta riveistä ei ollut suinkaan usko aatteeseen, vaan lojaalisuus asetovereita kohtaan sekä päätös olla huomioimatta uhkaavaa ympäristöä. Usko kohtaloon lienee universaali, sillä Bourke

---

²⁴³ Kivimäki 2008, 135.

²⁴⁴ KL 9.12.1940.

²⁴⁵ *Sotainvaliidi* 4/1942

²⁴⁶ *Sotainvaliidi* 1/1942.

²⁴⁷ *Sotainvaliidi* 1/1942.

siteeraa brittisotilasta: ”Jos luodissa on minun nimeni, ei mitään ole tehtävissä.”²⁴⁸ Nähtyään lukuisien asetoveriensa kuolleen tai haavoittuneen vieressään, monet alkoivat odottaa omaa vuoroaan. Esimerkiksi *Sotainvaliidi* -lehdessä eräs sotainvalidi kirjoitti: ”Pakostakin tuli ajatelleeksi, milloin tulee vuoro itselle astua suureen tuntemattomaan”²⁴⁹. Väinö Linna kuvaa klassikossaan *Täällä Pohjan Tähden alla* samanlaista ajattelutapaa, kun Koskelan Akseli saa kuulla poikansa Voiton kaatuneen talvisodassa:

”- - - Akseli toisteli: ’Minä sitä aattelin. Ei se ohi mene. Kun kolme on.’ Tuntui kuin hän olisi saanut jonkinlaista tukea tästä välttämättömyydestä. Kylällä käydessään ja ihmisiä tavatessaan hän toisteli kaikille näiden esittäessä osanottonsa: ’kun kolme on... Ei se ohitte mene.’”²⁵⁰

Usko kaikkea ohjaavaan kohtaloon ei toki ollut vain sotainvalidien yksinoikeus. Ennen sotaa vammautuneet saattoivat uuden tilanteen valossa nähdä invaliditeettinsa suojana sotaa vastaan. Samoin kuin jo talvisodan aikaan vammautuneet katsoivat vammansa suojanneen heitä jatkosodan koettelemuksilta.²⁵¹ SKS:n invalidiperinteen keruutalkoissa kerätyissä teksteissä tuli niin ikään useinkin esille usko kohtaloon tai korkeamman johdatukseen:

”- - - Muistelee ja puntaroi sitäkin, että miksi hänelle sallittiin raajarikon kohtalo. Siksikö ehkä, että olisi säästynyt vieläkin pahemmalta? Veihän sota yli viisikymmentä hänen entisen kansakoulupiirinsä poikaa.”²⁵²

”Kun Pekan nuorin veli kaatui sodassa, niin saattaa olla, että hänen vammautumisensa säästi hänet samalta kohtalolta.”²⁵³

Jos asiaa tarkastelee toiselta kantilta, tulee ajatelleeksi, että sotainvalidien piti pystyä perustelevaan myös itselleen, miksi he vielä olivat hengissä. Miksi juuri mies viereisessä kuopassa oli räjähtänyt palasiksi, kun itse selvisi vain yhden raajan menetyksellä? Myös tätä selitettiin hyvin paljon kohtalolla tai tarkoituksella, joka oli aiemmin jossain korkeammalla taholla määrätty. *Minuun sattui...* -kokoelmaan kirjoittanut sotainvalidi muistelee:

”Minä makasin puun alla pienessä syvänteessä. Tunsin miten puu tärähteli ja sälot irtoilivat sirpaleiden iskusta. Ajattelin, että ei tässä auta pelko eikä mikään omatoimi. Täytyy uskoa ihmeeseen. - - - Joka tapauksessa minulle valkeni silloin, että jos minulla vielä on jotakin tehtävää tässä elämässä, en minä tähän kuole. Että jos minulle on jotain varattu! Ei tullut mieleen, kuka on varannut tai mitä on varattu,

---

²⁴⁸ Bourke 2006, 31.

²⁴⁹ *Sotainvaliidi* 4/1942.

²⁵⁰ Linna 2007, 982.

²⁵¹ SKS JOULU 1990, 605.

²⁵² SKS INVA 1988, 1287.

²⁵³ SKS INVA 1988, 1283.

vaan yleensä. Tämän ymmärtäminen ja siihen luottaminen oli se kantava voima, joka vei hysteerisen pelon tunteen ja auttoi asialliseen suhtautumiseen kaikissa sodan loppuvaiheen tilanteissa.”²⁵⁴

Sotainvalidien keskuudessa hyvin suosittu ajattelutapa tuntuu olleen se, että esimerkiksi raajan menettämisen sijasta olisi voinut käydä huonomminkin. Tällä saatettiin tarkoittaa joko niitä, jotka haavoittuivat kuolettavasti, mutta myös niitä, jotka menettivät enemmän. Kuitenkin aina tuntuu löytyneen joku kohtalotoveri, jolla asiat olivat menneet heikommin. Jalkansa sodassa menettänyt invalidi pohdiskelee:

”Jos lienee Suomen toipuminen sodasta ja sen vaurioista ollut hidasta, oli myös minun palautumiseni elämään. Jatkuva kuumeilu, heikko kunto ja myöhemmin luumätä veivät aikansa ennen kuin pääsin elämään mukaan, se oli vuoden 1945 loppua. Käydyt sodat ja siellä olleet kokemukset ovat kuitenkin olleet tuhansille ja taas tuhansille olleet monin verroin suurempaa tuskaa, kärsimystä ja sopeutumista kuin minulle.”²⁵⁵

5.3. Invalidit ja perhe

Avioituminen ja perheen perustaminen kuului sota-aikaan yhteiskunnan normeihin. Miehen tuli pystyä elättämään perheensä, turvaamaan vaimonsa ja lastensa toimeentulo. Vamman myötä työkykynsä kokonaan tai osittain menettäneelle perheen pariin palaaminen oli lukemieni kertomusten perusteella toisinaan hyvinkin vaikeaa. Niin ikään vielä perheettömät nuoret miehet pelkäsivät jäävänsä vammansa vuoksi paitsi niin kutsutusta normaalista perhe-elämästä. Pelon tunne on ymmärrettävä, jos otetaan huomioon invalideja kohtaan yhteiskunnassa vallinneet asenteet, joita esiteltiin luvussa neljä. SKS:n invalidiperinteen keruutalkoissa eräs kirjoittaja kertoo työtoveristaan, joka toimi meijerillä koneenkäyttäjänä. Miehellä oli syntymävamma, toinen jalka oli selvästi toista lyhyempi, minkä vuoksi hän ontui. Kun mies avioitui, kirjoittaja muistelee monien kummastelleen. ”Mitä sekin nainen tuollaisessa kompurassa näkee, kun menee hänen kanssaan avioliittoon.”²⁵⁶

Sotainvalidien asema oli jälleen siviili-invalideja parempi ainakin, mitä tulee lainsäädäntöön. Esimerkiksi tapaturmaisesti vammautuneethan saattoivat saada elinkorkoonsa lisäystä vain vammautumishetkellä jo olemassa olleista perheenjäsenistä. Sotainvalidien asian tullessa

---

²⁵⁴ SKS, *Minuun sattui...*, 71.

²⁵⁵ SKS, *Minuun sattui...*, 176.

²⁵⁶ SKS INVA 1988, 344-345.

hallituksen käsittelyyn lakia muokattiin siten, että myös vammautumisen jälkeen hankitut vaimo ja lapset oikeuttivat elinkoron lisäykseen. Uudella säädöksellä haluttiin varmasti rohkaista invalideja perheen perustamiseen ja eritoten lasten hankintaan, tuntuihan lapsista olevan sodan seurauksena kova pula.

Lainsäädännöllä ei tietenkään suoranaisesti pystytty vaikuttamaan ihmisten asenteisiin. Monet nuoret sotainvalidit odottivat kauhunsekaisin tuntein sotasairaalaan pääsyn jälkeen ensimmäistä tapaamista ennen sotaa katsotun ”morsiamen” kanssa. Eräs nuori sotainvalidi kirjoittikin *Sotainvaliidi* -lehden kysymyspalstalle:

”Menin kihloihin vappuna -41. Uuden sodan johdosta jouduin rintamalle, jossa haavoituin menettäen toisen jalkani. Nyt ei haluakaan kihlakumppanini solmia avioliittoa tällaisen ’ramman’ kanssa, vaan seurustelee salaa toisen kanssa. Hän perustelee naimisiinmenon mahdottomuutta sillä, etten muka voi elättää edes itseäni. Onko minun paras purkaa kihlaukseni?”²⁵⁷

Sotainvaliidi -lehden toimituksen kanta asiaan oli selvä:

”Nainen, joka menettelee kertomallanne tavalla, ei ole ansainnut paikkaa Teidän rinnallanne. Sitäpaitsi hänen menettelynsä kihlusaikanakin kyllin selvästi viittaa siihen, ettei hän ole uskollinen luonne. Sotainvaliidi on kunnianimi, jota nimeä voi aina kunnialla kantaa. Olettehan antanut sellaisen uhrin, että se on taannut vapauden morsiamellenekin. Jollei hän sitä ymmärrä, ei hän ole mikään kunnan nainen. Antakaa vain reilusti sellaisen ’linnun’ lentää tiehensä. Kyllä niitä löytyy parempiakin. Mitä tulee itsenne elättämismahdollisuuksiin, viittaamme vain niihin moniin kurssimahdollisuuksiin, joilla kaltaisenne sotainvalidit ovat oppineet uuden ammatin ja siten ottaneet paikkansa elättäen ei vain itsensä, vaan sievoisen lapsilaumankin”²⁵⁸

Kaikki naiset eivät toki olleet näin petollisia. Monelle perheen tai sairaalan huonetoverin seura olivat korvaamaton apu uuden elämän aloittamisessa. Eräs *Minuun sattui...* -kokoelmaan kirjoittanut sotainvalidi muistelee lämmöllä tulevan vaimonsa vierailuja sairaalassa:

”Vihdoin suoritettiin amputaatio. Tilanne oli aluksi keho, mutta vointi alkoi kohentua. Suuri vaikutus oli sillä henkisellä tuella, jota päivittäin viereeni käsitöitään tekemään rientänyt morsiameni läsnäolollaan antoi.”²⁵⁹

Sotainvaliidi -lehden kysymyksestä ja vastauksesta käy mielestäni hyvin selville se suunnaton muutos, joka sodan seurauksena invalideihin asennoitumisessa tapahtui. Vielä 1930 -luvulla

---

²⁵⁷ *Sotainvaliidi* 5/1943.

²⁵⁸ *Sotainvaliidi* 5/1943.

²⁵⁹ SKS, *Minuun sattui...*, 106.

invalidin nainut nainen sai osakseen pitkiä, ehkä sääliäkin katseita. Sodan ja sotainvalidien myötä invalidin naiminen puolestaan osoitti isänmaallisuutta ja kunnioitti sotainvalidin maansa puolesta antamaa uhria. Asennemuutos helpotti varmasti ajan myötä osaltaan myös invalidien omaa pelkoa yksin jäämisestä tai perheettömyydestä. Luvussa neljä esittelin siviili-invalidin, joka vapaaehtoisena sodassa haavoituttuaan pääsi invaliditeetin tuomasta alemmuudentunteestaan. Olihan hän sotainvalidina sankari ja kelpasi myös sulhasmieheksi.

6. Loppupäätelmät

Invalideihin suhtauduttiin vielä 1930 -luvulla vieroksuen. Heitä kohtaan tunnettiin sääliä ja avustettiin muun muassa tarjoamalla aterioita taloihin poikkeaville. Invalidit, jotka eivät pystyneet vammansa vuoksi työntekoon, hankkivat elantonsa, miten parhaiten taisivat. Valtion korvausjärjestelmä ei tuohon aikaan ollut vielä invalidien osalta kovinkaan kehittynyt, joten monet joutuivat turvautumaan elantoa hankkiessaan sukulaistensa apuun tai pahimmassa tapauksessa köyhäinhuoltoon. Varakkaammilla invalideilla oli mahdollisuus lääkärihoitoihin sekä koulutukseen. Koulutuksen myötä invalideilla oli mahdollisuus saada ammatti, jossa fyysiset rajoitukset eivät haitanneet. Invaliditeetti tuntuikin olleen maaseudun köyhän väestönosan ongelma. Syntymästään asti invalideja tai lapsena jonkin taudin tai onnettomuuden seurauksena vammautuneita ei useinmiten viety lääkärin hoitoon, jolloin vamma entisestään paheni. Joissain tapauksessa vammaisen lapsi tuli viranomaisten tietoon vasta siinä vaiheessa, kun hän liikkumisvaikeuksien vuoksi ei voinut osallistua koulunkäyntiin. Lasten vanhempia yritettiin kannustaa viemään lapsensa lääkärin hoitoon, jolloin vammasta johtuvia haittoja voitaisiin yrittää vähentää. Lasten vammojen uskottiin olevan ainakin osittain hoidettavissa erilaisin fysikaalisin hoitomenetelmin. Tämän vuoksi terveydenhoitoalan ammattilaisten mielenkiinto tuntuu ennen sotia keskittyneen nimenomaan lapsi-invalideihin ja heidän huoltoonsa.

Työnantajat suhtautuivat invalideihin toissijaisena työvoimana. Työtapaturmissa vammautuneita syytettiin usein huolimattomuudesta, toisinaan jopa juoppoudesta. Invalidien yleisimmät ammatit olivatkin käsityöammatteja, jolloin he olivat yrittäjinä omia työnantajiaan. Toinen vaihtoehto oli työskennellä invalidien käsityöpajoissa. Maaseudulla työ oli yleensä fyysistä, mikä sulki invalidit helpommin työtä tekevien joukon ulkopuolelle. Invalidihuolto keskittyi ennen sotia pääkaupunkiseudulle, missä toimi Raajarikkoisten Auttamisyhdistys. Yhdistys tarjosi invalideille työkurseja, joilla nämä saattoivat kouluttautua invalideille sopiviksi katsottuihin ammatteihin. Kurssitarjontaa kritisoitiin jo tuolloin, sillä se oli kovin suppeaa.

Invalidit jäivät ”terveitä” helpommin perheettömiksi, sillä vammautuneiden kanssa avioliittoon aikovia kummeksuttiin. Tämä lisäsi osaltaan myös invalidien omaa alemmuuskompleksia. Perheen elättäminen esimerkiksi työtapaturmasta saadulla elinkorolla oli lähes mahdotonta, sillä

korvaussummat olivat hyvin pieniä. Tapaturmahetkellä yksin eläneet invalidit saivat elinkorkoa, jonka suuruus oli 50 % ennen tapaturmaa saaduista ansioista. Korvaukseen ei saanut korotuksia, jos jälkeenpäin meni naimisiin ja hankki lapsia.

Valtio ryhtyi juuri ennen talvisodan syttymistä toimenpiteisiin invalidihuollon tarpeen kartoittamiseksi ja hoidon keskitetyksi järjestämiseksi. Koko maan kattava raajarikkoiskartoitus valmistui kuitenkin vasta vuonna 1941, jolloin jo syttynyt sota ja sen mukanaan tuomat uudet invalidit tekivät sen merkityksettömäksi. Valtion mielenkiinto ja uudet hoitotoimenpiteet keskittyivät nyt sotainvalidien huollon järjestämiseen. Siviili-invalidit joutuivat odottamaan vuoroaan. Heidän asemaansa ja mainettaan ei parantanut se, että muutamat jo ennen sotia vammautuneet yrittivät päästä osallisiksi sotainvalideille suunnatuista etuuksista väärennettyjen lääkärintodistusten avulla.

Talvi- ja jatkosodat toivat suuren muutoksen invalidihuollon alueella. Sodan tuottamat invalidit tarvitsivat huoltoa ja korvauksia. Hallitus alkoikin kiireesti töihin invalidien olojen parantamiseksi ja lainsäädäntöä uudistettiin sotainvalidien osalta sotien aikana useita kertoja. Painetta muutosten aikaansaamiseksi lisäsi se, että suuri osa sodassa vammautuneista oli nuoria, vielä perheettömiä ja kouluttamattomia miehiä, joilla oli koko elämä ja työura edessään. Heitä ei voitu automaattisesti siirtää yhteiskunnan elätettäviksi. Huollon tärkeimmäksi osaksi nousikin työhuolto, jonka avulla invalidit haluttiin aktivoida uudelleen itsensä elättäviksi kansalaisiksi. Ammattikurssit olivat suosittuja ja monet työnantajat tarjoutuivat palkkaamaan sotainvalideja palvelukseensa. Kaikki työnantajat eivät toki suhtautuneet invalideihin suopeasti, ja työnsaanti tuntuukin olleen joissakin tapauksissa tuurista ja suhteista kiinni.

Tuhannet uudet invalidit loivat paineita myös asennemuutoksen aikaansaamiseksi. Niinpä sotainvalideista tehtiin sankareita, joiden auttaminen ja uuteen alkuun saattaminen oli lähes kansalaisvelvollisuus. Ennen sotia vallinneet säälin tunteet haluttiin haudata. Uusi asennoituminen korosti invalidien ihmisarvoa sekä halukkuutta ja kykyä työntekoon. Raajarikkoisista yhteiskunnan eläiteistä haluttiin tehdä työtä tekeviä, tuottavia kansalaisia. Sota-aikaan invalidien puolesta kampanjoitiin innokkaasti sanoma- ja aikakauslehtien sivuilla.

Sotien aikana invalidijärjestöjen määrä moninkertaistui. Sotainvalidien oli mahdollista saada yhdistyksiltä työhuollon lisäksi myös avustuksia esimerkiksi asunnonhankinnassa. Työnantajia kehoitettiin ottamaan invalideja palvelukseensa, millä alueella valtio näytti esimerkkiä.

Lainsäädännön puitteissa sotainvalidien rahakorvauksia nostettiin. Heitä kannustettiin myös perheen perustamiseen, sillä nyt myös vammautumisen jälkeen tulleista elätettävistä (vaimo ja lapset) oli mahdollista saada lisäkorvauksia.

Vammautuminen pysyvästi tarkoitti uuteen tilanteeseen sopeutumista ja elämän uudelleenjärjestelyä. Sotainvalideja haluttiin estää vaipumasta epätoivoon tai itsesääliin vammautumisensa jälkeen, joten työhuolto pyrittiin aloittamaan jo toipilasvaiheessa sairaalan vuoteella. Invalidit saivat ammatinvalinnanohjausta ja tietoja heille soveltuvista ammattikursseista. Kohtalotoverit, perhe ja sotainvalidien omat järjestöt olivat monelle korvaamaton apu uuden elämän aloittamisessa. Monet sotainvalidit vakuuttivat, etteivät olleet vammastaan katkeria, sillä se oli tullut ”oikean asian puolesta”, omaa maata puolustaessa. Henkiseen selviytymiseen kehittyi muutamia ajattelumalleja, jotka osaltaan auttoivat sotainvalideja sopeutumaan. Oman aineistoni perusteella näistä yleisin oli usko kohtaloon tai korkeamman voiman johdatukseen. Haavoittumishetkellä monet ajattelivat ”oman vuoronsa tulleen”. Jotkut uskoivat, että vammautuminen oli pelastanut heidät pahemmalta kohtalolta - kuolemalta. Myös siviili-invalidien joukosta löytyi niitä, jotka uskoivat ennen sotaa saadun vamman toimineen kuin kilpenä sotaa vastaan. Vaikka invalidina elämisessä oli monia vaikeuksia, monet kertoivat olevansa kuitenkin onnellisia, että saivat elää. Kuten monet totesivat: huonomminkin olisi voinut käydä.

Olot valtiojohtoisen ja -rahoitteisen invalidihuollon piirissä kohentuivat siis ensin sotainvalidien osalta. Siviili-invalidit pääsivät nauttimaan näistä parantuneista etuuksista vuonna 1946, kun hallitus hyväksyi invalidihuoltokomitean mietinnön perusteella invalidihuoltolain. Laki lähensi sota- ja siviili-invalidien etuuksia, joskin sotainvalidit olivat edelleen etuoikeutetussa asemassa esimerkiksi laajennetun työhuollon vuoksi.

Kuntoutumisen tie oli sotainvalidien kohdalla huomattavasti silotellumpi kuin 1930 -luvun siviili-invalidien. Aineistostani ei valitettavasti käynyt selville, miten siviili-invalidit kokivat tämän epätasa-arvoisuuden. Sotainvalidit olivat automaattisesti sankareita, kun siviili-invalidit joutuivat edelleen taistelemaan sääliä ja vieroksuntaa vastaan. Siviili-invalidit saattoivat toki kunnostautua lähtemällä vapaaehtoisena sotaan tai osallistumalla ansiokkaasti kotirintaman töihin. Ehkä siviili-invalidien onneksi todettiin, että kaikki sotainvalidit eivät selviytyneet vammastaan ja uudesta tilanteesta niin mallikelpoisesti kuin sankarilta saattoi odottaa. Masentuneisuutta, toimeettomaksi jättäytymistä ja ongelmatilanteita oli varmasti enemmän, kuin aineistostani käy ilmi. Se, että

sotainvalidien joukosta erottui tällaista ”huonompaa ainesta”, kavensi varmasti asenteellista kuilua siviili- ja sotainvalidien välillä.

Toisaalta sotainvalidiehin kohdistunut huomio helpotti lopulta myös siviili-invalidien asemaa. Invalidihuollon kehittämiseksi irrotettiin suuria resursseja, hoitomenetelmiä nykyaikaistettiin ja invalidihuollon piiriin vakiintui nykyaikainen kuntoutusperiaate. Sotien aikana rakennettiin tai kunnostettiin monia uusia invalidihuoltolaitoksia. Vaikka ne olivatkin ensisijaisesti tarkoitettu sotainvalideille, aiottiin niissä myöhemmin huoltaa myös muita invalidihuoltoa tarvitsevia. Ahkera invalidien puolesta puhuminen ja aktiivinen työllistäminen osoittivat, että vaillinainenkin kelpasi työvoimaksi ja kykeni samanlaiseen elämään kuin terveet.

Liite 1 – Tietoja tutkimuksessa käytetyistä sanoma- ja aikakauslehdistä

Sanomalehdet

Aamulehti

Aamulehti on Tampereella päivittäin ilmestyvä sanomalehti. Se ilmestyi ensimmäistä kertaa vuonna 1881. Tutkimusajanjaksoni aikaan lehti oli selkeästi oikeistolainen. Se olikin vuoteen 1992 asti Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattaja, jonka jälkeen se julistautui sitoutumattomaksi. *Aamulehden* päätoimittajana toimi sodan aikaan maisteri Jaakko Tuomikoski. Tutkimusajanjaksoni aikana lehden levikki enemmän kuin kaksinkertaistui ollen vuonna 1939 32 503 ja vuonna 1947 69 188.²⁶⁰

Kansan Lehti

Kansan Lehti oli niin ikään Tampereella ilmestynyt päivälehti. Sitä julkaistiin vuosien 1899 ja 1991 välisenä aikana. *Kansan Lehti* puolestaan oli sosiaalidemokraattinen lehti ja näin ollen Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen äänenkannattaja. Sen päätoimittajina toimivat sodan aikaan maisteri Rafael Rinne (-1942) sekä toimittaja Jalmari Leino (1942–1949).²⁶¹ *Kansan Lehti* oli levikiltään *Aamulehteä* pienempi. Sodan alkuvaiheen levikkitiedot puuttuvat, mutta vuonna 1943 sen levikki oli 9400 ja vuonna 1947 12 522.²⁶²

Aikakauslehdet

Duodecim

Duodecim on suomalaisen lääkäriseura Duodecimin julkaisu. Duodecim -seura perustettiin Matti Äyräpään johdolla vuonna 1881 ja sen tarkoituksena oli aluksi vakiinnuttaa suomen kieltä lääketieteen käyttöön sekä antaa kansalle terveysvalistusta sen omalla kielellä. Lääketieteellinen aikakauskirja *Duodecim* ilmestyi ensi kertaa vuonna 1885. Lehdessä julkaistiin aluksi referaatteja

²⁶⁰ Tommila (toim.) 1988, 13-16.

²⁶¹ <http://www.uta.fi/yky/arkisto/koskivoimaa/liikkuminen/1940-60/kansanlehti.htm>.

²⁶² Tommila (toim.) 1988, 266.

ulkomaisista lehdistä, myöhemmin myös kotimaisia alkuperäiskirjoituksia. Tämä johti *Duodecim* -lehden tieteellistymiseen.²⁶³

Epione

Epione oli vuonna 1898 perustetun Sairaanhoidtajien Liiton julkaisu. Lehti ilmestyi ensi kertaa vuonna 1908 Sophie Mannerheimin aloitteesta. Lehti ilmestyi koko toimintansa ajan kaksikielisenä. Vuonna 1925 suomenkieliset sairaanhoidajat perustivat oman liiton, Suomen Sairaanhoidtajaliiton, ja aloittivat sen myötä myös oman lehden julkaisemisen. Kyseinen *Sairaanhoidtajatarlehti* (vuodesta 1944 *Sairaanhoidtajalehti*) ilmestyi vain suomen kielellä. Kun *Epionen* julkaiseminen lopetettiin vuonna 1966, *Sairaanhoidtajalehti* muuttui kaksikieliseksi. Lehtien sisältö ei sanottavasti poikennut toisistaan, sillä *Sairaanhoidtajatarlehden* toimittaja Kyllikki Pohjola avusti myös *Epionen* kirjoittamisessa.²⁶⁴

Terveydenhoitolehti

Terveydenhoitolehti oli niin ikään lääkäriseura Duodecimin julkaisu. Sen kantalehti, *Suomen Terveydenhoitolehti* ilmestyi ensi kertaa vuonna 1899. Lehden oli tarkoitus olla kaikelle kansalle suunnattu julkaisu, jossa välitettäisiin tärkeää terveystietoa. Lehden julkaisuvastuu siirtyi vuonna 1933 kirjapaino Otavalle, jolloin sen nimeksi muuttui *Terveydenhoitolehti*. Kustantajan vaihduttua lehden yleisilme muuttui nuorekkaammaksi ja kevyemmäksi sekä siihen lisättiin uusia palstoja ja osioita. Lehden omistus, vastuu asiasisällöstä sekä päätoimittajuus säilyivät kustantajan vaihduttuakin lääkäriseura Duodecimilla. *Terveydenhoitolehden* levikki oli 1930 -luvun alussa 3000.²⁶⁵

Sotainvaliidi

Sotainvaliidi -lehti on Sotainvalidien Veljesliiton julkaisu. Se ilmestyi ensi kertaa vuonna 1940, pian liiton perustamisen jälkeen. Lehden tarkoituksena oli tiedottaa liiton jäseniä muun muassa sotainvalideille maksettavista korvauksista ja tarjolla olevasta huollosta.²⁶⁶ Lehti ilmestyi pääsääntöisesti kerran kuussa, sodan aikaan useammin ja sen loputtua harvakseltaan. Väliin jääneitä kuukausia korvattiin tuplanumeroilla. Näin esimerkiksi vuonna 1941 lehti ilmestyi 11 kertaa, kun taas vuonna 1946 vain neljästi.

---

²⁶³ Tommila (toim.) 1991 b, 174-175.

²⁶⁴ Tommila (toim.) 1991 b, 506-507.

²⁶⁵ Tommila (toim.) 1991 a, 266-267.

²⁶⁶ <http://www.sotainvalidit.fi/fi/lehti>.

Liite 2 – Invalidit lainsäädännössä ennen vuotta 1947

Oppivelvollisuuslaki 1921

Oppivelvollisuuslaki koski kaikkia 7-14 -vuotiaita lapsia. Kunta oli velvoitettu tarjoamaan kaikille lain piiriin kuuluville välttämättömän pohjasivistyksen. Invalidit oli ruumiinvamman perusteella mahdollisuus vapauttaa oppivelvollisuudesta. Aistivialliset tuli ilmoittaa kouluhallitukselle, jonka tehtävänä oli järjestää heille soveltuvat laitospaikat.

Köyhäinhoitolaki 1922

Köyhäinhoitolain mukaan lapselle, joka on sairas tai avun tarpeessa oli toimitettava asianmukaista hoitoa sairaalassa. Sokeille, kuuromykille, raajarikkaisille, kaatumatautisille, tylsämielisille ja muille heihin verrattaville, avuntarpeessa oleville lapsille oli annettava tilaisuus opetukseen ja hoitoon heille soveltuvissa laitoksissa tai muuten tarjottava tilaisuus perus- ja ammattiopetukseen. Ruumiinvikaisille tuli järjestää hoitoa, joka tarkoituksena oli ruumiinvian parantaminen tai sen seurausten lievittäminen.

Työntekijän tapaturmavakuutuslaki 1925

Lain mukaan työnantajan tuli vakuuttaa ruumiillista työtä tekevät henkilöt tapaturman varalta. Työssä vammautuneen oli siten mahdollista saada vammasta riippuen sairaanhoitoa, päivärahaa tai elinkorkoa. Elinkoron suuruus määräytyi työkyvyn menetyksen mukaan. Kieltäytyminen sairaanhoidosta tai uudelleenkoulutuksesta johti elinkoron menettämiseen.

Lastensuojelulaki 1936

Laki koski alle 16 -vuotiaita lapsia. Sen mukaan lapselle tuli järjestää mahdollisuus laitoshoitoon, jos vamman hoitaminen kotona joko sen vaikeuden tai vanhempien kykenemättömyyden vuoksi katsottiin mahdottomaksi. Tällöin lapsi otettiin huoltolautakunnan toimesta huostaan ja lautakunta oli velvollinen järjestämään tarvittavan hoidon tai apuvälineet.

Kansaneläkelaki 1937

Lain määräämän vakuutuksen piiriin kuului jokainen 18 vuotta täyttänyt työkykyinen henkilö. Työkyvyttömiä oli mahdollisuus hakea työkyvyttömyyseläkettä, joka myönnettiin Kansaneläkelaitoksen harkinnan mukaan. Sairauden vuoksi työkyvyttömiä oli mahdollista saada sairaanhoitoa työkyvyn palauttamiseksi tai ennen työkyvyttömyyttä sen estämiseksi. Kieltäytyminen sairaanhoidosta aiheutti eläkkeen peruuttamisen.

Ammattiopintojen avustuslaki 1945

Lain mukaan vähävaraisilla ja turvapaikkaoikeutta nauttivilla henkilöillä oli mahdollisuus saada valtiollista apurahaa ammattiopintoja varten. Tähän ryhmään katsottiin kuuluvaksi myös invalidit.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) Kansanrunousarkisto, Helsinki

Minuun sattui... Mikkelin seudun sotainvalidit kertovat, Mikkelä 1994. Kirja.

Invalidiperinteen keruutalkoot 1988.

Kaksi joulua - kaksi maailmaa. Kansanrunousarkiston joulukysely 1990.

II PAINETUT LÄHTEET

A)LÄHDEJULKAISUT

Invaliidihuoltokomitean mietintö 1946; KM 1946:5, Helsinki 1946.

Invaliidihuollon kehittämiskomitean mietintö n:o 3 1952, KM 1952:2, Helsinki 1952.

Lillberg, Arto: ”Sotainvalidit” teoksessa Lillberg, Arto & Ovaska, Raija (toim.): *Kohtalona sotavamma*. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja, Helsinki 1995.

Lillberg, Arto: ”Sotainvalidityön lähtökohta - aseveljeys” teoksessa Lillberg, Arto & Ovaska, Raija (toim.): *Kohtalona sotavamma*. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja, Helsinki 1995.

Ovaska, Raili: ”Professori Leo Jarho: Tämä on palveluammatti” teoksessa Lillberg, Arto & Ovaska, Raija (toim.): *Kohtalona sotavamma*. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja, Helsinki 1995.

Ovaska, Raili (toim.): *Prosentti veljesmäärästä. Sotainvalidien Veljesliiton naissotainvalidit 1946-1996*. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja, Helsinki 1996.

Ovaska, Raili: ”Sotainvalidityön lähtökohta - aseveljeys” teoksessa Lillberg, Arto & Ovaska, Raija (toim.): *Kohtalona sotavamma*. Sotainvalidien Veljesliiton julkaisuja, Helsinki 1995.

Sotainvaliidikomitean mietintö 1940, KM 1940:4, monistettu sarja, Helsinki 1940.

Sotainvaliidien työhuoltokomitean mietintö 1942, KM 1942:1, monistettu sarja, Helsinki 1942.

B)LEHDISTÖ

Aamulehti (6.11.1939–7.2.1942; 3.8.1944–16.10.1944; 13.10.1946–11.1.1947).

Kansan Lehti (30.11.1939–28.3.1942; 15.7.1944–15.11.1944; 8.12.1946–14.1.1947).

Kotiliesi (15/1969).

Duodecim (vuosikerrat 1938–1947; 4/2000).

Epione (vuosikerrat 1938–1947).

Terveystieteiden lehti (vuosikerrat 1938–1947).

Sotainvaliidi (vuosikerrat 1940–1946).

Sosiologinen aikakauskirja (vuosikerta 1941).

III KIRJALLISUUS

A)AIKALAISKIRJALLISUUS

Brofeldt, S. A.: *Suomen Punaisen Ristin sotainvaliidihuolto vv. 1940 ja 1941*. Helsinki 1942.

Koskinen, Esko: *Raajarikkoisten huolto yhteiskunnallisena tehtävänä*. WSOY, Helsinki 1944.

Ojala, Marita: *Raajarikkoisten lasten huollosta*. Helsinki 1944.

B)TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Bourke, Joanna: artikkeli ”Uusi sotahistoria” (suomentanut Ville Kivimäki) teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.): *Ihminen sodassa - Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Helsinki 2006.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: artikkeli ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä” teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Muistitietotutkimus - Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2006.

Haapala, Pertti: *Sosiaalishistoria - Johdatus tutkimukseen*. Helsinki 1989.

Halonen, Tapani: esitelmä ”työssä vai työttömänä” teoksessa Fagerlund, Asko & Niemi, Veikko & Tuunainen, Kari (toim.): *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1992.

Harjula, Minna: *Vaillinaisuudella vaivatut: vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800 -luvun lopulta 1930 -luvun lopulle*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2000.

Honkasalo, Markku: *Suomalainen sotainvalidi*. Otava, Helsinki 2000.

Jutikkala, Eino: *Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka*. WSOY, Helsinki 1997.

Kanaoja, Aulikki: esitelmä ”Julkisen vallan panos vammaishuollon organisaatiossa, hallinnossa ja rahoituksessa” teoksessa Fagerlund, Asko & Niemi, Veikko & Tuunainen, Kari (toim.): *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1992.

Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka: *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. WSOY, Helsinki 1999.

Kirves, Jenni: artikkeli ”’Päivittäinen myrkkyyannoksemme’ - sensuuria ja propagandaa jatkosodassa” teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota. Talvi- ja jatkosotien vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Kirves, Jenni: artikkeli ”’Sota ei ollut muistamisen arvoista aikaa’ – kirjailijat ja traumaattinen sota” teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota. Talvi- ja jatkosotien vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Kivimäki, Ville: artikkeli ”Sodan kokemushistoria. Uusi saksalainen sotahistoria ja kokemushistorian sovellusmahdollisuudet Suomessa” teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.): *Ihminen sodassa - Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Helsinki 2006.

Kivimäki, Ville: artikkeli ”Rintamaväkivalta ja makaaberit ruumis - nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota. Talvi- ja jatkosotien vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Linna, Väinö: *Täällä Pohjan Tähtien alla III*. WSOY, Helsinki 2007. Alkuperäinen teos julkaistu 1962.

Luostarinen, Heikki: *Perivihollinen: Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–44: tausta ja sisältö*. Vastapaino, Tampere 1986.

Mähönen, Hannu: esitelmä ”Vammaisjärjestöjen kehitys Suomessa” teoksessa Fagerlund, Asko & Niemi, Veikko & Tuunainen, Kari (toim.): *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1992.

Määttänen, Riitta: *Sodan vaikutus invalidihuoltoon*. Tampere 1969.

Näre, Sari & Kirves, Jenni: Esipuhe teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota. Talvi- ja jatkosotien vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Oksanen, Atte: artikkeli ”Kenraalit vauhdissa ja sotilaat sammuksissa – sotaa huumeissa ja humalassa” teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota. Talvi- ja jatkosotien vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Perko, Touko: artikkeli ”Viime sotiemme sensuuri” teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.): *Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*, Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisu N:o 17, Helsinki 1980.

Ranta-Knuuttila, Jaakko J.: *Sotavammaisten huolto Suomessa*. WSOY, Porvoo 1967.

Selin, Sakari: *Kun valtiopetos oli isänmaallinen teko - Nuoret sodassa Hitleriä vastaan*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2011.

Sulamaa, Kauko: artikkeli ”Himmetä ei muistot koskaan saa’. Veteraanien järjestäytyminen ja muutokset muistamisen mahdollisuuksissa” teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.): *Ihminen sodassa - Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva, Helsinki 2006.

Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen lehdistön historia 5. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771-1985*. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen lehdistön historia 8. Aikakauslehdistön historia - yleisaikakauslehdet*. Gummerus, Jyväskylä 1991a.

Tommila, Päiviö (toim.): *Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia - erikoisaikakauslehdet*. Gummerus, Jyväskylä 1991b.

Vuolle, Tuula: *Raajarikosta osallistujaksi – hyväntekeväisyydestä valtion valvontaan*. Uusimaa OY, Porvoo 1989.

Vuolle, Tuula: esitelmä ”Koulutus ja vammaisuus: näkökulma vammaishistorialliseen tutkimukseen” teoksessa Fagerlund, Asko & Niemi, Veikko & Tuunainen, Kari (toim.): *Vammaiset kansalaiset itsenäisessä Suomessa*. Joensuun yliopisto, Joensuu 1992.

Vuolle, Tuula: *Paikallisesta hyväntekeväisyydestä valtion asiakksi: Aistivallias- ja raajarikkoiskoulutus Suomessa 1846 – 1892*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1993.

IV ELEKTRONISET LÄHTEET

http://www.invalidisaatio.fi/saatio/fi_FI/, [luettu 20.1.2010].

<http://www.sotainvalidit.fi/fi/lehti/>, [luettu 19.8.2012].

http://www.sotainvalidit.fi/fi/sotainvalidit/kohtaloita/yksikatista_ei_huolittu/, [luettu 26.9.2012].

<http://www.uta.fi/yky/arkisto/koskivoimaa/liikkuminen/1940-60/kansanlehti.htm>, [luettu 19.8.2012].